

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TAHİL VE YAĞLI TOHUMLARININ
FİYATLARININ BELİRLENMESİ
VE
FİYAT DEĞİŞMELERİNİN
TAHMİN EDİLMESİ**

DENİZ SELMANOV

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İ. SADİ UZUNOĞLU

EDİRNE 2011

TEŞEKKÜR

Her Şeyden önce çalıŐmalarımı destekleyen bana eksiksiz olarak yardım eden ve desteğini esirgemeyen eŐim K¼bra'ya ve aileme m¼teŐekkirimini sunarım.

G¼ncel çalışma konusu olmasını sağlayan, en aydın yolunu g¼sterdięinden dolayı ön¼me yepyeni ufuklar açan ve sınırlarımı zorlamam konusunda beni teşvik eden hocam DanıŐmanım Prof.Dr. İ. Sadi Uzunoğlu'na Ő¼kran borçluyum.

Y¼ksek Lisans eğitimime baŐladıęımdan beri kılavuzluğunu ve dostluğunu esirgemeyen hocam, eğitmenim ve yakın dostum olarak bildiğim Yardımcı Doçent Doktor G¼khan S¼nmezler'e teŐekk¼r¼ borç bilirim.

Lisans d¼nemimden beri hiçbir zaman beni bırakmayan, yardımını ve yardım severliğini esirgemeyen, dost, ağabeyim, hocam Yardımcı Doçent Doktor Ahmet AtakiŐi'ye teŐekk¼r¼ borç bilirim.

Tezin Adı: Tahıl ve Yağlı Tohumlarının Fiyatlarının Belirlenmesi ve Fiyat Değişmelerinin Tahmin Edilmesi

Yazar: Deniz SELMANOV

ÖZET

Tarım ürünleri dünyada stratejik konumunu taşımakta olup önde gelen en önemli sektörlerden biridir. Temel tüketim zorunlu mal konumunu koruduğundan dolayı dünyadaki önemini ön safhalarda tutmaktadır. Üretici konumunda olan ülkeler üretim fazlasını, tarım ürünleri üretiminde açığı olan ülkelerle dış ticaret yoluyla bu ürünlerden temin etmektedir.

Çalışmada, ilk olarak dünyada konuya ilişkin gelişmeler tarım ve gıda ürünleri ayrıntısında değerlendirilerek fiyatlarda yaşanan artışların başlıca nedenleri, tarım dışı piyasalar da incelenerek ortaya konulmakta ve önümüzdeki döneme ilişkin beklentiler irdelenmektedir. Daha sonra ise, Türkiye’de yaşanan gelişmelerin söz konusu dünya konjonktüründeki gelişmelerle ilişkisinin ortaya konulması ve gelecek dönem için politika seçeneklerinin tartışılması hedeflenmektedir. Türkiye’nin hububat ve yağlı tohumlar konusunda uyguladığı politikaları sonucunda ortaya çıkan tabloyu değerlendirmek ve mantıklı çözüm ya da tavsiye sunmak olacaktır.

Bu amaçların doğrultusunda, dünya ölçeğinin önemine göre önde gelen yağlı tohum (soya fasulyesi, kolza, ayçiçeği tohumu) ve hububat (buğday, mısır, arpa v.b.) ürünlerinin ticaretinin irdelenmesi ve belli başlı sektörlerin (yem, biyodizel sektörü gibi) üzerinde etkileri incelenecektir. Yağlı tohum üretimi, ithalatı/ihracatı, ticaret şekli, dağılımı gibi konuların üzerinde yoğunluk verilecek ve Türkiye üzerinde etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Yağlı Tohumlar, Ayçiçeği, Soya.

Name of Thesis: Determination of the Prices of Grain and Oilseeds And Estimation Of The Price Changes

Prepared by: Deniz SELMANOV

ABSTRACT

The agricultural product takes the most strategically place in the world and this sector is the one of the most import sectors. These products are still keeping their main subject as a Basically Purchased Products that's why they are keeping their preliminary place in the world. Production countries and their agricultural surplus by using the foreign trade as a system of exchange they are releasing these products to the countries with a deficit of the agricultural products.

This workshop will be to analyze the developments of the agricultural and food products in the world to evaluate/rate the reasons of the price rally to evaluate the non – agricultural markets and to declare estimation for the near future run. Also this workshop is to aim the near term policies by the circumstances in Turkey and the world's developments. Meanwhile, to analyze the Turkish policy of Grains and Oilseeds to asses the results from the current state policy and to present a logical solution or a advices about this policy.

Including these aims and according to the world considerable measures, to explicate the trade of the oilseeds (like soybean, rape seed, sunflower seed) and grains (like wheat, corn (maize), barley e.t.c.) and to analyze the affects on the main sectors like Feed, Biodiesel sector. A high intensity will be consider on the oilseeds subject and their production, export/import, trade schedules, distribution and will be evaluate from the frame of Turkish view.

Key Worlds: Agriculture, Oilseeds, Sunflower Seeds, Soybean

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vi
GRAFİK LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.TAHİL VE YAĞLI TOHUMLAR	3
1.1. Tahıl ve Yağlı Tohumlar ve Piyasada Fiyat oluşumu	3
1.2. Genel Olarak Tarımsal Fiyatların Belirlenmesi ve Örümcek Ağı Teorisi.....	10
1.3. Tahıl ve Yağlı Tohumların Tanımlanması	18
1.4. Günümüzde Tahıl ve Yağlı Tohumlar Sektörü ve Fiyat Gelişimleri: Dünya ve Türkiye Karşılaştırması	24
İKİNCİ BÖLÜM	40
2.TARIMSAL FİYAT OLUŞUMLARI	40
2.1. Tarımsal Fiyat Oluşumunda Vadeli İşlem Piyasaları.....	40
2.2. Vadeli İşlem Piyasaları.....	42
2.3. Vadeli İşlem Piyasalarında Tarımsal Kontratlar ve İşleyişi.....	46
2.4. Tahıl ve Yağlı Tohumların Gelecek Fiyatlarının (futures) Belirlenmesine Etkileyen Faktörler.....	50
2.5. Türkiye’de Vadeli İşlem Piyasalarının İşleyişi ve Tarımsal Ürün Fiyatları Üzerindeki Etkileri.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
3. TARIM ÜRÜNLERİNİN GELECEĞİ.....	59
3.1. Tahıl ve Yağlı Tohumlar Piyasasının Geleceği Ve Fiyat Oluşumu; Türkiye’de Üretici – Tüketici Korunmasına Yönelik Model Önerisi.....	59
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	79
4. FİNANSAL KRİZİ VE TARIM ÜRÜNLERİ.....	79
4.1. 2010 Finansal Krizi ve Emtia Üzerinde Etkileri	79
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	90
EK-1.....	102
EK-2.....	105

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: ABD Tarım Bakanlığı, Resmi İhracat Rakamları.....	4
Tablo 2: Temel Yağlı Tohumlar: Dünya Arzı ve Dağıtımı.....	5
Tablo 3: Türkiye’de Tahıl Denge Durumu 2008-2009	9
Tablo 4: Temel 8 Yağlı Tohumunun Dünya Üretim Dengesi.....	13
Tablo 5: 2008-2009 Yılı Yağlı Tohum Denge Durumu.....	21
Tablo 6: Dünya Temel Yağların Üretim – Tüketim – Stok Dengesi	24
Tablo 7: Dünyada Buğday Üreten Ülkelerin Üretim Durumları (Milyon Ton).....	32
Tablo 8: Ayçiçeği Yağı Dengesi 1000 Ton.....	35
Tablo 9: Bitkisel Yağ Arz ve Talebi 2009	38
Tablo 10: Türkiye’nin Rafine Yağ İhtiyacı ve Yağ Açığı Tablosu.....	63
Tablo 11: Yıllara göre hükümetlerce yağlı tohum üretim destekleme primleri.....	66

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Hububat Alım Fiyatları	7
Grafik 2: İstikrarlı Denge Fiyatı	16
Grafik 3: İstikrarsız Denge Fiyatı	17
Grafik 4: Temel Tarımsal Ürünlerinde Talep ve Üretim Durumu.....	23
Grafik 5: Dünya Yağlı Tohumlar Üretimi	27
Grafik 6: Türkiye Yağlı Tohum İthalatı	30
Grafik 7: Türkiye Yemeklik Likit Yağ Tüketimi(1000 Ton)	37
Grafik 8: Satım Opsiyonu	44
Grafik 9: Türkiye Yağlı Tohum Kırma Kapasites	61
Grafik 10: Türkiye Bitkisel Sıvı Yağ Tüketim Dağılımı.....	61
Grafik 11: Türkiye Yağ İthalatı-Milyon \$ (1993-2009).....	62
Grafik 12: Yıllara Göre Destekleme Bütçesi	72
Grafik 13: CCI Emtia Alım Satım	86

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Short & Long Pozisyonu	54
Şekil 2 : Futures Piyasalarının İşleyişi	57

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CCI	: Continuous Commodity Index
CRB	: Commodity Research Bureau
BYSD	: Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği www.bysd.org.tr
CIF	: Cost Insurance and Freight paid to... (Incoterms 2000)
DT	: Dış Ticaret
FAPRI	: Food and Agricultural Policy Research Institute
FED	: Federal Reserve (Amerikan Merkez Bankası)
FOB	: Free on Board ... (Incoterms 2000)
FUTURES	: İleriye Dönük Kontratlar
HOSO	: High Oleik Sunflower Oil (Yüksek Oleikli Ayçiçeği Yağı)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
LONG	: Kapalı Pozisyon
OILWORLD	: Dünya Yağ İstatistiği Web Sitesi
REGA	: Resmi Gazete
SHORT	: Açık Pozisyon
SWAP	: Takas
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
TUIK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USDA	: ABD Tarım Bakanlığı
Vb.	: ve buna benzeri
VOB	: Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası

GİRİŞ

Tarım ve gıda ürünlerinin fiyatlarında uzun yıllardır gözlenen artış eğilimi, bazı ülkelerde çeşitli toplumsal tepkilere neden olurken, tüm dünyada fiyat artışlarının nedenleri üzerinde geniş araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Fiyat artışlarının ekonomik, sosyal, coğrafi, politik birçok nedeni bulunmakla birlikte bunlar ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir.

Enerji hammaddelerinin fiyatlarının yükselmesi, kuraklık, çevresel duyarlılıklar, küresel ısınma, spekülasyonlar gibi birçok nedene dayandırılan gıda fiyatlarındaki artışlar, özellikle dünyanın yoksul kesimlerinin ve gıda ithalatçısı ülkelerinin temel sorunu haline gelirken dünya ticaretinde de daralmaya yol açmıştır. Türkiye’de tarım ve gıda fiyatlarında dünyadakine benzer eğilimlerin yaşanması gıda güvencesinin sağlanması gerektiğinin farkına varılmıştır.

Gıda fiyatlarındaki artışın birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar kısaca, küresel ısınma ve bunun getirdiği kuraklığa bağlı olarak ürün arzında yaşanan sorunlar, petrol fiyatlarındaki artışların üretim girdileri ve nakliye gibi maliyet unsurları üzerindeki olumsuz etkileri, biyoyakıt üretiminin desteklenmesine bağlı olarak bazı büyük tarımsal arz fazlası ihracatçı ülkelerin dünya piyasalarında yarattığı gıda dışı ürün talebi, gelişmekte olan piyasalara sahip ülkelerde hızlı büyümeden kaynaklanan refah artışı, et, süt ve yem bitkilerine olan talebin artması, mali piyasalarda mal borsalarına giren sermayenin yarattığı spekülatif etkiler ve ihracatçı ülkelerin ticareti kısıtlayıcı tedbirler uygulamaları sayılabilmektedir.

İMKB, (İstanbul Menkul Kıymet Borsası), SPK (Sermaye Piyasası Kurulu), DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), USDA (Amerikan Tarım Bakanlığı), OILWORLD (Dünya Bitkisel Yağları Analiz Sitesi), FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), IMF ve Dünya Bankası kanalıyla elde edilen veriler çalışmada analiz edilmiştir. Araştırmada gıda sektörü içerisinde sınıflanan bitkisel yağ sektörü ön planda

tutulmuştur. Çalışmada, Türkiye dışında incelemeye alınan ülkelerin başında, AB – 27, Güney ve Kuzey Amerika ile Çin gelmektedir.

Öncelikle konuyla ilgili bilimsel literatür taraması yapılmış, daha sonra ABD'nin Tarım Bakanlığı'nın ilan ettiği verilerden yola çıkılmıştır.

Araştırma alanıyla ilgili literatür taramasında gerek elektronik gerekse geleneksel kaynaklar vasıtasıyla elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir.

Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tarım ürünlerinin fiyat oluşumunda nasıl bir yol izlediğini, oluşum esnasında faktörler göze alındığında genel olarak bilinen CobWeb teoreminin önemi tekrarlandığı ve dünya pazarlarında fiyat oluşumlarının, Türkiye üzerinde nasıl bir etki yarattığı tartışılmıştır.

İkinci bölümde fiyat oluşumu sonrasında, hangi vadeli piyasalarda mal gruplarının etkin işlem görebildiği; Futures, Forward, Swap, v.b. sözleşmelerinin, finansal türev araçları olduğu kadar, çeşitli emtia araçları da olduğunu, gelecekte fiyat belirlenmesinde hangi makro ve mikro faktörlerin göz önüne alındığı gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde tarım ürünlerinin geleceği konusunda fiyatlar analitik biçimde sunulmuş ve fiyat oluşumundan sonra tüketici ve üreticinin korunmasına yönelik nasıl bir durum ortaya çıktığı ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise son yaşadığımız 2009/10 yıllarında şiddetini arttıran finansal krizin nasıl bir etki yarattığını, gıda fiyat endekslerinde ne şekilde bir değişime neden olduğu incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHİL VE YAĞLI TOHUMLAR

1.1. Tahıl ve Yağlı Tohumlar ve Piyasada Fiyat Oluşumu

Ana beslenme maddelerinden biri olan ve insanların beslenmesinde önemli pozisyona sahip olan yağlar, insanların hayati faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli olan ana besin maddelerinden biridir¹.

Yağ üretiminde kullanılan belli başlı yağlı tohumlar ayçiçeği, soya, kolza, pamuk gibi endüstri bitkileridir. Söz konusu bitkilerin bazı ülkeler tarafından daha fazla üretilmesi buna karşılık bazı ülkelerin ürettiğinden fazla gereksinimi olması bu alanda ticareti geliştirmektedir. Yağlı tohumlar ticaretinde öne çıkan belli başlı ülkeler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır. ABD, Brezilya, Arjantin, Kanada, Çin, Hindistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Avrupa Birliği – 27’ dir. Türkiye dünya pazarında hatırı sayılır bir ayçiçeği tohumu üreticisi ve soya fasulyesi ile soya küspesinin önemli ithalatçısıdır.

Amerikan Tarım Bakanlığın ihracat istatistiğine göre Tablo – 1’den de görüleceği gibi, 2010 yılında soya fasulyesi ihracatı sadece AB’ne 1,6 milyon ton 2009 yılında 2 milyon ton, 2008 senesinde ise 3,5 milyon ton ihracat gerçekleştirilmiştir.

---

¹ R. İnce, *Bazı Yağlı Tohumların Isısal Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, (Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2008, s. 1.

Tablo – 1. ABD Tarım Bakanlığı, ABD'nin Resmi İhracat Rakamları

	2008	2009	2010
İhracatlar (1000)			
Soya Fasulyesi			
AB – 27	3,564,609	1,989,022	1,593,650
Doğu Asya	21,666,741	27,663,059	13,487,765*

Kaynak: ABD Tarım Bakanlığı, <http://www.fas.usda.gov/gats/ExpressQuery1.aspx?publish=1>,
Erişim tarihi: 12.11.2010

Soya fasulyesinin önemli üretim bölgeleri ABD - Güney Amerika (Brezilya ve Arjantin) önde gelirken, kolza tohumu üretimi Kanada, AB ve Karadeniz havzasında olan ülkelerde (Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Rusya) gerçekleştirilmektedir. Ayçiçeği Tohumunun yoğun olarak üretimini yapan ülkeler Karadeniz ülkeleri (Rusya, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan) ABD, AB ve Arjantin ön plana çıkmaktadır. Palm Yağı dünya üretiminin %85'i Güney Asya ülkeleri tarafından karşılanmaktadır². Genel olarak Tablo – 2'de gösterilen yağlı tohum ve türevlerinin net ithalatçı konumunda olan ülkelerin bazılarıdır. AB ve Çin önde gelen soya fasulyesi ithalatçılarıdır. Bu ülkeleri takip eden Hindistan ve Kuzey Afrika ülkeleridir. Dahası ABD – Brezilya - Arjantin ekseninde olan ülkeler soya fasulyesi ve türevleri üretim bölgesiyken, AB - Kuzey Afrika – Çin - Türkiye ve Hindistan eksenli ülkeleri soya fasulyesinde ithalatçı konumunu korumaktadır. Ayçiçeği tohumunu en çok ithal eden ülkeler Türkiye, AB ve Kuzey Afrika ülkeleridir.

² C. Kondok., “*Dünya Piyasalarına Bakış*”, Frito Lay, şirket kaynağı, İstanbul 2008, s.12

Tablo – 2. Temel Yağlı Tohumlar: Dünya Arzı ve Dağıtımı

	2008/09	2009/10	2010/11/Ekim	2010/11/Kasım
Üretim				
ABD	89.20	98.90	102.80	101.77
Brezilva	60.31	71.49	70.00	70.54
Ariantin	35.51	57.94	54.62	56.02
Cin	58.12	57.24	55.81	55.24
Hindistan	33.40	31.67	35.25	35.05
İthalat				
Cin	44.14	52.53	56.91	58.91
AB – 27	18.00	16.25	16.16	16.61
İhracat				
ABD	35.70	41.77	42.59	43.93
Brezilva	30.14	28.65	13.51	31.48
Ariantin	6.31	13.63	12.68	13.68
Kırmalar/Üretim				
Cin	73.12	81.21	89.20	89.72
ABD	49.34	51.45	49.87	49.73
Ariantin	35.00	36.91	43.37	42.87
Türkiye	2.58	2.79	2.91	2.91
Nihai Stok				
Ariantin	17.46	23.28	20.12	21.14
Cin	10.44	16.59	17.21	18.14
Brezilva	12.16	16.12	15.97	15.94

Kaynak: Amerikan Tarım Bakanlığı,

http://www.fas.usda.gov/oilseeds/circular/2010/November/oilseeds_full11-09.pdf, Erişim tarihi:

12.11.2010

Tablo – 2’de görüldüğü gibi yağ bitkilerinin coğrafi olarak üretildiği yerler ile tüketildiği yerler farklılıklar göstermektedir. Bu durum arz ve talep hareketleri ile fiyatın şekillenmesi konusunda birçok unsuru devreye sokabilmektedir. Bu bakımdan yağlı tohumların fiyat hareketlerini incelemek aynı zamanda Türkiye’de aynı süreç içerisinde yaşanan ziraat ve gıda ürünlerindeki fiyat artışlarının nedenlerini anlayabilmek için ve dünyadaki fiyatların değişim eğilimleri ile yurtiçi eğilimleri arasındaki farkların ortaya konulabilmesi ya da tahmin edilmesinde yardım sağlayacaktır.

Yaşanan fiyat istikrarsızlığına yönelik dünyada tartışmalar ortaya çıktı. Gelişmekte olan ülkelerde hızla artan gıda talepleri, insan tüketimine alternatif olarak

başta biyoyakıt üretimi olmak üzere zirai ürünün talebindeki artış ile net ihracatçı konumunda olan ülkelerin kendi iç taleplerini karşılamaya yönelik ihracata getirdikleri kısıtlamalar/engeller v.b. vardır. Bunların yanı sıra petrol fiyatlarında son dönemde yaşanan hızlı artış gibi konularda yoğun çalışmaların yapıldığı görülebilmektedir.

Son birkaç yılda gözlemlenen petrol fiyatındaki yüksek seyrin, ziraat piyasalarındaki dalgalanmalara hem arz hem de talep yönüyle etkide bulunduğu ve etkilediği tahmin edilmektedir. Öyle ki, petrol fiyatlarındaki artışların ortaya çıkması üretim maliyetlerini etkilediği gibi yanı sıra biyoyakıt sektör talebinin de arttırılarak biyoyakıt hammaddesi tarım ürünleri piyasalarında dalgalanmalara neden olduğu görülmektedir.

Çalışmada öncelikle dünyada bu konuya yönelik gelişmeleri, tarım ve gıda ürünlerinin değerlendirilerek fiyatta yaşanan artışların başlıca nedenlerinin gösterilmesi, tarım dışı piyasalarının da incelenerek ortaya konulacağı gibi önümüzdeki döneme ilişkin beklentiler ortaya konulmaktadır. Bundan sonra, Türkiye’de yaşanan gelişmelerin söz konusu dünya konjonktüründeki gelişmelerle ilişkisinin ortaya konulması ve gelecek dönem için politika seçeneklerinin tartışılması hedeflenmektedir.

Tarım ürünlerinin yıllık fiyatları sezonluk bazda gerçekleştirilecek üretime bağlı olarak oluşturulmaktadır. 2007 yılının kurak ve yağışsız geçmesi, özellikle Türkiye'nin en önemli tarım hammaddesi olan buğday üretiminde düşüslere neden olmaktadır. Ekspertiz araştırmaları 2007/08 mahsul döneminde bir önceki döneme göre 2 milyon tonluk bir azalma olduğunu ispat etti³. Buna karşın, 2008/09 sezonunda Türkiye yaklaşık 18 milyon ton Buğday üretimi gerçekleştirdi⁴. Türkiye Buğday üretimini kendi ihtiyacını karşılayacak kadar üretmektedir. Bu durum, Türkiye'nin nüfus artışına bağlı, artış gösteren toplam ulusal tüketimi yaklaşık 17

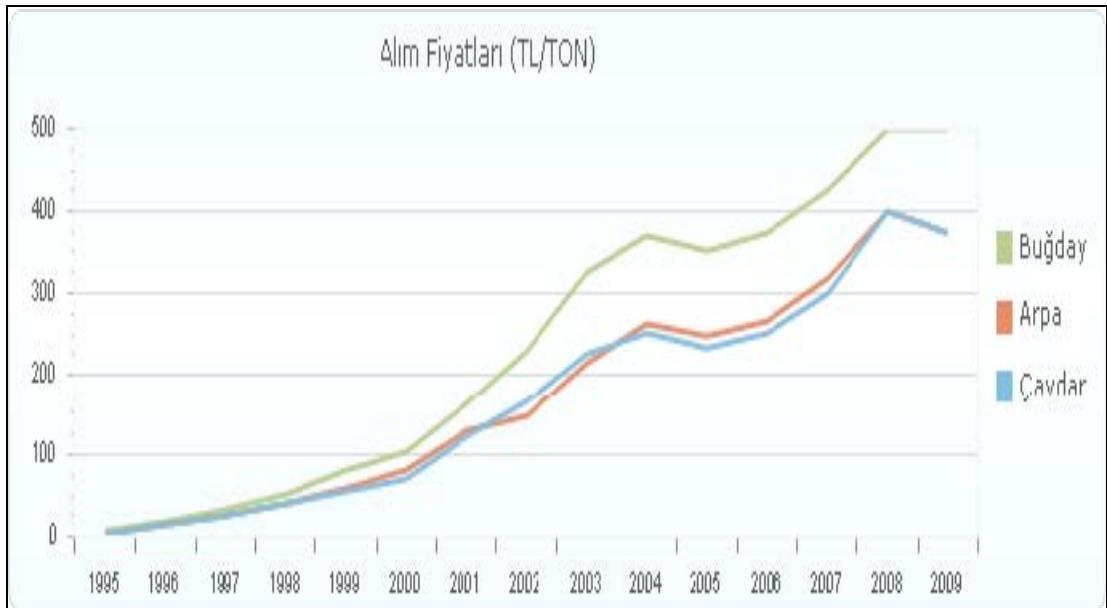
³ ABD Tarım Bakanlığı, “*World Market and Trade Archives - Monthly Grain Report*”, USDA yayınları, Washington 2009, s. 27

⁴ ABD Tarım Bakanlığı, “*World Market and Trade Archives - Monthly Grain Report*”, USDA yayınları, Washington 2009, s. 18

milyon ton olduğunu kabul edersek yaklaşık 1 milyon ton kadar stok oluştuğu görülür⁵. Dolayısıyla, ulusal bazda ne kadar tahıl arz edildiğini ve ne kadar talep edildiğini görebilmek için en önemli husus fiyatların geçen yılın fiyatlarına göre hangi seviyede oluşup oluşmayacağını göstermektir. Aşağıdaki grafik; Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yıllar itibari ile uyguladığı hububat alım politikasının doğrultusunda arz ve talebe göre oluşan fiyatları göstermektedir. Öyle ki, 2009 yılında 18 milyon ton Buğday üretimi gerçekleştiren Türkiye⁶, mahsul sezonunda arz talebi karşılamasına rağmen Buğday – Arpa – Çavdar fiyatları en yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Bu durum arzın daha esnek olduğunu göstermiştir⁷. 2009 yılında fiyat eğrisi aşağıya doğru yönelmesi ise bir önceki yılın arz fazlasından kaynaklanmaktadır.

Grafik- 1. Hububat Alım Fiyatları

Kaynak: Toprak Mahsulleri Ofisi, www.tmo.gov.tr/Graf3.aspx; Erişim tarihi: 04.08.2010

Tarım ürünleri fiyatlarının oluşumunda en önemli faktörlerden biri harman zamanında ne kadar mal üretildiğidir. Yani arzın bol olup olmadığına bakmak

⁵ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.e.*, s:15

⁶ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.e.*, s:12

⁷ Parasız İlker, “İktisadın ABC’si”, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2000, s. 41

gerekmektedir. Mal bolluğu olup olmadığını zaman - hava durumu, geçen yılın fiyatları, devlet sübvansiyonları, tüketim alışkanlıkları, petrol fiyatları, dolar/ avro paritesi, spekülörlerin yatırım eğilimleri, v.b. faktörler belirlemektedir⁸. Nitekim 2007/2008 sezonunda Türkiye 15 milyon ton Buğday ve 0,65 milyon ton Ayçiçeği Tohumu üretmiştir. 2007/2008 sezonunda üretilen buğdayın bir önceki döneme göre 2 milyon tonluk bir azalmayla 15,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüş nedeniyle tüm dünyada yaşanan buğday fiyatlarındaki artış Türkiye'nin zamanında buğday ithal etmesiyle geçici olarak ihtiyacını karşılamıştır⁹. Ayçiçeği tohumunda Türkiye ithalatçı olduğundan dolayı, fiyatlarının oluşumu dış faktörlere bağlı olarak oluşmuştur. Fakat sözü geçen 2007/2008 Buğday üretim sezonunda buğday üretimi tüketimden daha az olduğundan dolayı iç piyasa fiyatları talebe bağlı olarak artış göstermiş ve fabrika maliyetleri doğrudan etkilenmiştir.

---

⁸ Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, “Yağlı Tohumlar Bitkiler ve Bitkisel Yağlar Konferansı” Notları, 15. Eylül 2010, İstanbul

⁹ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.e.*, s:21

Tablo- 3. Türkiye’de Tahıl Denge Durumu 2008-2009

		Toplam ⁽¹⁾	Buğday (Toplam) ⁽²⁾	Buğday (diğer) ⁽²⁾	Buğday (durum) ⁽²⁾	Arpa ⁽²⁾	Çavdar ⁽²⁾	Mısır ⁽³⁾	Yulaf ⁽²⁾
Birim									
Üretim	Ton	28 533 956	17 782 000	15 000 000	2 782 000	5 923 000	246 521	4 274 000	196 099
Ekilen alan	Ha	11 890 474	8 090 000	6 750 000	1 340 000	2 950 000	125 962	595 000	91 036
Üretim kayıpları	Ton	1 468 181	978 010	825 000	153 010	355 380	3 205	128 220	1 569
Arz-Kullanım	Ton	31 325 886	20 432 092	17 548 053	2 884 039	5 711 125	245 709	4 605 286	202 200
Arz Kullanılabilir üretim	Ton	27 065 775	16 803 990	14 175 000	2 628 990	5 567 620	243 316	4 145 780	194 530
İthalat	Ton	4 260 111	3 628 102	3 373 053	255 049	143 505	2 393	459 506	7 670
AB 27	Ton	1 218 689	998 406	815 048	183 358	87 580	-	114 567	1 503
Kullanım									
Yurt içi kullanım	Ton	29 204 355	17 780 964	15 230 637	2 550 327	5 675 778	245 545	5 187 487	201 917
Tüketim	Ton	16 684 315	15 458 275	13 306 887	2 151 388	55 676	43 576	1 040 842	85 946
Tohumluk kullanım	Ton	2 101 598	1 456 200	1 215 000	241 200	590 000	22 673	14 875	10 924
Yemlik kullanım	Ton	9 252 089	362 370	283 500	78 870	4 649 423	171 996	3 866 667	99 210
Endüstriyel kullanım	Ton	382 218	-	-	-	241 488	-	140 730	-
Kayıplar	Ton	784 135	504 120	425 250	78 870	139 191	7 299	124 373	5 836
İhracat	Ton	2 650 467	2 342 827	2 083 487	259 340	1 970	164	123 747	283
AB 27	Ton	70 315	19 718	3 176	16 542	100	1	15 157	-
Stok değişimi	Ton	- 364 270	308 301	233 929	74 372	33 377	-	- 705 948	-
Kişi başına tüketim Yeterlilik derecesi	kg	233,29	216,15	186,07	30,08	0,78	0,61	14,55	1,20
	%	92,68	94,51	93,07	103,08	98,09	99,09	79,92	96,34

Kaynak: T.C. Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=45&ust_id=13;

Erişim tarihi: 27.08.2010

Tablo – 3, 2008/2009 sezonunda ekim alanlarının neredeyse aynı seviyede olduğunu göstermektedir. TÜİK¹⁰ verileri 2008/2009 sezonunda tüketim ile arz edilen miktar arasında çok büyük bir fark olmadığını göstermiştir.

Üreticiler hasat döneminde herhangi bir mahsul fiyatının iyi seviyede oluştuğunu fark ettikleri durumda bir sonraki dönem içinde fiyatı daha yüksek olan maldan daha fazla ekmek isteyeceği doğal bir kural ve uygulama olarak kabul edilmektedir. Böylece üretimin bollaşmasıyla girdi maliyetini en düşük seviyede tutmak (minimize etmek) isteyen sanayici tarafından daha uygun fiyat seviyesinden mal satın almak isteyecektir. Bu durum çiftçileri ve üreticileri her ne kadar tatmin etmeyecekse de üretimini bir sonraki yıl da yapmak istediği için girdi maliyetini (gübre, tohum v.b.) göz önüne alarak çiftçi düşük fiyattan malını satmaya razı olacaktır. Bu durumun tam tersi işlediğini varsayarsak, malın kıt olduğu mahsul dönemlerinde sanayici çiftçiye daha yüksek fiyatı vermeye razı olacak ve çiftçiyi memnun edecek bir fiyat oluşacaktır.

1.2. Genel Olarak Tarımsal Fiyatların Belirlenmesi ve Örümcek Ağı Teorisi

Petrol fiyatları, gübre ve taşıma ücretlerinin artışı sonucunda tüm malların maliyet artışını göstereceği bir konu olduğu gibi tarım ve gıda fiyatlarının da üzerinde arttırıcı etki yaratmaktadır. Fiyat artışıyla birlikte ekonominin üzerinde (fiyat arttırıcı) enflasyonist baskı oluşturmakta ve direkt olarak tüketicilerin satın alma gücünü azaltmaktadır. (Fiyat artışlarının sonucunda bu tip dönemlerde çeşitli sosyal ve ekonomik olayların sonucunda gelişen krizlerin de etkisi olmuştur) Genellikle piyasa verilere göre, petrol fiyatları bitkisel yağ fiyatlarıyla doğru orantılı bir seyir izlemektedir; olası petrol fiyatlarında yaşanabilecek bir artış girdi maliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Petrol fiyatları biyoyakıt fiyatlarıyla doğru orantılı olduğundan dolayı petrol fiyatları artması halinde genel talep alternatif olarak biyoyakıtı tercih etmektedir. Biyoyakıtın ana hammaddesi ise tarım ürünleridir.

¹⁰ T.C. Türkiye İstatistik Kurumu,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=45&ust_id=13 ; (27.08.2010)

Kısacası, genel talebin artışıyla fiyatlar da artmaktadır. Nitekim 2008 yılın Temmuz ayında petrol fiyatı 143 dolar seviyesindeyken yağlı tohumlar fiyatları FOB¹¹ bazda alınmış, soya fasulyesi 558 dolar, ayçiçeği tohumu 704 dolar seviyesine ulaşmıştır. Bitkisel yağ fiyatları ise, soya yağı CIF Rotterdam 1425 dolar, CIF¹² Rotterdam 1838 ayçiçeği yağı, kolza yağı ise 1469 dolar, mısır yağı 1920 dolar seviyelerinde işlem görmüştür¹³.

Tarım ürünlerinde fiyat oluşumlarına daha yakından bakılabilmesi için Örumcek Ağı Teorisine ihtiyaç duyacağımız gibi, üretimleri uzun bir zaman aralığına gereksinim gösteren mallar olduklarından dolayı mallarının arzını piyasadaki talebe göre oluşacak bir fiyat seviyesine ve bu fiyat seviyesinin çekiciliğine bağlı olarak daha bol üretimde bulunmak yoluna gidilecektir. Dolayısıyla bu yılın fiyat cazibeliğine bağlı olarak üretimin yani arzın artıp artmayacağı geçen yılın fiyatına bağlı kalacaktır. Talep ayağı ikame olanakları fazlalığı yüzünden daha esnektir ve talep eğiliminin üzerinde olduğundan arzın artış göstermesiyle tarımsal ürün fiyatlarında düşüş yaşanacaktır.

2010 yılında tarımsal emtia piyasaları özellikle buğdaydaki küresel yükselişle meşgul olduğu görülmüştür. Rusya'daki kuraklık ve verimliliklerin düşmesi ile gerilen piyasalardaki endişe diğer emtialara da yansırken Chicago vadeli işlemler borsasında yatırımcılar prim yapmak üzere sürekli alımlar yapmakta ve bu alımların sonucunda da fiyat artışları yaşanmaktadır. Petrol ve kanola kompleksindeki yükseliş ve Çin talebiyle birlikte soya yağı 2010 yılının 31. haftasında ton başına 15 dolar kadar artarken fasulye 70 cent gerilemiş, küspe 3 dolar kadar düşüş göstermiştir¹⁴.

¹¹ FOB - Free on Board (Güvertede Teslim), ICC, Incoterms 2000

¹² CIF – Cost, Insurance and Freight Paid To..(Maliyet, Sigorta ve Navlun Ödenmiş olarak), ICC, Incoterms 2000

¹³ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.e.*,s. 33

¹⁴ Agripro Danışmanlık, Consulting Agricultural Services, piyasa raporu (04.10.2010), www.agripro.com

USDA¹⁵, Rusya ve komşu ülkelerdeki kuraklık nedeniyle, halen yeterli olan küresel buğday stoklarının daralacağını ancak fiyat artışlarının 2008 yılındaki tarihi yükselişi tekrar etmesi için hiçbir neden olmadığını açıkladı¹⁶.

Amerikan Tarım Bakanlığı'nın verilerine göre, 2010 Ağustos ayı raporu göz önünde bulundurulduğunda dünya buğday üretim tahminini yüzde 2,3 düşürerek 645,73 milyon ton seviyesinde revize etti. Bu değerlendirme ile ilgili dünyanın üçüncü konumunda olan ve en büyük buğday ihracatçısı olan Rusya'nın iç stoklarını koruyabilmek ve idare edebilmek amacıyla ihracat engelleri getirmesinden sonra yapıldığı görüldü. Bu tahminler daha önce rekoltenin 650 milyon ton olacağı yönündeydi.

Ancak, Amerikan Tarım Bakanlığı (USDA) ve diğer resmi Amerikan kurumlarıyla aynı görüşü paylaştığı gibi, 2008 yılında (CBOT) Chicago borsasında bu fiyatların en yüksek (rekor) düzeylere artmasına neden olan, dünya gıda krizinin tekrarlanacağı beklentisini taşııyordu.

Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı raporunda, 2010 sezonunda yaşanan tüm zorluklara rağmen küresel buğday stokları yine de 2007 - 2008 döneminden yüzde 40, yani 49,9 milyon ton, daha yüksek kalması beklenmektedir. Aynı anda, hem Amerikan (ABD) hem de Karadeniz ülkelerindeki arz daralmasına rağmen yaklaşık 26 milyon stok seviyesiyle dünya piyasalarına her zaman arz edebilecek pozisyonda olduğunu resmen açıklamıştır¹⁷. Bu raporda, "Küresel arzdaki durumun gerçekleri, gelecek birkaç ay içinde fiyatların 2007/08 döneminin rekor düzeylere ulaşacağı beklentisini desteklememektedir" denildi. 2010 yılında tahıl dengesizliği yaşanırken, aşağıdaki Tablo – 4'de ise yağlı tohumların nasıl bir denge içinde olduğunu açıkça gösterilmiştir.

¹⁵ Amerikan Tarım Bakanlığı

¹⁶ Karasaban, <http://www.karasaban.net/bugdayda-buyuk-vurgun/> (23.09.2010)

¹⁷ Oilworld-The Independent Forecasting Service for Oilseeds, Oils & Meals, <http://www.oilworld.biz/app.php?ista=845edff4cec6575e91c365fc147bede4;> (23.09.2010)

Tablo-4. Temel 8 Yağlı Tohumunun Dünya Üretim Dengesi (1000 Ton)

	Ekim	Ekim	Ekim	Ekim	Tem.	Nisan	Ocak	Ekim
Toplam	Eylül	Eylül	Eylül	Eylül	Eylül	Hazi.	Mart	Aral.
	09/10F	08/09	07/08	2010F	2010/F	2010	2010	2009
Açılış Stoklar	15.63	14.82	13.89	13.98	15.69	15.97	16.28	15.63
AB-27	14.59	13.76	12.46	11.73	3.37	3.44	3.79	3.98
Merkez Avrupa	.31	.35	.27	.32	.07	.06	.08	.10
Rusya	3.04	3.39	2.39	2.78	.50	.71	.78	1.05
G. Afrika	.39	.38	.29	.24	.11	.11	.08	.10
Kanada	2.31	2.09	1.99	1.88	.54	.62	.63	.53
A.B.D	9.88	9.64	10.47	10.41	2.08	2.29	2.69	2.82
Meksika	1.35	1.32	1.42	1.40	.31	.34	.33	.37
Arjantin	7.56	7.50	8.27	7.81	2.25	2.49	1.26	1.56
Brezilya	7.02	6.82	6.81	6.52	1.96	2.10	1.60	1.36
Kolombiya	.97	.90	.91	.89	.24	.25	.26	.22
Çin	17.30	16.24	14.71	14.59	4.20	4.25	4.38	4.46
Hindistan	5.58	5.80	6.74	6.15	1.25	1.50	1.42	1.41
Endonezya	25.37	23.62	21.84	19.50	6.90	6.33	5.47	6.67
Japonya	1.46	1.42	1.51	1.53	.35	.38	.38	.35
Malezya	20.13	19.44	19.78	17.27	5.25	4.67	4.37	5.74
Pakistan	1.01	.98	.95	1.07	.24	.29	.25	.23
Tayland	1.81	1.70	1.67	1.36	.48	.47	.43	.43
Türkiye	.90	.79	.87	.89	.18	.23	.23	.25
Diğer	16.48	15.53	14.26	14.40	3.70	4.43	4.17	4.19
Toplam	137.48	131.67	127.64	120.74	34.09	34.96	32.58	35.84

Kaynak: Oilworld, *a.g.m.*, s. 6

Bazı mallarda, özellikle tarım ürünleri gibi, üretimleri uzun bir zaman aralığına (hububatın bir yıl, kauçuğun beş yıl istemesi gibi...) gereksinim gösteren malların arzını, piyasadaki talebe göre oluşacak yüksek fiyat karşısında yıl içinde arttırmak hemen hemen olanak dışıdır. Böyle bir yüksek fiyat karşısında çiftçilerin duyarlılığı genellikle gelecek yılın ürünü üzerinde kendini gösterecek ve çiftçiler bu yüksek fiyatın çekiciliği karşısında daha bol üretimde bulunmak yoluna gidebileceklerdir¹⁸. Bu durumda, gelecek yılın arzı bu yılın fiyatına, bu yılın arzı da geçen yılın fiyatına bağlı kalacaktır¹⁹. Daha açık bir deyişle bu üretim dönemine ait arz, geçen dönemin fiyatlarının fonksiyonudur²⁰. Talep için ise böyle bir özellik söz konusu değildir. Eğer, bu üretim döneminin yüksek fiyatına bakarak çiftçiler daha bol üretimde bulunmak yoluna giderlerse gelecek yıl piyasaya sürülen ürün artacak, buna karşılık talep esnekliği düşük olan tarımsal ürünlerin fiyatında büyük olasılıkla bir düşme görülecektir²¹. Sözü ettiğimiz olay, ekonomistlerin gözünden kaçmamış ve 1938 yılında Ezekiel "Cobweb Kuramı" adıyla yayınladığı makalesinde, üretim ve fiyat kuramına büyük katkıda bulunmuştur²².

Ezekiel'e göre Cobweb Kuramı aşağıdaki koşulların var olduğu mallar için söz konusu olabilir. Tam rekabet koşulları altında üretimin, fiyata karşı tam duyarlılık gösteren üreticiler tarafından saptandığı mallardır.

Üretimin gerçekleşmesi için gerekli zamanın, en az bir yıllık dönemi kapsayacak kadar uzun olduğu mallar. Fiyatın cari arzla belirlendiği mallardır.

Yukarıdan da anlaşılacağı gibi, fiyat ya da üretimin hükümet kararları veya teknelci rekabet koşullarının egemen olduğu piyasalar tarafından belirlendiği mallar için Cobweb etkilerinden söz edilemeyeceği gibi, üretimin kendiliğinden talep değişikliklerine tam duyarlılık gösterdiği mallar için de söz konusu olamaz.

¹⁸ http://www.ekodialog.com/Konular/orumcek_agi_cobweb_kurami.html, (27.08.2010)

¹⁹ <http://baybul.com/bilirkisi-diger/274847-orumcek-agi-kurami-cobweb-kurami-grafik-sekil-aciklamasi.html>, (27.08.2010)

²⁰ <http://www.astropress.org/content/cobweb-kurami-orumcek-agi-kurami-0>, (27.08.2010)

²¹ ÇETİN, B., REHBER, E., "Tarım Ekonomisi" Uludağ Üniversitesi, Güçlendirme Vakfı Yayın No: 134, s.184, Bursa

²² <http://www.feyonomi.com/grafikler.htm>, (29.08.2010)

Ezekiel ve diğer ekonomistlerin oluşturduğu Örümcek Ağı ekonomi kuramı, kısmi dinamik çözümlenmelere giriş niteliğini taşımaktadır. Anılan ekonomistler, Örümcek ağı' nın bir dengeye doğru gittiği ve bir denge noktasında birleştiği durumunu incelemekle yetinmemişler, ayrıca örümcek ağı'nın dengeden uzaklaştığı ve patlamaya doğru gittiği durumu ile örümcek ağı'nın aynı büyüklükte sürekli salınım gösterdiği durumunu da incelemişlerdir. Nötr denge (sürekli dalgalanmalar) ve nihayet arz talebe oranla esnekse; istikrarsız denge (artan dalgalanmalar) söz konusu olacaktır²³.

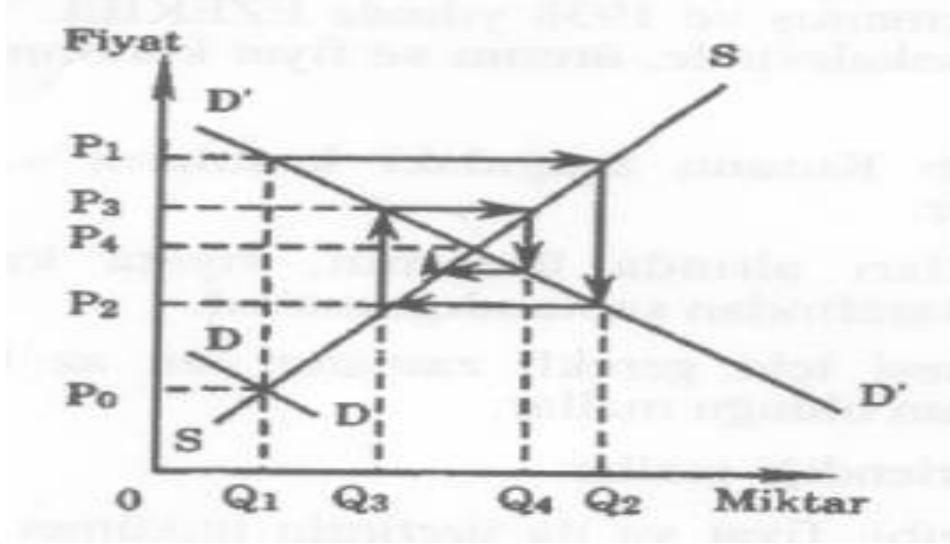
İstikrarlı Denge: Şekilde herhangi bir x tarımsal ürün piyasasında denge fiyatı oluşmuşken, örneğin gelir artışı nedeniyle talep eğrisi sağa doğru kaymış olsun. Bu durumda denge fiyatı ve alım - satım miktarı yükselecektir. Arz fonksiyonu gecikmesiz olsaydı, talepteki artışa arz da cevap vermiş olacaktı. Ancak arzın gecikmeli oluşu, denge noktasına giderken fiyatın bu denge noktası etrafında dalgalanmasına yol açacaktır²⁴.

---

²³ Ekodiyalog, Örümcek Ağı Kuramı

http://www.ekodialog.com/Konular/orumcek_agi_cobweb_kurami.html (09.09.2010)

²⁴ İNAN. Hakkı İ., “*Temel Ekonomi*” Trakya Üniversitesi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 6. Bölüm, Tarımda Arz ve Talep İlişkileri, s.66

Grafik – 2. İstikrarlı Denge Fiyatı

Kaynak: İNAN. Hakkı İ., “*Temel Ekonomi*”, a.g.e.,

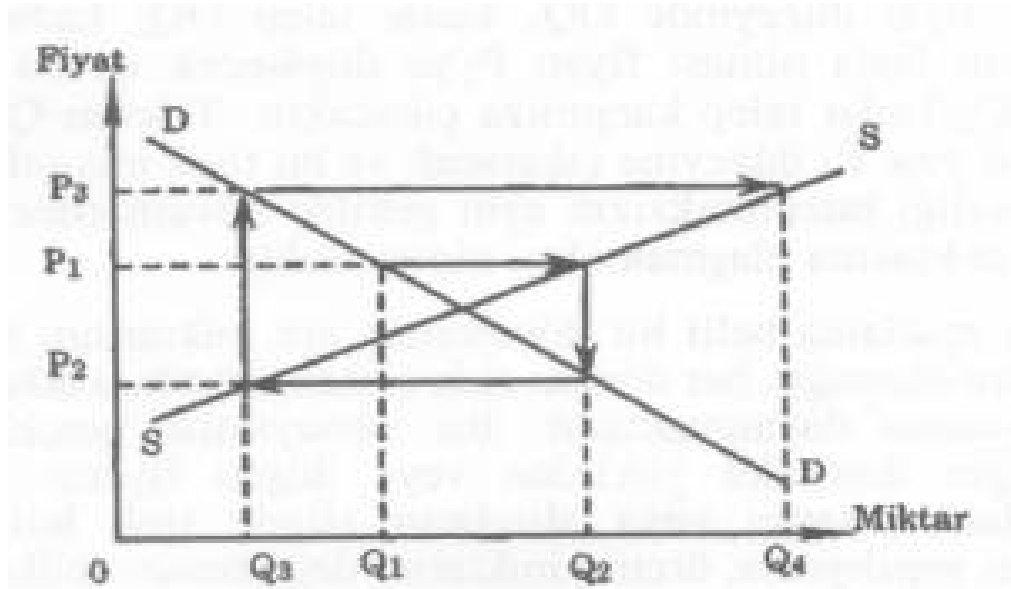
İlk dönemde fiyat düzeyi P_1 'dir. Bu fiyat düzeyinde Q_1 kadar talep, Q_2 kadar da arz söz konusudur. Yani Q_1 'in Q_2 kadar arz fazlası vardır. Bu arz fazlası fiyatların P_2 düzeyine düşmesine neden olacaktır. Bir sonraki dönemde üreticiler P_2 gibi düşük fiyattan Q_3 kadar arz ederlerken, piyasa talebi Q_2 düzeyindedir. Q_3 'ün Q_2 kadar talep fazlası fiyatları yükselterek P_3 düzeyine çıkmasına neden olacaktır. Bir sonraki dönemde ise, bu P_3 fiyat düzeyinde Q_3 kadar talep, Q_4 kadar ise arz söz konusudur. Yani Q_3 'ün Q_4 miktarında bir arz fazlası vardır. Bu arz fazlası yine fiyatların düşmesine neden olacak ve süregelen bu oluşum sonunda piyasa dengesinin P_4 gibi bir denge noktasında kurulmasını sağlayacaktır²⁵.

İstikrarsız Denge: Şekil'de talep doğrusu eğiminin, arz doğrusu eğiminden küçük olduğu hallerde fiyat dalgalanmaları azalıp bir denge noktasında duracağına gitgide şiddetlenir. Şekilde ilk dönemde P_1 fiyat düzeyinde Q_1 kadar talep ve Q_2 kadar arz vardır. Arzın talepten Q_1 'in Q_2 miktarından fazla oluşu fiyatı P_2 düzeyinde düşürecektir. Bu P_2 fiyat düzeyinde Q_3 kadar arz ve Q_4 kadar talep söz konusudur. Yani Q_3 'ün Q_2 kadar bir talep fazlası vardır. Bu talep fazlası fiyatı P_3 düzeyine

²⁵ İNAN. Hakkı İ., “*Temel Ekonomi*”, a.g.e., s. 67

çıkacaktır. Bu fiyat düzeyinde üreticiler, fiyatların artmasıyla üretimlerini arttıracıklarından dolayı Q_3 kadar talep ve Q_4 kadar da arz söz konusudur. Yani Q_3 'ün Q_4 kadar bir arz fazlası vardır. Bu arz fazlası, doğaldır ki fiyatları yeniden düşürecek ve bu fiyat iniş-çıkışları arz ve talep arasındaki dengesizliği daha da bozarak piyasa dengesinden giderek uzaklaşmasına neden olacaktır²⁶. Böyle bir koşulda, denge durumundan bir kez ayrılması halinde, piyasa dengesinin yeniden kurulması olası olmayacaktır.

Grafik – 3. İstikrarsız Denge Fiyatı

Kaynak: İNAN. Hakkı İ., “*Temel Ekonomi*”, a.g.e.,

Nötr Denge: Şekil'de talep ve arz eğrisinin esneklikleri aynı olduğu için fiyat dalgalanmaları eşit şekilde devam eder. Fakat yine yeni bir denge noktasına varmanın olanağı olmadığı gibi; dengeden gitgide uzaklaşma da söz konusu değildir.

Yukarıdaki açıklama belli bir dönemdeki arz miktarının bir dönem önceki fiyata göre oluştuğu, her dönem elde edilen ürünün o dönem içinde satıldığı

²⁶ İNAN. Hakkı İ., “*Temel Ekonomi*”, a.g.e., s. 65

varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımlar gerçek yaşama uymayabilir. Eğer üreticiler yükselen veya düşen fiyatın sürekliliği kanısında değilseler, satıcı veya alıcıların elinde stok bulunuyorsa, ihracat ve ithalat yapıyorsa, üretim miktarını değiştirmeyebilirler. Aynı zamanda planlı üretim de söz konusuysa o zaman Örumcek Teorisi şartlarını biraz zor kullanabilecektir²⁷.

1.3. Tahıl ve Yağlı Tohumların Tanımlanması

Yağlı tohum bitkileri denildiğinde ilk akla gelen bitkiler; soya fasulyesi, ayçiçeği tohumu, kolza tohumu, pamuk çiğidi, palm çekirdeği, yer fıstığı, susam ve Hindistan cevizi olarak ifade edebiliriz. Sayılan bu bitkilerden dünya ticareti açısından önemli olan bitkiler; soya fasulyesi, kolza ve ayçiçeği tohumu olup dünya ve Türkiye açısından ortak bir paydada yer aldıklarından dolayı bu üç ürün uluslararası ticareti açısından büyük bir önem taşımaktadır. 13 Ekim 2010 tarihinde İstanbul, Swiss otelde (Beşiktaş), APK – Inform²⁸ tarafından düzenlenen Yağlı Tohumlar ve Yağlar konferansında konuşmacıya; “*ayçiçeği yağı fiyatları nasıl gelişir?*” sorusu sorulduğunda cevabı şöyle olmuştu: “*Lider konumunda olan palm ve soya yağ fiyatlarının artışına bağlı olarak gelişim gösterecektir.*” demişti.

Yağlı tohum bitkileri her şeyden önce insan tüketimi için temel besin öğelerinden olan bitkisel yağın ana kaynağıdır. Dünyada gıda amaçlı en çok tüketilen yağlı tohum kaynaklı bitkisel yağlar: ayçiçeği, soya, palm ve kolza yağlarıdır²⁹. Bu bitkilerden elde edilen yağlar kolayca ikame edilebilir yağlardır. Ayçiçeği yağı, soya ve palm yağına göre kalite açısından daha iyi iken ikamesi kolza yağı ile mümkündür. Damak tadının hariç tutulduğu ortamda bu bitkiler birbirinin ikamesidir ve yüksek çapraz esnekliğine sahiptir.

²⁷ İNAN. Hakkı İ., “*Temel Ekonomi*”, a.g.e., s. 71

²⁸ APK – Inform, Yağlı Tohum ve Yağlar Ukrayna konuşlu analiz sitesi, www.apk-inform.info , (21.10.2010)

²⁹ Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, <http://www.tagem.gov.tr/HABERLER/kolza3.pdf3.pdf>, (18.07.2010)

Yağlı tohumların yan ürünlerinin (küspeler ve yağlar) direk olarak hayvan yemi üretimine katılmalarından dolayı yem sanayi sektörün de temel girdileri olarak yer almaktadır. Özellikle küçükbaş (poultry) ve büyükbaş (ruminant) yem üretimlerinde kullanılan bu tip hammaddeler büyük ve hayati önem taşımaktadır. Bunun yanında, modası artan biyodizel sektörünün de başlıca kaynağı yağlı tohum bitkileri olarak kullanılmıştır. Ülkeler tercihlerine göre, yağlı tohumları kullanmakta olup örneğin, ABD endüstrisi soya yağı ağırlıklı olarak girdi kullanırken, AB kolza tohumu yağına ağırlık vermektedir. Türkiye'deki yağlı tohum kullanım dengesi aşağıdaki Tablo – 5'te gösterilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2009 yılında 580.000 hektar ekim alanından 990.000 ton yağlı tohum üretimi gerçekleştirilmiştir. Aynı veriler, ithalat yolu ile Türkiye'nin ancak tüketimini karşılayabildiğini göstermiştir.

Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç vb. hasat edilen ürünler ile tohumların genel adı, hububattır. Tahıl, genellikle Buğdaygillerden hasat edilen ürünlere ve onların tohumlarına verilen addır³⁰. Dünyanın her yerinde yaygın olarak bulunan, yiyecek olarak tüketilen Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç ürünleridir. Günlük hayatta ekmek ve ürünlerinin yapımlarında un halinde kullanılırlar. Tanenin dış kısmı öğütülmede kepek olarak ayrılır³¹. İç kısmı daha çok nişasta deposudur. Çimlenen çekirdek kısmında proteinler, yağlar ve madenler daha fazladır. En iyi protein kaynağı sayılan tahıl pirinç, en düşük mısırdır³². Buna karşılık mısır, yağ oranı en çok olan tahıldır³³. En kolay sindirilen tahıl pirinç, en zor sindirilen buğdaydır. Başlıca karbonhidratları nişastadır. A ve C vitaminleri hemen hemen hiç bulunmaz. Sadece insanların değil, yeryüzündeki tüm canlıların en önemli enerji kaynağı tahıl tohumlarıdır. Türkiye'de beslenmede enerjinin %63'ü tahıllardan

³⁰ <http://www.diyadinnet.com/YararlıBilgiler-1182&Bilgi=tah%C4%B1>, (15.12.2010)

³¹ Ata Üniversitesi, E – Dergi, s.3,

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/zfd/article/view/5142/4960>, (13.12.2010)

³² Sağlıklı Beslenme,

<http://www.bozatalan.net/HASTALIKLARDAN%20KORUNMAK%20VE.htm>, (09.12.2010)

³³ Gıdaacılar Sitesi,

<http://www.gidacilar.net/nisasta-uretimi-t467.html>, (03.12.2010)

bunun da % 56'sı ekmekten, proteinin de %50'si ekmekten karşılanmaktadır³⁴. Tahılları ya oldukları gibi tohum olarak, ya da işleyip, un, nişasta, yağ, kepek, şeker olarak tüketiyoruz.

Tahıl ürünleri olarak mısır, buğday, yulaf, arpa, çavdar ve pirinç sayılırlar. Bunlar arasında en çok tüketilene buğdaydır. Mısır doyurucu tahıl ürünlerinden biridir. Ülkemizde çavdar tüketimi yaygın olmamakla birlikte, Almanya, Norveç, İsveç ve Danimarka gibi ülkelerde buğday kadar tüketiliyor. Türkiye'de çavdardan ekmek yapma alışkanlığı yok³⁵. Ancak bu tahıldan üretilen ekmek, bol miktarda lif içerdiğinden bağırsaklar için faydalıdır³⁶. Yulaf ezmesi, Amerika ve Avrupa da, özellikle sabah kahvaltılarında tüketiliyor. Hem enerji veren hem de doyurucu olan yulafın ezme olarak süt ve yoğurtla yenmesi Türk damak tadına ve yemek alışkanlıkları göz önünde tutulunca pek çekici bir yiyecek değil. Biz de daha çok hasta çocuklara ve diyabet gibi rahatsızlığı olan yetişkinlere yedirilmesi söz konusu³⁷.

Tahılların ülkelere ve bölgelere göre dağılımına bakıldığında ise Avrupa, Kuzey Amerika ve Yakın Doğuda Buğdayın yaygın olduğu gözlenirken, Uzak doğu ülkelerinde pirinç olduğu görülmektedir.

---

³⁴ Ata Üniversitesi, *a.g.m.*, s. 4, (13.12.2010)

³⁵ <http://www.beslerun.com/tr/faydali.html>, (12.12.2010)

³⁶ Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, http://www.tgdf.org.tr/turkce/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=61, (12.12.2010)

³⁷ <http://www.hekimce.com/index.php?kiid=112>, (12.12.2010)

Tablo-5. 2008-2009 Yılı Yağlı Tohum Denge Durumu (1000 Ton)

	Birim	Ayçiçeği⁽¹⁾	Kolza⁽¹⁾	Pamuk⁽¹⁾	Soya⁽¹⁾
Üretim	Ton	992 000	83 965	1 077 440	34 461
Ekilen alan	Ha	580 000	28 100	495 000	9 444
Üretim kayıpları	Ton	7 936	1 092	21 549	276
Arz=Kullanım	Ton	2 659 719	203 953	1 121 714	1 174 998
Arz					
Kullanılabilir üretim	Ton	984 064	82 873	1 055 891	34 185
İthalat	Ton	1 675 655	121 079	65 823	1 140 812
AB 27		227 514	34 109	17 830	6 591
Kullanım					
Yurt içi kullanım	Ton	2 111 717	203 427	1 111 398	1 150 601
Tüketim	Ton	2 060 783	198 796	1 038 806	744 070
Tohumluk kullanım	Ton	8 700	562	19 800	944
Yemlik kullanım	Ton	...	...	...	391 204
Endüstriyel kullanım	Ton	...	...	...	...
Kayıplar	Ton	42 234	4 069	52 791	14 383
İhracat	Ton	416 720	759	16 974	23 910
AB 27	Ton	6 835	115	12 074	401
Stok değişimi		131 282	- 233	- 6 657	487
Kişi başına tüketim	Kg	28,82	2,78	14,53	10,40
Yeterlilik derecesi	%	46,60	40,74	95,01	2,97

(1) Piyasa yılı: 1 Eylül - 31
Ağustos

Kaynak: T.C. Türkiye İstatistik Kurumu

Dünya üretim ve ticaret paydalarına bakıldığında, kolza tohumu dünya yağlı tohum üretiminin 1/8'ini oluşturmaktadır³⁸. Bu bitki, %40 yağ oranına sahip olup en çok %32 AB, %26 Çin, %20 Kanada, %14 Hindistan, %3 Avustralya'da üretilmektedir. Kolza Yağı ise, dünya bitkisel yağlar talebinin %12'sini oluşturmaktadır³⁹. (18,312 – 2007/08 sezonu) Ayçiçeği Tohumu üretiminin %21 Rusya, %16 Ukrayna, %13 Arjantin ve %12'sini AB üretmektedir. Toplam dünya üretimi 30, 699 milyon ton seviyelerindedir⁴⁰. Ayçiçeği Tohumu toplam dünya üretiminin %8'ini oluşturmaktadır. Kuzey yarım küre toplam Ayçiçeği Tohumu'nun üretimini (30,699 milyon ton) %79,7'ini üretirken, Güney yarım küre %20,3'ünü üretmektedir⁴¹. Soya fasulyesi normalde %20 yağ içeren yağlı tohumdur; toplam dünya üretiminin (250, 254 milyon ton) %38 ABD, %25 Brezilya, %18 Arjantin ve %6 Çin oluşturmaktadır. Palm yağı dünya üretiminde önde gelen ülkeler: Malezya (%42) ve Endonezya (%42); Bitkisel yağ üretiminin %26'sını oluşturmaktadır⁴².

Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar ile bunların küspelerinden oluşan yağlı tohum piyasaları hububat ile olan ikame ilişkilerinden dolayı hububat piyasalarındaki gelişmelerin bu piyasalara yansması sonucunda 2006 yılının sonundan itibaren bozulmaya başlamıştır. Yağlı tohum ve küspe fiyatlarında yaşanan olağanüstü fiyat artışının temel nedeni yem maddeleri talebinde yağlı tohumlara dayalı piyasalara kayma yanında, mısır ve soya ürünlerinden kullanılan enerji piyasalarından kaynaklanan ilave talep olarak görülmektedir. Öte yandan, soya ve ayçiçeği tohumu üretimindeki düşüşler toplam yağ arzını olumsuz etkilemektedir. Özellikle, Amerika Birleşik Devletlerinde mısıra dayalı üretilen biyoyakıtların ortaya çıkması ekim alanları ve üretim miktarı olarak soya fasulyesinin aleyhine bir durum gelişmiştir.

³⁸ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.m.*, s. 29

³⁹ C. Kondok, “*Dünya Piyasalarına Bakış*”, Trakya Birlik, Frito Lay, Kraft şirket kaynağı, C:4, S:32, İstanbul 2008, s. 11

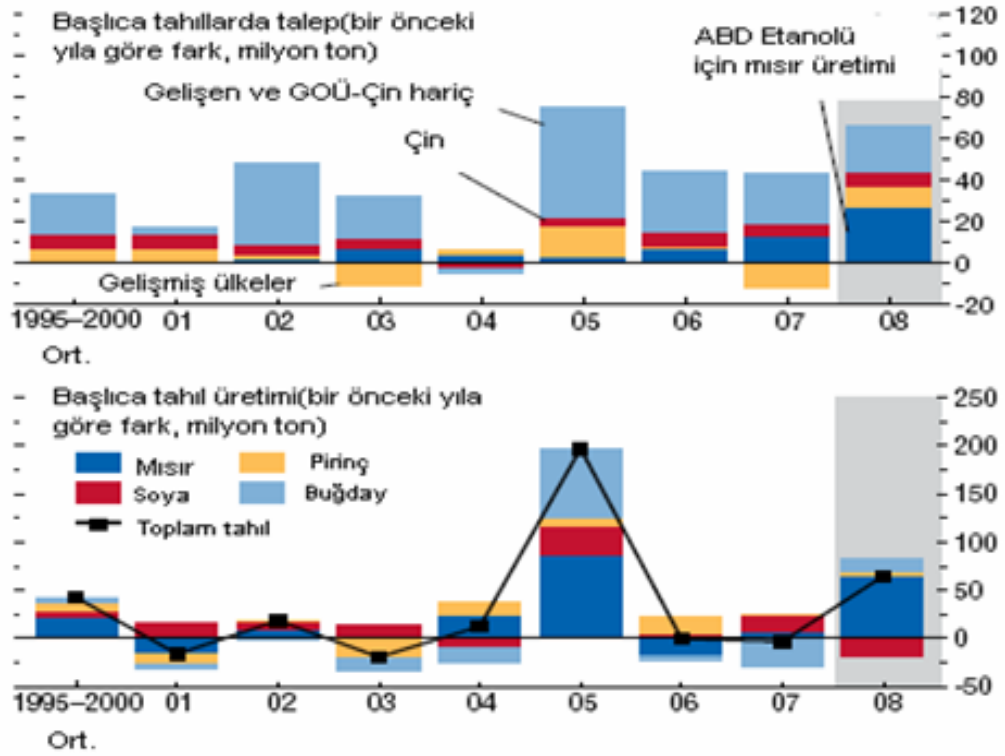
⁴⁰ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.m.*, s. 34

⁴¹ ABD Tarım Bakanlığı, *a.g.m.*, s. 36

⁴² Kondok, *a.g.e.*, s.51

Grafik- 4. Temel Tarımsal Ürünlerinde Talep ve Üretim Durumu(1000 Ton)

Kaynak: Uluslar arası Para Fonu, IMF, <http://www.imf.org>. (10.05.2010)

Son birkaç yıllık dönem içinde Biyodizel talebinin artmasıyla yine bitkisel yağlara talep artışı gözlemlenmiş ve fiyatların üzerinde arttırıcı etki yaratmıştır. Özellikle, 2007 senesinde dünya yağlı tohum üretiminde ortaya çıkan toplam talebi karşılayamaz duruma gelmiş, piyasalarda sıkışmalar ortaya çıkmış ve fiyatları daha yüksek seviyelere taşımıştır.

Tablo- 6. Dünya Temel Yağların Üretim – Tüketim – Stok Dengesi (1000 Ton)

Ürün/Üretim dönemi	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
Soya Yağı Üretimi	32.534	34.498	36.175	37.983
Soya Yağı Tüketimi	31.652	33.456	35.533	38.178
Soya Yağı Kapanış Stoku	3.016	3.186	3.019	2.608
Kolza Yağı Üretimi	15.769	17.144	17.663	18.274
Kolza Yağı Tüketimi	15.599	16.825	18.050	18.571
Kolza Yağı Kapanış Stoku	511	555	427	388
Ayçiçeği Yağı Üretimi	9.174	10.498	10.772	9.931
Ayçiçeği Yağı Tüketimi	8.506	9.685	10.215	9.757
Ayçiçeği Yağı Kapanış Stoku	749	825	551	383
Palm Yağı Üretimi	33.400	35.942	37.017	40.197
Palm Yağı Tüketimi	32.496	35.348	36.607	39.159

Kaynak: Food and Agricultural Policy Research Institute, <http://www.fapri.iastate.edu>, Erişim Tarihi: 12.11.2010

1.4. Günümüzde Tahıl Ve Yağlı Tohumlar Sektörü Ve Fiyat Gelişimleri: Dünya ve Türkiye Karşılaştırması

Türkiye’de ve birçok ülkede yağlı tohumların bitkisel yağ ve ürünler sektörünün son 20 yıl içinde büyük bir eğilim kazandığı açıkça görülmektedir. Bu sektörde arz tarafında uluslararası şirketlerin ulusal (yerel) pazarlara erişimi ile rekabetleri güçlenmekte, bunun yanında talep açısından bakıldığında ise gelişmekte olan ülkelerin artan gıda taleplerinin yanı sıra biodizel sektörden gelen biyodizel talebini öne çıkartmaktadır. Bu durum üretimin gıda ve yakıt ihtiyacına göre ürün tercihi olarak paylaşılması anlamına gelmektedir. Fakat son birkaç yıl içinde giderek artış eğilimi gösteren ve az gelişmiş ülkelerde büyük sorunlar yaratabilecek pozisyonda olan küresel gıda, ihtiyacı göz önüne alındığında, yağlı tohum üretiminin yakıt amacıyla kullanılmasının tarım sektöründeki olumsuz etkileri birçok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Tüm dünyadaki bitkisel yağların biyodizele çevrildiği durumda, dünyanın sadece bir aylık yakıt ihtiyacı da karşılanabilir durumda olacaktır⁴³. Günümüzde bitkisel yağ ve yan ürünleri sektörüne bakıldığında tüm

⁴³ FAPRI, Food and Agricultural Policy Research Institute – Gıda ve Tarım Politikaları Araştırma Enstitüsü

sorunların küresel, bölgesel, ulusal ve yerel olarak farklılık gösterdiği ancak birbirleri ile etkileşim içerisinde oldukları açıkça görülmektedir.

Türkiye'nin son dönemde ana gündemini oluşturan küresel boyutta artış gösteren gıda fiyatları olmuştur. Gıda maddelerinin fiyatlarındaki artış, dünyada birçok iktisatçı tarafından üretim sürecindeki girdi fiyatlarının toplam artışa ve küresel ısınmaya bağlanmaktadır. Son dönemlerde fiyatlardaki toplam artış spekülasyonların artık gıda maddelerini spekülasyon aracı olarak kullanmaya başlamalarında dikkat çeken temel bir sebeptir⁴⁴. Gıda fiyatlarının seviyesini belirleyen faktörler onların girdi maliyetleridir. Girdi maliyetleri oluşurken, petrol fiyatları, stratejik tarım ürünlerinin maliyetleri (küresel mevsim değişikliklere bağlı olarak üretim bolluğu yada kıtlığı) emtia borsalarında manipülasyon uygulayan spekülasyon fonları, devlet müdahaleleri sonucunda ortaya çıkabilecek ilave maliyetler, (gümrük vergileri gibi) beklenmeyen mücbir⁴⁵ sebeplerden dolayı girdi maliyetlerinin artışları v.b. faktörler dikkate alınmaktadır.

Türkiye ekonomisi 2001 ulusal ekonomik krizden çıkma adına uyguladığı ekonomik ve yapısal reformların sayesinde 2002 – 2007 döneminde yıllık bazında %6 büyümeye göstermiş ve dünyada istikrarlı gelişen ekonomi konumuna gelmiştir⁴⁶. Fakat yabancı sermayenin yüksek hızla giriş yapamaması, yabancı cins paralara karşı (özellikle ABD doları ve Avrupa Avrosu) yüksek değer seviyesinde olan TL paritesinden doğan ihracat yavaşlaması, özellikle stratejik konumda olan ürünlerde (petrol, tarım ürünleri v.b.) halen net ithalatçı pozisyonunun korunması, yeniden Türkiye ekonomisinin istikrarsızlığa itebilecek durumlardan biridir. Elbette ki, düşük kur politikasının uygulanması sonucunda devlet dış borçları önemli ölçüde azalmış fakat yeniden borçlanmaya gidildiğinden dolayı tekrardan borç seviyelerini

⁴⁴ Tarım Merkezi- İzmir Sebze-Meyve Komisyoncuları Derneği,
http://www.tarimmerkezi.com/yazar_kose.php?hid=15986, (27.11.2010)

⁴⁵ Bitkisel Yağı fiyatları belirleyen faktörler arasında *zorlayan devlet uygulamaları* da yer almaktadır.
Mücbir – Zorlayan, İcbar eder, “*Osmanlıca Sözlük*”,
<http://www.osmanlicasozluk.net/osmanlica/36029-sozluk-MUCBIR-anlam.html>, (27.11.2010)

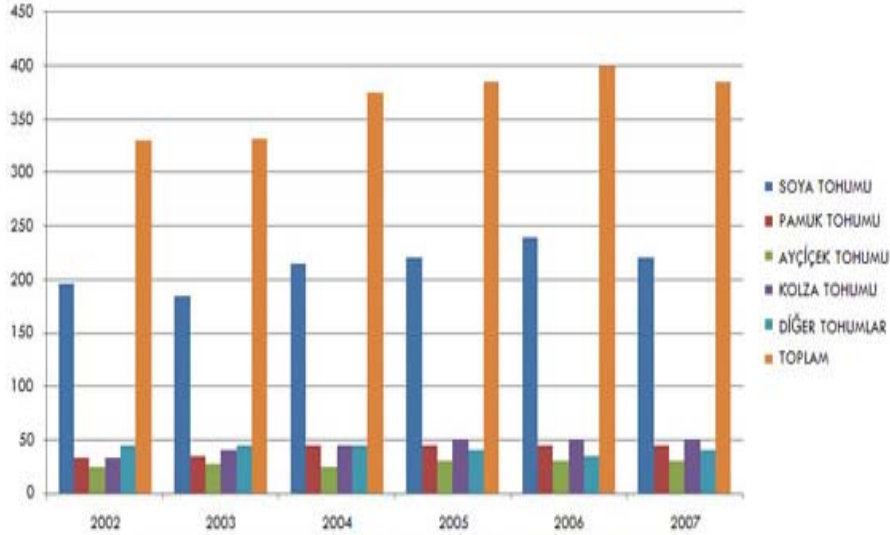
⁴⁶ Anonim, *Turkey Ag Economy and Policy Report*,
<http://www.fas.usda.gov/country/turkey/Turkey%20Agricultural%20Economy%20and%20Policy%20Report.pdf>, (29.11.2010)

arttırmıştır. Tarım sektörü hala reformlara ihtiyaç duyduğu gibi 2006 yılı istihdamının %27'sine sahip olup 2007 yılının Gayri Safi Yurt İçi Hâsılat'ın ancak %10'unu oluşturabilmiştir⁴⁷. Yeniden Tarım sektörüne bakıldığında halen modernize sürecinde güçlülük çeken Türkiye Tarım Sektörü, Türkiye'nin toplam iş gücünün %30'unu ve GSYİH'nin %10'unu (2007) oluşturmaktadır. Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde net ithalatçı konumunda olan bir ülkedir. Bitkisel Yağ Sanayiciler Derneği kaynağına göre; Grafik 5 ve Grafik 6 Dünya Yağlı Tohumlar üretiminin ve bu üretimden Türkiye'nin gerçekleştirdiği yağlı tohum ithalatı yıllara göre göstermiştir. Karadeniz ülkelerinden hemen sonra ABD ihracatçıların göz önüne gelen piyasalarından biridir. 2007 senesinde Türkiye yaklaşık \$5,5 milyar dolarlık tarım ürünü ithalatı gerçekleştirirken sadece ABD'den gelen tarım ürünlerinin değeri \$1,5 milyar dolar seviyesini korumuştur⁴⁸.

---

⁴⁷ Anonim, *a.g.e.*, s.42

⁴⁸ Turkey Ag Economy and Policy Report, *a.g.e.*, s.42

Grafik-5. Dünya Yağlı Tohumlar Üretimi (1000 Ton)

Kaynak: Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği,

<http://bysd.org.tr/index.php?area=1&p=static&page=istatistikler> , Erişim tarihi: 23.10.2010

Genel olarak bakıldığında, petrol fiyatları bütün ürünlerin ana girdi maliyetini oluşturduğu nettir. Petrol fiyatlarındaki artış ile doğru orantılı olarak diğer ürünlerin maliyetleri üzerinde arttırıcı etki yaratmakta, düştüğünde ise azaltıcı etki yaratmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında, stratejik tarım ürünleri Buğday - Ayçiçeği Tohumu'dur. Türkiye yeterli miktarda buğday üretirken, ayçiçeği tohumu üretiminde net ithalatçı konumunu korumaya devam etmektedir.

Dokuzuncu 5 yıllık Kalkınma Planı Programına ve (2007–2013) Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu'nun Raporuna göre Türkiye'de gıda sanayinde ithalat değeri en yüksek ürün bitkisel yağdır⁴⁹. Gıda sanayinde alt sektörler açısından ve politik dağılımlara bakıldığında toplam sanayinin % 3,5'ini bitkisel yağ ve margarinden oluşmaktadır. Ancak işletme sayılarının fazla olduğu bitkisel yağ sektöründe kapasite kullanımı %50'nin altında kalmaktadır⁵⁰.

⁴⁹ plan9.dpt.gov.tr/oik24_gidasanayii/gidasan.pdf, (19.12.2010)

⁵⁰ Tekirdağ Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sektörünün Rekabetçilik Analizi <http://www.tekirdag.gov.tr/dosyalar/yagmamul.pdf> , (20.12.2010)

Türkiye'nin gıda sanayisine ait ve üretim değerlerinin gelişimini yıllık bazda artış değerlerine bakıldığında 1999- 2005 yılları arasında gıda sanayi üretim değeri itibariyle en az (düşük) artış % 4 ile bitkisel yağda gerçekleşmiştir. Diğer alt dallarda ise yıllar itibariyle değişime bakıldığında zeytindeki zamanlamamanın zeytinyağı toplam üretimine yansıtılmasından dolayı bitkisel yağ sanayinde (bir) 1 yıl yukarıya doğru ve onu takip eden yılsonunda azalma söz konusu olmuştur. Türkiye'nin bitkisel yağ tüketiminde, ayçiçeği tohumu, toplam yağ tüketiminin % 70 civarında olup en önemli yağlı tohum bitkisinden biridir. 2007–2008 sezonunda Türkiye yağlık ayçiçeği üretiminin ekim alanları neredeyse aynı kalmasına rağmen kuraklık ve son 70 yılın en sıcak hava şartları nedeniyle ancak 680–750 bin ton seviyelerinde gerçekleşmiştir⁵¹.

Trakya Birliği'nin verdiği kaynaklara göre 2007–2008 döneminde Türkiye ayçiçeği tohumu ekim alanları tahminleri Güney'de Adana 50–55 bin hektar, Trakya bölgesi için 360–365 bin hektar ve Karadeniz, Güney Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde 55–65 bin hektar olarak tahmin edilmektedir. Aynı şekilde 2007–2008 sezonu Türkiye ayçiçeği tohumu toplam üretim tahminleri Adana bölgesinde 80–90 bin ton, Trakya bölgesi için ise 530–560 bin ton ve diğer bölgeler için 70–100 bin ton seviyesindedir⁵².

Türkiye'de ayçiçeği yağı tüketimi yaklaşık 650 bin tondur⁵³. Toplam üretilen ayçiçeği yağı dört yüz bin tondur⁵⁴. Aradaki fark ithalat yolu ile karşılanmakta, bu ithalat için büyük enerji ve para harcanmaktadır. Bu açık nedeniyle Ağustos ayı 2006 – Temmuz ayı 2007 dönem içerisinde toplam (dört yüz altmış dokuz) 469 bin ton yağlık ayçiçeği tohumu Bulgaristan, Romanya ve Moldova menşei ülkelerinden ithal edilmiştir. Grafik 6, aynı şekilde Ağustos 2006 – Temmuz

⁵¹ Oilworld, *a.g.m.*, s.13, 2007 World Analyse Oilseed's Reports

⁵² Web Hattı, "Ayçiçeği'nin Ülke Ekonomisine Katkısı Nedir?"

<http://www.webhatti.com/soru-cevap/560754-aycicegin-ulke-ekonomisine-katkisi-nedir.html>, (15.10.2010)

⁵³ Trakya Birlik, *a.g.m.*, s.55

⁵⁴ BYSD, *a.g.e*

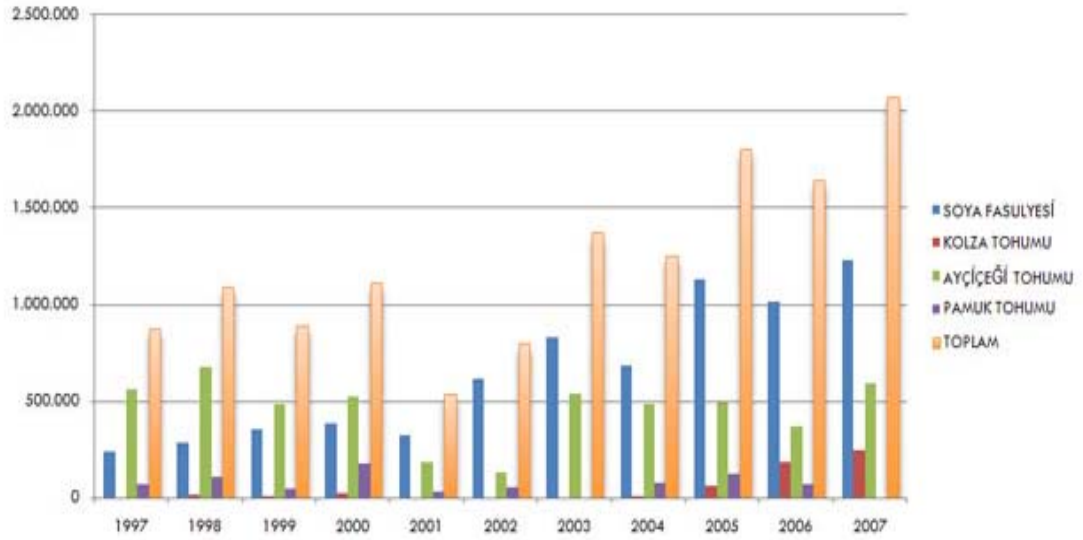
2007 döneminde Arjantin, Ukrayna ve Rusya menşei ülkelerinden toplam 162,5 bin ton ayçiçeği yağı ithal edildiğini göstermiştir⁵⁵.

Ayçiçeği yağını en çok kullanan ülkeler arasında Türkiye diyebiliriz. Amerika Birleşik Devletleri soya fasulyesi, Güney Asya ülkeleri ise palm yağı tüketmeye odaklıdır. Ayçiçeği yağı, Ortadoğu ve Asya'daki Türkî Cumhuriyetlerine Türkiye tarafından tanıtılmıştır. Ayçiçeği tohumu ve yağı Türklere hiç düşünmeden özgü yemek kültürünün bir parçasıdır diyebiliriz. Daha önceki dönemlerde dünyada ayçiçeği tohumu gıda alanında değil, sanayi girdisi olarak kullanılmaktaydı. Tüm firmaların dış pazarlara açılmasıyla ayçiçeği yağı yemek kültürünün bir parçası olarak kabul görmesinin başarıları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Türk firmaları Libya, Suriye, Irak, İran, Suudi Arabistan, Çin gibi ülkelere Güneydoğu Asya ve Afrika'nın bazı bölgelerine tanıtmayı ve satış yapmayı başarmıştır.

Firmalar doğal olarak fuarlar gibi araçları kullanarak pazar arayışında bulunmaktadır. Fuarlar iş ve konseylerde karşılıklı yapılan görüşmelerde ilk temaslarda bulunmaktadır. Ancak sermaye kıstı nedeniyle rekabet gücü düşüktür. Malı gönderdikten 2 ay sonra ödemenin yapılması, firmalara bu süre zarfında kendi sermayelerini tüketmek zorunda bırakmaktadır.

---

⁵⁵ Tablo – 8. Ayçiçeği Yağı Dengesi, 1000 Ton, Oilworld makaleleri

Grafik-6. Türkiye Yağlı Tohum İthalatı (1000 Ton)

Kaynak: Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği,

<http://bysd.org.tr/index.php?area=1&p=static&page=istatistikler>, Erişim Tarihi 23.10.2010

Türkiye'nin Karadeniz ülkelerinden yağlı tohum (ayçiçeği tohumu) temin edebilecek tek kaynağı ise Bulgaristan'dır. Rusya ancak, kendine yetecek kadar ayçiçeği üretimi gerçekleştirebilmektedir. (Bkz. Tablo – 8) Ukrayna'da ise ihracat vergisi uygulaması olduğu için, ayçiçeği tohumu ihracatı yerine ancak işlenmiş ürün olarak (yağ ve küspe) yoğun şekilde ihracat yapabilmektedir⁵⁶. Diğer ayçiçeği üretimi yapan ülkeler (Arjantin, Güney Afrika gibi) lojistik açısından uzak bölgelerdir. Onun için en cazip üretim bölgesi Karadeniz ülkeleri bölgesidir. Eski demir perde ülkeleri diye adı geçen doğu bloğu ülkelerin arasında yer alan Rusya, Ukrayna ve Bulgaristan'dır. Doğü bloğunun çözülmesinin beraberinde getirdiği en önemli dezavantajlarından biri, bu ülkelerin iktisadi sistemlerin çöküşüydü. Eski doğü bloğu üyeleri dünyada en çok tarım ürünleri üretimi yapan ülkeler olduğu halde, planlı ekonominin yıkılmasıyla ve dışı açık liberal ekonomiye geçişle birlikte, uluslararası piyasalarda fiyat fırsatçılığı peşinde koşan post komünist sermayedarlar

⁵⁶ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü,

<http://www.tgm.sanayi.gov.tr/Files/Documents/aycicegi-2010-raporu-son--17082010134442.DOC>, (03.11.2010)

ve onların kartelleri olarak da adlandırılan yapılanmalar oluşmaya başlamıştır. Piyasanın işleyiş mekanizması kartelleşme nedeniyle serbest rekabetten uzak ve ticaretin sürdürülebilirliği birkaç firma tarafından paylaşılarak idare edilmesi olumsuz tepkilere yol açmaktadır. Alıcılarının sırtından yüksek kazançlar sağlamalarına rağmen üreticiyi yine mağdur durumda bırakmayı başaran bu tip sermayedarların aktivitesini minimum düzeye indirmek üzere tarım ürünlerinin işlem görebileceği bir idarenin kurulmasına önem kılınmıştır. Her şeyden önce ileriye dönük fiyat hareketlenmelerinden korunmak üzere vadeli işlem borsalarının kurulması kararlaştırılmıştır.

Aslında birtakım olumsuz politikaların sonucunda, son dönemlerde Türk çiftçisi ile sanayicisi yabancı ülkelerin çiftçi ve ihracatçılara gereksiz kaynak aktarıldığından dolayı mağdur duruma düşebilmektedirler. 2009/10 sezonunda çiftçiyi koruma ve destekleme adına 01.01.2010 itibariyle devlet Ayçiçeği Tohumuna ithal kota uygulamasına geçilmesine karar vermiştir. Türkiye referans fiyatı üzerinde (525\$ CIF *%5)⁵⁷ ton başına %5 vergi almaya başlamış ve kota miktarını göz önünde bulundurulduğunda (650 000 ton ayçiçeği ya/ya da 260 000 ayçiçeği yağı) çiftçiyi ve sanayiciyi desteklemek yolunu tercih etmemiştir. Ancak yalnızca nihai tüketiciyi ve yurtdışı aktörlerini memnun edecek fedakârlıkla yaklaşık 75 milyon Amerikan doları vergi kaybına uğramıştır. İstihdam sorunu yaşayan Türkiye bunun karşılığında işsizliğini tetiklemiş ve çiftçiyi destekleme yerine daha mağdur durumuna düşürmüştür. Öyle ki, 800 TL seviyesinden iç piyasada oluşan 2009/10 ayçiçeği harman fiyatı hızlı bir şekilde 690/700 TL seviyesine inmiştir⁵⁸. Fedakârlık yapmış olmasına rağmen üreticiye prim ya da buna benzer destekleme şekline bir türlü yansımamış hatta mağdur bırakmıştır. Bu durumda 2009/10 ayçiçeği sezonunu baz alarak örneklendirmiş bulunmakta ve Türkiye'nin uygulamış olduğu yanlış politikalarından dolayı hem işsizliği tetikleyerek var olan aktörleri mağdur durumda bırakmaktadır. Unutmamak gerekir ki, aynı dönemde Türkiye petrol ithalatından

⁵⁷ T.C. Resmi Gazete

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm>, (11.11.2010)

⁵⁸ Bunge Ltd., *Special Analyse Market Report*, October Reports, Grain & Oilseed's, s.11

hemen sonra, ayçiçeği yağı için ödediği 1,6 milyar dolar⁵⁹ tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmak zorunda kalmıştır.

Tablo-7. Dünyada Buğday Üreten Ülkelerin Üretim Durumları (Milyon Ton)⁶⁰

Buğday Üreten Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010 Öngörü Üretimi	2010 Öngörü Üretim Rakamlarına Göre Dünya Üretimindeki Payı %
Uzak Doğu	195,4	207,2	216,3	219,8	226,1	220,7	33,4
Çin	97,5	108,5	109,3	112,5	114,0	109,0	16,5
Hindistan	68,6	69,4	75,8	78,6	80,6	81,0	12,3
Avrupa	138,1	129,5	124,2	156,1	143,0	146,9	22,3
Ab-27	122,7	125,1	119,7	151,2	138,4	142,4	21,6
Fransa	37	35,4	32,8	39,5	38,3	39,0	5,9
Almanya	23,7	22,4	20,8	26,0	25,1	25,3	3,8
İngiltere	14,9	14,7	13,1	17,3	14,4	16,0	2,4
Romanya	7,6	5,0	2,9	7,8	4,8	6,2	0,9
Macaristan	5,1	4,4	4,0	5,7	4,4	4,9	0,7
BDT	92,2	85,3	93,6	17,3	113,6	106,5	16,1
Rusya	47,7	44,9	49,4	63,8	61,7	57,0	8,6
Ukrayna	18,7	13,8	13,9	25,9	20,9	18,8	2,8
Kazakistan	11	12,5	16,5	13,0	16,5	16,5	2,5
ABD	57,2	49,2	55,8	68,0	60,3	54,0	8,2
Kanada	26,8	25,3	20,1	28,6	26,5	24,0	3,6
Avustralya	25,4	10,8	13,6	20,9	21,7	21,0	3,2
Pakistan	21,7	21,7	23,3	21,5	24,0	23,0	3,5
Türkiye	18	17,5	15,5	17,0	18,0	18,5	2,8
Arjantin	12,6	14,5	16,4	8,4	8,0	12,0	1,8
Suriye	4,7	4,9	4,1	2,1	4,0	4,0	0,6
Dünya	620,9	597,5	609,1	685,7	675,3	660,2	100,0

Küresel gıda maddesi olarak adı geçen ve tüm gıda ürünlerinde global ısınmadan yaşanan iklim değişikliği, kuraklıkla beraber verimin azalmasına neden olmuş ve bu sezonda fiyat artışları ziraat sektörünün öncelikli gündeme gelmesine neden olmuştur. Özellikle petrol fiyatlarındaki artışlar gübre, mazot ve taşıma toplam

⁵⁹ Bkz., *Tablo - 10*

⁶⁰ Toprak Mahsulleri Ofisi, *a.g.m.*, s. 44

ücretlerinin artması nedeniyle ortaya çıkan maliyet ve maliyet artışıyla beraber tarım ve gıda ürünlerinin de fiyatlarını arttırmıştır. Bu fiyatların artışı sonucunda Tablo – 7’de gösterildiği gibi hububat üretimini arttırmıştır. Bazı ülkelerde artış gösterilmemesindeki ana neden iklim şartları ya da devlet uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Aynı zamanda spekülasyon yapmak üzere fonların, finansal piyasalarından çıkıp emtia ve ziraat ürünleri üzerinde prim yaptırması başarmıştır. Bunun yanında, dünya nüfusunun artış göstermesi ve buna bağlı olarak gıda tüketimi de artış göstermiştir⁶¹. Hindistan, Çin gibi nüfusun yoğun olduğu ülkelerde hane halkının gelir düzeyinin iyileşmesiyle tüketim üzerinde arttırıcı etki yaratmayı başarmıştır⁶².

Bir diğer faktör de, çevreci diye adlandırılan ve tarım ürünlerinin ana hammaddesi konumunda olan biyoyakıt sektörünün üretimindeki artışlar tarım ürünleri fiyatlarının artmasına neden olmuştur.

Fiyatı sürekli artan tarım ürünlerinin üretimini yapan önemli bölgelerde bulunan ülkeler, dış piyasalara yerli üretimini sunmak üzere ve yerli piyasayı dengede tutmak amacıyla (öncelikle enflasyonist bir ortamın oluşmaması için) çeşitli ihracat vergisi, kota sınırlamaları veya doğrudan müdahil politikaları izlenmiştir. Bu durum, ticaretin yavaşlamasına neden olmuş ve arzın giderek talebin gerisinde kalacağını göstermiştir.

Özellikle Avrupa başta olmak üzere, baş ithalatçı konumunda olan bölge diye nitelendirilmekte olup yakında çeşitli krizlerle karşı karşıya gelebileceği kanaatindeyim. Bundan dolayıdır ki, dikkat edilmesi gereken tarım ürünlerinin işleme sanayisi olan bitkisel yağ sanayisidir⁶³. Tablo – 8 Ukrayna’daki bitkisel yağ

⁶¹ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,
<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>, (07.09.2010)

⁶² Yetenek,
http://www.yetenek.com/articles_detail.asp?id=264, (07.09.2010)

⁶³ FAO, Food and Agriculture Organization, “*Oil Seeds, Oils & Meals, Monthly Price and Policy Update*”, November report, pg. 8

üretiminin (ayçiçeği yağı) 2007/08 sezonunda 1,897 milyon ton seviyelerindeyken son yıllarda neredeyse 2,500 milyon ton seviyelerinden fazla üretim gerçekleştirdiğini göstermektedir. Burada Ukrayna devleti yağlı tohum kırma kapasitesi kullanım oranını yeterli sayıda kullandığı halde Ukrayna'nın iç tüketimi 0,5 milyon ton olarak belirleniyor. (Tablo – 8) Tarım ürünlerinin işleme sanayisinin ne kadar önemli olduğunu fark etmiş ve yağlı tohum kırma kapasitesinin artırımına gidilmiştir. Kırma kapasitesi ile beraberinde ayçiçeği tohumu üretimi de artış göstermiştir⁶⁴.

GTÖ, Gıda ve Tarım Örgütü, “*Yağlı Tohum, Yağlar ve Küspeler, Aylık Fiyat ve Politika Güncellenmiş Uygulamaları*”, Kasım Raporu, s.8

⁶⁴ *APK – Inform*, Agricultural Products Informational Agency, *APK – Inform*, Tarım Ürünleri Bilgi Ajansı, www.apk-inform.info

Tablo-8. Ayçiçeği Yağı Dengesi 1000 Ton

<u>Bulgaristan</u>	Ekim Eylül 09/10	Ekim Eylül 08/09		Ekim Eylül 07/08		Ekim Eylül 06/07	Ekim Eylül 05/06
Açılış Stoklar	14	16	*	12	*	19	18
Üretim	165	178	*	134	*	174	185
İthalatlar	18	17		22		11	4
İhracatlar	90	84		43		51	43
(a)Yerel Kayıplar	92	114	*	109	*	141	145
Nihai Stoklar	15	14	*	16	*	12	19
<u>Rusya</u>	Ekim Eylül 09/10	Ekim Eylül 08/09		Ekim Eylül 07/08		Ekim Eylül 06/07	Ekim Eylül 05/06
Açılış Stoklar	88	65	*	82	*	84	85
Üretim	2420	2891	*	2002	*	2466	2367
İthalatlar	80	44		131		124	101
İhracatlar	460	842		340	*	693	624
Yerel Kayıplar	2050	2070	*	1810	*	1900	1845
Nihai Stoklar	79	88	*	65	*	82	84
<u>Ukrayna</u>	Ekim Eylül 09/10	Ekim Eylül 08/09		Ekim Eylül 07/08		Ekim Eylül 06/07	Ekim Eylül 05/06
Açılış Stoklar	75	149	*	60	*	80	100
Üretim	2667	2685	p	1897	p	2253	1988
İthalatlar	1	1	*	1	*	.	1
İhracatlar	2120	2196		1339		1833	1588
Yerel Kayıplar	550	563	*	470	*	440	420
Nihai Stoklar	73	75	*	149	*	60	80

(a) Denge Fazlası.

Kaynak: Oilworld, a.g.m., s.3

Dünyadaki bu gelişmelerden Türkiye doğrudan etkilenmektedir. Günümüzde, çeşitli ülkelerde uygulamaya geçildiği ve hayati önem taşıyan biyoyakıtın kullanım oranının giderek artmasıyla tarım ürünleri üzerinde talep gittikçe canlanacağı ortadadır. Örneğin; yakıtta, biyoyakıtın kullanım oranını sürekli arttıran Avrupa Birliği ülkeleri (özellikle Almanya) biyoyakıt yüzünden, ciddi boyutlarda dışarıya bağlı olan ve bitkisel yağ açığını kapatmakta zorlanan Türkiye, eğer iyileştirici politikalar uygulamayı başaramazsa, açığın daha çok artmasına neden olacaktır⁶⁵. Üretim artırıcı politikalar yerine Türkiye gittikçe bitkisel yağ ithalatını arttırmaktadır. Türkiye'nin bitkisel yağ ithalatı karşısında artış gösteren dünya yağ fiyatları, üretici konumunda olan ülkelerin uyguladığı ticari ve kısıtlayıcı politikaların sonucunda bitkisel yağ arzında açık oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak ithalatın yapılacağı ülke seçeneğinin azalmaya devam etmekte olup bitkisel yağ ihtiyacımızı karşılayamamaktır.

Türkiye'den yapılan ithalatların yaklaşık artış oranının dünya çapında yapılan ithalattan daha az olduğunu (Türkiye menşei ürünleri satışının göstermelik olarak daha az büyüdüğü varsayımında) Türk ürünleri ithalatındaki artışın dünya genelinde yapılan artıştan daha hızlı olduğu (Türk ürünlerinin göreceli olarak pazar payı kazandığı) gösterilmektedir⁶⁶. Türkiye'nin yağ grubundaki ihracatında %1,1 paya sahip olan Irak devletinin olduğu gösterilmektedir⁶⁷. Türkiye'nin bir yandan Kıbrıs, Romanya, Gürcistan gibi ülkelerde rekabete göre düşük performans sergilediği, diğer yandanda İsrail, Kore, Sudan, Almanya gibi ülkelerde ithalatta başarılı ve hızlı bir büyüme olduğu gözlenmektedir. Bunun yanında Grafik – 7 de görüldüğü gibi, Türkiye'nin yemeklik sıvı yağ tüketimi ihracatından çok ancak kendisine yettirmeye çalıştığına yöneliktir. 2009 yılında Türkiye sekiz yüz bin tondan fazla yemeklik yağ tüketmiştir.

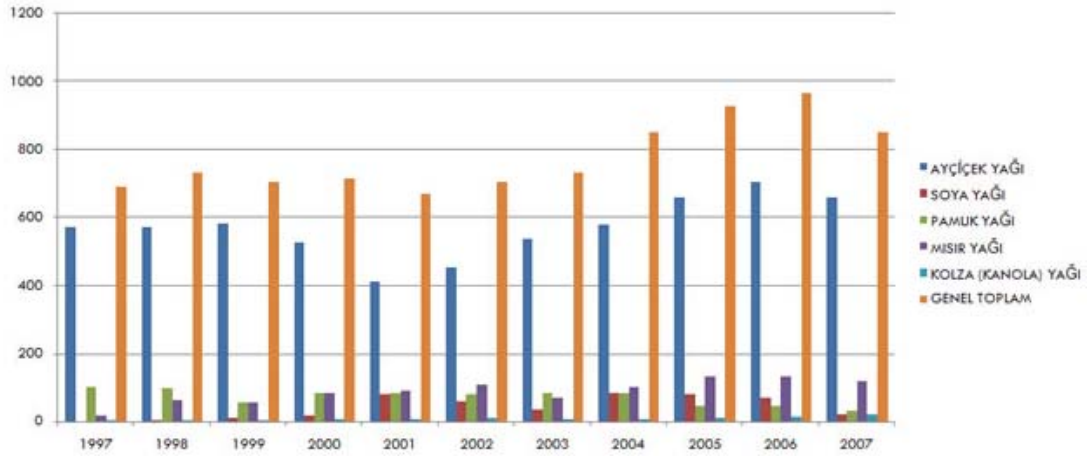
---

⁶⁵ BYSD, *a.g.e.*

⁶⁶ Uluslar arası Ticaret Merkezi Ürün Analiz Birimi, Avrupa İşletmeler Ağı Arşivi, Ayçiçeği Yağı 1512. GİTİP

⁶⁷ Oilworld, *a.g.e*

Grafik-7. Türkiye Yemeklik Likit Yağ Tüketimi⁶⁸ (1000 Ton)

Kaynak: Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği,

<http://bysd.org.tr/index.php?area=1&p=static&page=istatistikler>, Erişim Tarihi: 23.10.2010

Sağlıklı beslenme beklentisinin içinde olan toplumsal bilincin artmasıyla beraber dünya genelinde doymuş yağ oranı düşük ürünler ön planda sergilenmeye başlamıştır. Buna bağlı iyi yağlar olarak bilinen doymamış yağ oranını yükselten ve 'kötü yağlar olarak nitelendirilen doymuş yağ oranının %40'ını azaltan HOSO⁶⁹ üretiminde gittikçe toplam piyasadan pay almaya başlamıştır. HOSO yağ kullanımı en çok olan ülkelerin başında obezite problemiyle uğraşan Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir. Fransa ve İspanya'da kullanımı yüksek olan HOSO yağ artık Türkiye'de de üretilmeye başlamıştır.

⁶⁸ Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, *a.g.m.*, s. 12

⁶⁹ High Oleic Sunflower Oil-Doymamış Asitli Ayçiçek Yağı

Tablo-9. Bitkisel Yağ Arz ve Talebi 2009⁷⁰

ARZ-KULLANIM	YAĞLI TOHUM ARZ		Y.TOHUM KULLANIM	İŞLENEN YAĞLI TOHUM	YAĞ ARZ				KULLANIM					
	Y. İçi Yağlı tohum üretimi	İthal Tohum	FULLFAT, YEM, TOHURLUK	KIRMA	Yurt İçi Tohum Yağ Karşılığı	İthal Tohum Yağ Karşılığı	İthal Ham Yağ	TOPLAM HAM YAĞ ARZI	Diğ.	İHRACAT		İÇ TÜKETİM		TOPLAM YAĞ KULLANIM
									Yem, Boya, Sabun	Sıvı yağ	Margarin	Margarin	Sıvı Y.	
Ayçiçeği	800	586		1.386	320	246	342	908		243			665	908
Soya F.	39	974	603	410		74	10	84	42	3	6	11	22	84
Mısırözü Y.					20		83	103		16			87	103
Pamuk	850	4		854	120		7	127	79	2	4	12	30	127
Palm Y.							497	497			77	420		497
Kolza Y.	112	158		270	46	70		116	6		4	8	98	116
TOPLAM	1.801	1.722	603	2.920	506	390	939	1.835	127	264	91	515	902	1.835

⁷⁰ Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, a.g.m., s. 25

Dünya çapında kullanımı yıllar geçtikçe üretimi artış gösteren ve yüksek istikrarda olan, rafta ömrü diğer yağlara göre çok daha uzun olan, doğal kokulu ve damak tadımıza birebir uygunluk gösteren yüzde 10'ndan daha düşük doymuş yağ oranı içeriğine sahip ve tamamen doğal, genleriyle oynanmamış önemli biçimde kolesterol düşürücü etkisine sahip HOSO (High Oleik Sunflower Oil) alternatif yağ olarak kullanılabilir.

Amerika'da kullanım oranı yüzde yetmiş seviyesine ulaşmış bu yağ çeşidini kullanan ABD'den sonra Fransa olmuştur. Çiçeye neredeyse yaklaşık %15 – 30 seviyelerinden daha fazla gelir sağlayabilen HOSO ayçiçeği Tohumu üretiminin bir bölümünü, Türkiye'de çok az miktarlarda dahi olsa da üretilmeye başlanmıştır⁷¹. Dünya genelinde 2 – 3 milyon ton arasında üretilen HOSO yağı Türkiye'de yeni ekim arazilerin oluşmasıyla birlikte devlet desteklemeleriyle daha da artış gösterme eğilimine girmiştir. Bazı cips markaları 3 seneden beri bu tip yağları kullanmaktadır.⁷²

---

⁷¹ Kondok, *a.g.e.*, s.34

⁷² Kondok, *a.g.e.*, s.36

İKİNCİ BÖLÜM

TARIMSAL FİYAT OLUŞUMLARI

2.1. Tarımsal Fiyat Oluşumunda Vadeli İşlem Piyasaları

Günümüzde büyük hızla değişim gösteren tüm iktisadi şartları, müesseseler birbirleriyle karşı karşıya kalabilecekleri risklere karşı korunmaya yönelmektedir. Bu durum işletmelerden türev ürünlerin kullanılmasına müsaade ettiği gibi yaygınlaştırılmaya da yol açmıştır⁷³. Öte yandan, türev araçları, riskten korunma aracı kullanıldığı gibi ticari kâr amacıyla da (spekülatif) devreye sokulup kullanılmaktadır⁷⁴.

Bir diğer finansal/emtia varlığın ya da bir malın değerine doğrudan bağlantılı finans araçları, türevlerin araç niteliğinde sınıflandırılmaktadır. Türev araçlar, riskten korunma veya getirisi değişken olan araçların, getirisi sabit olan araçlarla değiştirmek amacıyla kullanılabilir. Türev araçlar içinde vadeli işlem (futures), opsiyon (options), forward ve swap sözleşmeleri de yer almaktadır⁷⁵.

Türkiye’de işlem gösteren türev piyasaları yatırımcılar açısından uygun yatırım yapılabilmesi için çeşitli araçları amaçlandırmıştır. Vadeli işlem sözleşmesinin, özelliklerinin irdelenmesi ve sağladığı faydaları öğrenebilmesi için, Options piyasalarının özelliklerine bakılmalıdır⁷⁶. Doğru yatırımın yapılmasında, Futures işlemlerinin tanımlanması ve yatırım kararının verilmesi, Swap (Takas)

⁷³ VOB, Vadeli Opsiyon Borsası,

<http://www.vob-nedir.com/sozlesme-ve-formlar/turev-araclar-risk-bildirim-formu/>, (28.10.2010)

⁷⁴ VOB, *a.g.m.*

⁷⁵ MEB, Muhasebe ve Finansman Türev Piyasa Araçları,

http://www.cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/muhasebe/moduller/turev_piyasa_araclari.pdf, (30.10.2010)

⁷⁶ Başken Üniversitesi,

<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi12.doc>, (28.10.2010)

işlemlerini göz önünde bulundurması ve yatırım kararı verilmesinde nasıl yardımcı olunabileceği konusunda görülmesi ve Forward işlemlerine bağlı olarak yeniden yatırım kararının ne şekilde verilebileceği fark edilmesi için ön çalışmalar yapmıştır.⁷⁷.

Bunun yanında, tüm yatırımcılar vadeli işlemler piyasasında işlem yapabilmek için Sermaye Piyasası Kurulu Mevzuatı, İMKB bilgileri, çeşitli makaleler ve gerçek bilgiler göz önünde bulunmaktadır⁷⁸.

Tarımsal fiyatların oluşumunda hangi tarımsal ürün olduğu söz konusuysa o ürün hakkında öncelikle nasıl bir devlet politikasının ne yönde uygulandığı incelenmiştir⁷⁹. Tarım ürünlerine olan talep daha esnek olduğundan dolayı sanayici tarafından girdi olarak piyasadan satın alınacak tarımsal ürünün fiyatının belirleşmesinde önemli rol üstlenmektedir. Ticaret borsasında spot (mevcut) ürünü spot fiyatından kolayca risk satın alabilen sanayici bu satın alımının üreticiye ne şekilde yansiyabileceği o anki durum ve şartlara bağlıdır⁸⁰. Bu durumda ne çiftçi ne de sanayici doğrudan korunabilmiştir⁸¹. Türkiye’de mevcut tarım piyasasının işleyişinde eğer ki piyasa şartları sanayicinin lehine geliyorsa doğru orantısı kadar üreticinin fiyatı da aleyhine gelişmektedir. Piyasa şartlarından kast edilen, dünya piyasalarında ana maliyetleri doğrudan etkileyebilecek pozisyonda olan petrolün fiyatları, ulusal üretimde arz fazlası olup olmadığı, iç piyasa şartları ile dış faktörlerin arasında fark olup olmayışı ve sanayiciye ne kadar yansiyabileceği görülmüştür.

Tarım politikası bir ülkenin ulusal önem taşıdığı gibi önemi de ön plandadır. Bundan dolayı özellikle bu piyasada devletin kendi üreticisinin imkânlarını korumak

---

⁷⁷ MEB, *a.g.e.*, s.7

⁷⁸ SPK, Sermaye Piyasası Kurulu,
<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf>, (06.12.2010)

⁷⁹ Avrupa Ortak Tarım Politikası,
<http://www.uyurgezer.net/avrupa-ortak-tarim-politikasi-t99408.html?s=147c721885055e04c721fadb9ff0a142&>, (07.12.2010)

⁸⁰ Avrupa Ortak Tarım Politikası, *a.g.m.*

⁸¹ Milli Gazetesi,
<http://www.milligazete.com.tr/haber/ciftci-koruma-kanunu-istiyor-165041.htm>, (08.12.2010)

ve geliştirmek için devlet müdahalesi sürekli görölmektedir⁸². Örneğın, bazı devlet politikaları çiftçiyi /üreticiyi mağdur edebilirken bazen de yüzünü güldürebilmektedir⁸³.

Özellikle Avrupa Birliğı'nde üretim gerçekteşiren ufak çapta dahi olsa işletmeler ve şahıslar Avrupa Birliğı'nin ayırdığı destekleme fonlarından yarar ve destek görerek büyük ölçekte üretim yapabilme imkânına sahiptir. Bunun yanında üretim anlayışı da farklı kılındığı gibi tarım ürünlerinin üretiminden elde edilen karlar da daha tatmin edici konumdadır. Nitekim Türk tarımsal üreticisi daha çok küçük ölçekli üretim gerçekteşirmektedir⁸⁴. Bundan dolayı girdi maliyetleri yüksek seviyelerde olmasına rağmen daha da yükselmekte ve devlet tarafından koruma altında tutulan tarım ürünleri korunamamaktadır. Eğer ki doğru yönde vadeli işlem piyasaları kullanıldıysa bu tip piyasalar bu seçeneğı sağladığı gibi iki tarafı da koruyarak riski azaltmış olacak ve iki taraf da memnun kalacaktır⁸⁵.

2.2. Vadeli İşlem Piyasaları

Dalgalı kur rejimine geçişin ve enflasyonla mücadelenin başarısı için, kurların fiyatları etkileme hızı ve gücünde azalma görülür⁸⁶.

Bir değeri, bir diğeri finansal varlığın ya da bir mal değerine dolaysız olarak bağılı olan tüm finansal araçlar türev araç olarak adlandırılmaktadır⁸⁷. Türev araçları, dayanak varlığın sahipliliğı el değıştirmeden bu tip varlıkla alakalı tüm hak ve yükümlülüklerin ticaretine imkân sağlar.

⁸² Gübretaş, "AB Ortak Tarım Politikası Karşısında Türkiye Tarımı" Raporu, www.gubretas.com.tr/MAKALEFILE/okaytancioglu1.doc, (09.12.2010)

⁸³ Anonim, 2004, "Tarım İstatistikleri Özeti", DİE, Ankara

⁸⁴ Konya Tarım Kredi Kooperatifleri, http://konya.tarimkredi.org.tr/kooperatifcilik/tarimsal_koop.html, (18.12.2010)

⁸⁵ Konya Tarım Kredi Kooperatifi, *a.g.m.*

⁸⁶ S. Uzunoglu, "Para ve Döviz Piyasaları" Stata Yayınları, 2. Basım, IV Bölüm, 2007, s. 136.

⁸⁷ S. Yakup, Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi, İstanbul 2000, s. 54

Türev araçlar, riskten korunma veya getirisi değişken olan araçların, getirisi sabit olan araçlarla değiştirilmesi amacıyla kullanılabilir. Türev araçlar içinde vadeli işlem (futures), opsiyon (options), forward ve swap sözleşmeleri yer almaktadır⁸⁸.

Futures ve Forward anlaşmaları, bir tarafın bir finansal ürünü veya yatırım aracını, belirli tarihte ödeme ve teslimi önceden saptanmış ve uzlaşmış koşullarda bir diğer tarafa satması olarak tanımlanmaktadır⁸⁹. Fiyat hareketlerine karşı risklerin transfer edilmesi, bir fiyatı gelecekte olabilecek değişikliklere karşı şimdiden sabitlemek ve piyasa trendine ilişkin bilgi vermek olmak üzere üç temel işlevi bulunmaktadır⁹⁰.

Option bir türev olmak üzere işlemler açısından tercih gerektiren bir işlemdir. Hakkını alan (holder) bir yatırımcı, gelecekte kararlaştırılmış bir tarihte önceden belirlenmiş bir fiyata bir yatırım aracını satın alma veya satma hakkını elde eden işlem olarak tanımlanmaktadır⁹¹.

Swap sözleşmelerinde, iki tarafın bir varlık ya da yükümlülüğe bağlı olan nakit akışını aralarında değiştirdikleri işlemdir. Örneğin on yıllık sabit faizli borca sahip bir firma ile değişken faizli borca sahip bir firma birbirlerinin yükümlülüklerini değiştirebilir. Swap işlemlerinde, faiz oranları ile döviz kurlarındaki değişimler sonucunda ortaya çıkan riski en aza indirmek amaçlanmaktadır⁹².

Piyasa kavramı, alınıp satılan her türlü mal ve menkul kıymet hatta hizmet fiyatının arz- talep dengesi doğrultusunda belirlendiği ve belli kurallara uyulması gereken oluşuma verilen addır⁹³.

⁸⁸ Anonim, “*Sermaye Piyasası ve Finansal Kurumlar*” Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2004, s. 44

⁸⁹ Uzunoğlu, S, *Para ve Döviz Piyasaları*, Stata Yayınları, 2. Basım, III Bölüm, s.40, 2007

⁹⁰ Uzunoğlu, a.g.e., s.41

⁹¹ Uzunoğlu, a.g.e., s.48

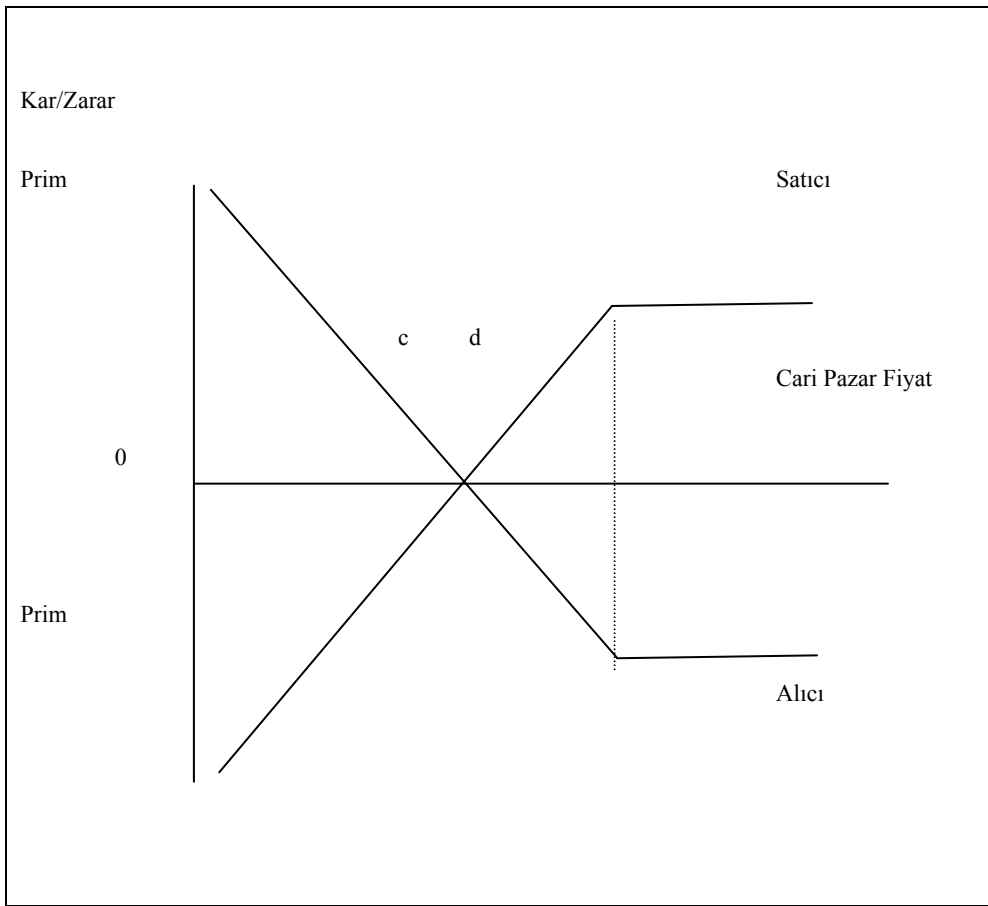
⁹² Muhasebe Türk, Ekopedia

<http://muhasebeturk.org/ecopedia/403-s/1749-swap-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html>, (18.12.2010)

⁹³ Anonim, a.g.m., s 34

Mevcut spot piyasalarda alım satım konusu olan her türlü mal veya menkul kıymetlerin karşılığında para peşin ödenmektedir. Ödenmesi durumunda malın teslimatı da aynı anda yapılan piyasalardır. Türev piyasası ise işleme konu olan malın parasının vade sonunda ödendiği, fiziki teslimat veya nakit uzlaşmanın da vade sonunda yapıldığı piyasalardır⁹⁴.

Grafik-8. Satım Opsiyonu

Kaynak: Başkent Üniversitesi⁹⁵

Sanayileşmiş ülkelerde görülen fiyat dalgalanmaları ve buna bağlı değişen nominal faiz oranları ve kurlar, ödeme araçları üzerine varlığını oturtan uluslararası mali sistemin yüklendiği riskleri arttırmaktadır. Her ülkenin mali sistemini ciddi bir

⁹⁴ Yakup, *a.g.e.*, s.46

⁹⁵ Başkent, <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/>, (28.10.2010)

tehlike altına sokan bu gelişme, gelişmekte olan ülkelerin reel sektör girdi fiyatlarında ani, kesin ve kalıcı artışlar olarak kendini göstermektedir⁹⁶.

Gerek enerji gerekse hammadde fiyatlarında görülen şok artışlar, üretici firmaların maliyetlerini etkileyerek, aynı teknolojik düzeyde mal piyasalarında negatif arz şokları olarak kendini göstermektedir. Mal piyasalarında enerji, mali piyasalarda kur, faiz gibi fiyat değişkenlerinin bütün üretici sektörler yayılan maliyet etkisi yaratması kaçınılmazdır. Üretici firmalar, yurtdışı alım maliyetlerini belirleyen kur, yurtiçi ve yurtdışı faizler gibi iç ve dış piyasa fiyatlarını, üretim ile ilgili karar sürecinde dikkate almaktadırlar. Bu nedenle, bu fiyatlarda beklenmeyen ve kalıcı artışlar kısa sürede bütün üretici sektörler yayılmakta, kullanılan ithal girdilerde ithal ikamesi yapamayan, teknolojik değişikliğe giderek ithal girdi düzeylerinde reel tasarrufa gidemeyen sektörler bu şoklara karşı çaresiz kalmakta, planlanan üretim düzeylerini yerine getirememekte, hatta üretimi durdurmaktadırlar⁹⁷.

Mevcut spot piyasa araçlarına ek olarak türev ürün piyasalarının gelişimi risk yönetimini kolaylaştırmış, dünya para ve sermaye piyasalarının büyümesine ve likiditesine önemli katkıda bulunmuş, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yetersiz olan sermaye birikiminin yurtdışından gelen sermaye ile desteklenmesini kolaylaştırmıştır.

Ekonomik gelişmelere ve piyasalardaki profesyonelleşmeye paralel olarak yatırımcıların karşı karşıya kaldıkları risklerin niteliği ve çeşitliliği kaçınılmaz bir şekilde artmış, piyasalardaki sofistikasyon arttıkça risk yönetimi zorlaşmış, yeni finansal araçlara olan ihtiyaç oldukça artmıştır⁹⁸. Bu ihtiyaca bağlı her şeyden önce gelişmiş ülkelerde tarım ürünlerinde işlemeye adım atan ve sonra da menkul kıymet olarak döviz ve finansal göstergeler ile düzene giren vadeli işlem ve opsiyon

⁹⁶ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, İstanbul, 2000

⁹⁷ R. Örtün, “*Finansal Türev Ürünler ve Muhasebe İlkeleri*”, Muhasebe Bilim Dünyası, 2000. s. 65

⁹⁸ http://www.varantlar.com/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=55, (09.11.2010)

sözleşmesi tüm yatırımcıların ilgisiyle ortaya çıkmış ve sonucunda gelişmiş finansal piyasalar yanında gelişmekte olan ülkelerin çoğunda da türev piyasalar faaliyete geçmeye başlamıştır.

2.3. Vadeli İşlem Piyasalarında Tarımsal Kontratlar ve İşleyişi

Belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstereyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizi alma veya satma yükümlülüğünü veren sözleşme vadeli işlem sözleşmesidir⁹⁹. Vadeli işlem sözleşmelerinin en temel özelliği, kredili alış ve açığa satış işlemlerinde olduğu gibi düşük miktarda para veya teminatla büyük pozisyonlar alınabilmesine imkân vermesidir. Bu yüksek kaldıraç etkisi ile bu piyasalarda yüksek getiriler elde edilebileceği gibi, büyük zararlarla karşılaşma ihtimali de mevcuttur¹⁰⁰. Ortaya çıkacak zarar miktarı, başlangıç teminatını aşabileceği gibi yatırımcının hesabındaki teminatın tümünü de aşabilir.

Vadeli işlem sözleşmeleri genellikle mallara (tarımsal ürün, enerji ürünleri, metaller gibi), hisse senetlerine, hisse senedi endekslerine, faiz oranlarına, dövizde dayalı olarak düzenlenirken hızla gelişen günümüz mali piyasalarında değişen yatırımcı ihtiyaçlarına paralel olarak hava durumu gibi birçok farklı değişkene dayalı olarak düzenlenen vadeli işlem sözleşmeleri de işlem görmeye başlamıştır¹⁰¹.

Vadeli işlem sözleşmesi, esasen standart hâle getirilmiş sözleşmelerdir. Vadeli işlem sözleşmesinde alım satıma konu olan mal ve finansal aracın niteliği, miktarı, süresi ve teslim yeri standart olarak tanımlanmıştır. Vadeli işlem sözleşmelerinde tek değişken, alım satım sırasında oluşan fiyattır¹⁰².

⁹⁹ http://www.fortisyatirim.com.tr/urunlerimiz/pdf/Turev_Araclar_Bildirim_Formu.pdf, (16.12.2010)

¹⁰⁰ <http://www.voborsa.com/gerekli-bilgiler/vob-sozlugu/vadeli-islem-ve-opsiyon-borsasi-vob>, (16.12.2010)

¹⁰¹ <http://www.halkbank.com.tr/channels/1.asp?id=1926>, (16.12.2010)

¹⁰² İ. Ersan, Finansal Türevler, İstanbul 1996, s. 31

Vadeli işlem sözleşmesinin özellikleri, sözleşmeye dayanak teşkil eden varlığın niteliğine göre, yönetim kurulu tarafından belirlenip SPK tarafından onaylanır. Yönetim kurulunun bu konudaki kararları ve değişiklikleri borsa bülteninde duyurulur. Diğer türev araçlarından hangilerinin borsada işlem göreceğine SPK karar verir¹⁰³.

Bazı tarım ürünleri, maden çeşitleri, orman ürünleri, canlı hayvan, et veya et mamulleri gibi fiziki ürünler yoğun olarak kullanılan emtia Futures piyasalarını oluşturur. Her emtianın kendisine özgü miktarı ve kalitesi bulunmakla birlikte, her emtia aynı yöntem ile futures sözleşmesine konu olur. Konu ile ilgili yayın organlarında futures sözleşmelerine konu olan emtia fiyatlarının yanı sıra standart bilgiler de bulunmalıdır¹⁰⁴.

Emtia üzerine yapılan forward sözleşmeleri ise futures sözleşmelerine göre, sahibinin taraflarca sözleşme tarihinde belirlenen bir malı, gelecekteki belirli bir sözleşme tarihinden, belirlenen fiyattan almaya (ya da satmaya) mecbur tutan bir sözleşmedir¹⁰⁵. Sözleşmeyi alan taraf, gelecekteki beklenmeyen fiyat artışlarından kendini korumak amacıyla, satan tarafta gelecekteki beklenmeyen fiyat azalışlarından kendini korumak amacıyla bu tür anlaşmaya girebilir¹⁰⁶.

Bir future sözleşmesinde standarda bağlanmış asgari hususlar şunlardır¹⁰⁷:

Malin Kalitesi: Future sözleşmesine konu olan malların özellikleri önceden ayrıntılı olarak belirlenir ve taraflar bu ayrıntıları bilir¹⁰⁸.

¹⁰³ VOB, *a.g.m.*

¹⁰⁴ A. Ceylan, Finansal Teknikler, Bursa 1998, s. 33

¹⁰⁵ MEB, Türev Piyasa Araçları, *a.g.m.*, s. 43

¹⁰⁶ Türkiye İş Bankası, Dış Ticaret Ve Finansman,

http://www.isbank.com.tr/content/TR/Ticari_Bankacilik/Dis_Ticaret_ve_Finansmani/Turev_Urunler-469-3.aspx, (19.12.2010)

¹⁰⁷ MEB, Türev Piyasa Araçları, *a.g.m.*, s.22

¹⁰⁸ Sermaye Piyasası Kurulu, Aracılık Faaliyetler Dairesi, <http://www.econturk.org/spk6.pdf>, (19.12.2010)

Malın Miktarı: Her future sözleşmesinde sözleşmeye konu olan malın, menkul kıymetin, paranın özelliğine göre farklı miktarlar üzerinden yapılması gerekmektedir¹⁰⁹.

Teslim Şartları: Futures sözleşmesine konu olan mal, menkul kıymet, tarımsal emtia ya da yabancı paraların teslimi belli kurallar içerir¹¹⁰.

Teslim Tarihi: Futures sözleşmelerine konu olan mal, menkul kıymet ve yabancı paraların teslim tarihleri sözleşme konusu olan varlıklara göre değiştiği gibi bu sözleşmelerin vade tarihleri future borsası tarafından belirlenmiş tarihlerde sona erecek şekilde yapılır¹¹¹.

Futures sözleşmeleri üç amaç için kullanılır¹¹². Bunlar;

- Spekülasyon
- Riskten korunma (hedge)
- Arbitraj

Spekülasyon amacı ile: Korunma amacı taşımayan işlemler spekülasyon işlemleri olarak kabul edilir. Spekülatör, kazanç elde etmek amacıyla futures işleme taraf olan ve risk üstlenen kimsedir. Vadeli işlem borsalarında spekülatörler son derece önemli işlemlere sahiptir. Spekülatörler, piyasanın ihtiyacı olan likiditeyi sağlayarak mali araçların ticaretini kolaylaştırır¹¹³.

Spekülatörlerin amacı, piyasadaki fiyat seviyesinden beklentileri doğrultusunda işlem yaparak düşük fiyattan alıp yüksek fiyattan satmaktır.

¹⁰⁹ HULL, John C. 1998, Üçüncü Baskı. Options, Futures, and Other Derivatives, Prentice Hall, New Jersey

¹¹⁰ Başkent Üniversitesi, *a.g.m.*, s.20
www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma11.doc, (28.10.2010)

¹¹¹ Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş”, Çetin Ali Dönmez, Kasım 2002; s. 9

¹¹² Genel Ders Anlatımları, Muhteva,
http://www.muhteva.com/futures-gelecek-sozlesmeleri-t21685.html, (28.10.2010)

¹¹³ Endeks Futures Sözleşmeleri ile Spekülasyon,
http://finans.ekibi.net/forum/endeks-futures-sozlesmeleri-ile-spekulasyon-t-46.html, (29.10.2010)

Spekülatörlerin piyasaya girmesi ile alıcı ve satıcıların sayısı artar ve piyasa katılımcıları sadece korunma amaçlı işlem yapanlarla sınırlı kalmaz ve piyasanın likiditesi artar. Likiditenin artması ile korunma amaçlı alım veya satım yapmak isteyenler her zaman piyasada işlem yapacak birini bulabilir¹¹⁴.

Riskten korunma (Hedging) amacı ile: Alım, satım veya sahip olunan pozisyonlardan kaynaklanan fiyat değişim riskine karşı korunma amacıyla bilinçli olarak yapılan işlemler korunma amaçlı işlemlerdir. Riskten korunan kişi, futures piyasalarını gelecekte mal fiyatları, hisse senedi fiyatları, döviz fiyatları ve faiz oranlarında meydana gelecek hareketlerin sebep olduğu risklerden korunmak için kullanır¹¹⁵.

Günlük hayatın içerisinde fiyatların değişmesi sonucu oluşan riskten etkilenmemek mümkün değildir. Fiyat değişim riski ekonomik sistem içerisinde her sektörü doğrudan etkilemektedir. Korunma amaçlı işlemler potansiyel risklerin sizin için doğuracağı olumsuz sonuçları ortadan kaldırmaktadır.

Arbitraj amacı: Arbitraj, yatırım yapmadan elde edilen risksiz kazançtır. Diğer bir ifade ile aynı anda bir ürünü düşük fiyattan alıp yüksek fiyattan satma yönünde yapılan bir alım satım işlemidir¹¹⁶.

Arbitraj amacıyla işlem yapanlar, futures sözleşmeleri yapmak suretiyle futures piyasaları ile nakit piyasalar ve futures borsalarının kendi aralarındaki fiyat farklılıklarından yararlanıp kazanç elde etmeye çalışırlar. Futures sözleşmeler, borsalarda genel olarak aracı kurumlar aracılığıyla alınıp satılır¹¹⁷.

---

¹¹⁴ Endeks Futures Sözleşmeleri ile Spekülasyon, *a.g.m.*,
<http://finans.ekibi.net/forum/endeks-futures-sozlesmeleri-ile-spekulasyon-t-46.html>, (29.10.2010)

¹¹⁵ İMKB Eğitim Seti, Vadeli İşlemler Piyasaları, Türev Piyasalar, s.16
www.imkb.gov.tr/Libraries/.../vadeli_islemler_piyasaları.sflb.ashx, (30.10.2010)

¹¹⁶ Sermaye Piyasası Faaliyetleri Türev Araçlar Lisansı Eğitimi,
http://www.tspakb.org/docs/egitim_notlari/vadeli_islemler_turev.pdf, (30.10.2010)

¹¹⁷ Vadeli Piyasa (Future) İşlemleri,
<http://www.bilgilidenetim.com/dosyalar/vadelipiyasa.doc>, (12.12.2010)

2.4. Tahıl ve Yağlı Tohumların Gelecek Fiyatlarının Belirlenmesini Etkileyen Faktörler

Futures piyasası, Futures (ileriye dönük) işlemlerinin yapıldığı piyasadır. Future piyasaların özelliklerinden biri, organize bir piyasa olmasıdır¹¹⁸. Diğerleri ise sözleşmenin standart olması, takas odası bulunması ve marj uygulamasıdır. Futures piyasaların özellikleri incelendiğinde; Futures piyasalar organize olmuş borsalardır¹¹⁹. Future sözleşmelerine özellikle bir future işlem piyasasında yapılmak zorundadır. Future borsaları, kazanç amacı gütmeyen ve gönüllü üyelerce kurulmuş bir organizasyondur¹²⁰. Borsa üyeliği, borsada işlem gören diğer varlıklar gibi satışa ve kiralamaya konu olabilir. Borsa üyeleri, borsada işlem yapma yetkisine sahip oldukları gibi borsanın işleyişine yön veren kuralların belirlenmesinde de etkili olurlar.

Futures piyasalarında iki tip yatırımcı yer almaktadır. Kendilerini fiyat riskine karşı korunmak üzere hedger yatırımcıları ve spekülâtörlerdir¹²¹. Hedgeler genellikle ithalatçı, ihracatçı, bankalar, çiftçi, maden üreticisi kendini korunmak üzere ve karlılığı yönünde etkileyebilecek olası fiyat değişimlerine karşı önceden pozisyon alan kişilerdir. Normalde hedgeler malı doğrudan kullanan kişi ya da kurum olup her zaman en düşük maliyetle mal ve hizmet üretimi yapmak istediğinden dolayı korunmak zorunda kalmaktadır.

Spekülâtörler ise hiçbir zaman malı kendi elinde tutmayan ve gelecekteki beklentiye göre malın hisse sözleşmesini (futures, forward v.b.) piyasadan alır veya satar ve kar gütmek amacıyla malın hisselerinde, önceden pozisyon alan bu tip kişi ya da kurumlar manipülasyon (spekülasyon) uygular¹²². Örneğin, spekülâtör ileriye

¹¹⁸ MEB, Muhasebe ve Finansman Piyasa Türev Araçları, *a.g.e.*, s.18

¹¹⁹ Kredi RiskNews,

<http://www.riskcenter.com.tr/kredirisk/kredifiles/TS/Futures.pdf>, (15.12.2010)

¹²⁰ MEB, Muhasebe ve Finansman Türev Piyasa Araçları,

cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/muhasebe/moduller/turev_piyasa_aracлари.pdf

¹²¹ Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 45

¹²² Uzunoğlu, *a.g.e.*, s.45

dönük (Aralık'ta) ayçiçeği fiyatlarının artacağına inanmaktadır. Bu durum spot fiyat seviyesinden işlem gören ayçiçeğin fiyatı Aralık ayında artış gösterecektir demektir. Bu durumda spekülâtör spot fiyatından bol kontrat satın alır ve kar elde etmek amacıyla Aralık ayında bu kontratı satar¹²³.

Emtia ürünlerinin, (hububat ve yağlı tohum) fiyatlarının belirlenmesini etkileyen faktörler ekonomik olduğu kadar, politik ve insan davranışlarına bağlı olmaktadır. Bunun yanında kur faktörü önemli olduğu kadar enflasyon aracı da göz önüne bulundurulmalıdır¹²⁴.

Gerçek hayatta örneğin finansal piyasalarda döviz kurlarını tahmin etmek özellikle dalgalı kur sistemini benimsemiş ülkelerde çok kolay değildir¹²⁵. Çünkü döviz kurları yalnızca ekonomik faktörler tarafından belirlenmemektedir¹²⁶. Bunun dışında politik faktörler ve insan davranışlarının faktörleri de dikkate alınmalıdır.

Normal serbest piyasa işleyişinde ekonomik faktörlerin normal işlediği bir dönemde devletin müdahalesi sonucunda ve/ veya Tarım Bakanlığının getirebileceği farklı uygulamalar/kısıtlamalar veyahut genişlemeler sonucunda piyasaların fiyat belirlenmesinde pozisyon almakta zorlanabilirler.

Finansal krizin etkileri tarım ticareti üzerinde doğrudan etki etmektedir. Fakat normal ekonomik göstergelerin doğrultusunda gelişen piyasaların olmadığında misal IMF kredi kullanım kaynağı peşine düşen Ukrayna, o dönemde ABD dolarının değerinin düşmesine neden olmuş, Ukrayna Grivnası karşısında değer kaybetmiştir¹²⁷. Ortaya çıkan durumda, Ukraynalı çiftçisi daha ucuza malını satmak zorunda kalırken uluslararası operatörler (mal alım satımı yapan şirketler) ciddi

¹²³ KARATEPE, Y., "Türev Piyasaları", Ankara Üniversitesi, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın no: 587, s.88, Ankara 2000

¹²⁴ Uzunoğlu, a.g.e., s. 15

¹²⁵ Uzunoğlu, a.g.e., s.39

¹²⁶ Uzunoğlu, a.g.e., s.14

¹²⁷ Zaman Gazetesi,

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1002634&title=imf-ukraynaya-149-milyar-dolar-verecek> , (10.10.2010)

karlar elde etmeyi başarmıştır. Ukrayna bu tip ihracatçılara hala ~4,5 milyar grivne KDV borcu vardır ve ödeyemez pozisyonundadır¹²⁸.

2010 Temmuz ayında yeni mahsul sezonunun başlamasıyla Rusya'da mücbir sebeplerden dolayı başlayan yangınlar Buğday ekim alanlarına neredeyse %20 hasar verdi¹²⁹. Her türlü mahsulün ihracatını durdurmayı planlayan Rus hükümeti Ağustos ayında iç piyasayı korumak ve iç piyasanın talebine karşılık verebilmek amacıyla Buğday ve yan ürünlerin ihracatını durdurmak zorunda kaldı. Bu tip örnekler ile devlet müdahalesi sonucunda piyasaların şekil aldığı ve serbest piyasanın işleyişi tam olarak uygulanamadığını gösterilmiştir. Devletin ihracatı müdahale sonucunda hem Buğday fiyatlarını hem de yan ürün fiyatlarının artmasına neden olmuştur.

İnsan davranışları da faktör olarak dikkate alınması gereken bir husustur. Piyasaların şekil almasında ve fiyatların belirlenmesinde etkili bir örnek olmaktadır. Şöyle ki, bazen ekonomik ve devlet faktörü sabit tutuluyorken ve normal piyasa şartların işlendiği varsayımda bazen şirket politikalarının normal şartlarının aksine işlemeyi biliyor. Örneğin, Tarım Bakanlığı 31 Aralık 2010 yılına kadar ayçiçeği Tohumu¹³⁰ ithalatında referans fiyatının (525*%27=142,5\$) uygulamasına devam edileceğini ve 2011 yılı itibarıyla ithal vergi oranının sıfırlanacağını yani yüzde sıfır seviyesinde uygulamasına geçileceğini teyit etmesine rağmen, harman zamanında fiyatların normal seviyelerde olması gerekirken piyasa oyuncuları ayçiçeği alım fiyatlarını neredeyse % 10 arttırmış ve piyasayı yukarı eğilimli etkilemeyi başarmıştır. Trakya Birlik ayçiçeği alım fiyatını 850 TL olarak belirlemiş ve çok kısa

¹²⁸ Anonim, *Special Market Report*, Acti, s.18

¹²⁹ Tarımsal Medya, <http://www.tarim.com.tr/haber/kategoriler.asp?sayfano=2&KATID=4>, (10.11.2010)

¹³⁰ T.C. Resmi Gazete,

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm>, (11.11.2010)

vadede satış fiyatını 950 TL olarak belirlerken yağ sanayicisi alım fiyatlarını yukarıya doğru çekmek zorunda kalmıştır¹³¹.

Fiyatlar belirlenirken bir diğer etki edebilecek faktör ithalat – ihracat ve uluslararası ticaretin pozisyon durum faktörüdür. Türkiye, her yıl neredeyse 4 milyar dolar kadar ham yağ ithalatı gerçekleştiren bir ülkedir¹³². Dolayısıyla, dış faktörünün aldığı pozisyona göre CIF fiyatları oluşmaktadır. Karadeniz havzası ham yağ ihracatçıları Türkiye ithalatçıların piyasaya çıktığının duyulmasıyla doğrudan ihracat FOB ya/ ya da CIF fiyatlarına Türkiye'nin müdahale ettiği vergi kadar fiyatları arttırmayı bilmektedir.

Futures piyasalarını belirleyen en önemli faktör risktir. Risk öngörülen ile gerçekleştirilen arasındaki farkı gösterir¹³³. Döviz, para, emtia piyasaları da riskin yoğun olduğu ve yaşandığı bir piyasadır. Döviz kurları ve faiz oranındaki düzensiz değişimleri, beklenmeyen hava şartlarından dolayı piyasada etkilenen tarımsal warrantları veya diğer emtiaların kriz sonucunda piyasa tarafından güvenli liman olarak algılanması ve bu emtia senetlerinin (kontratlarının) satın alınması gibi durumlarda spot fiyatının beklenen değerinden olumlu veya olumsuz yönde sapmasına neden olur.

Futures işlemlerin tarihi, mal kontratlarının yapılmasıyla başlar. Örneğin, tarım ürünleri değerli madenleri gibi malların teslimi için yapılan anlaşmalar futures işlemlerinin başlamasına neden olur. Finansal ürünlere dayalı futures işlemleri daha sonra ortaya çıkar.

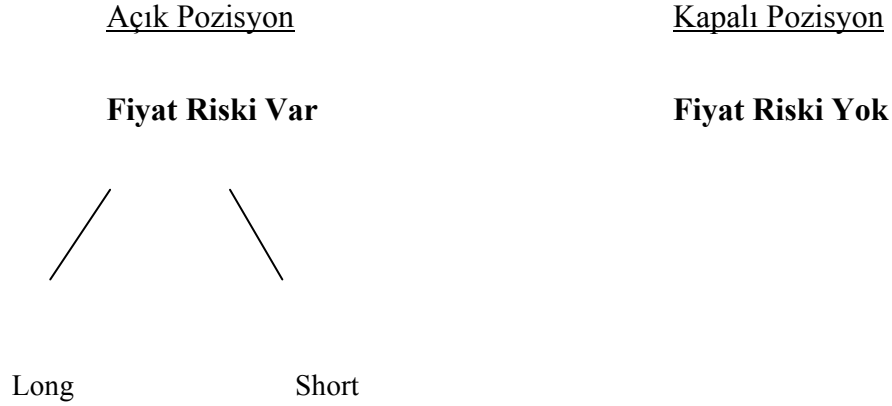
¹³¹ Anonim, *a.g.e.*, s. 5

¹³² Anonim, TAGEM, *a.g.e.*

¹³³ Dubofsky David D., Thomas W. Miller, Jr. “*Risk Management with Futures Contracts*”, Oxford University Press, Oxford University, www.oup.com/us/ppt/derivatives/DMCH07.ppt, (28.12.2010)

Piyasa ürünlerinin fiyatlandırma sonucunda piyasa ürünlerine karşı pozisyon alınmıştır. Pozisyona göre fiyat riski iki şekilde tanımlanır¹³⁴. Taraflar sözleşmeyle birlikte belirli pozisyon alırlar; açık (short) ve kapalı (long). Long pozisyon durumunda yatırım aracının fiyatı artarsa bu yatırım aracını elinde tutan kar elde eder. Tam tersi yatırım aracının fiyatının düşmesi halinde de zarar eder. Short açık pozisyonlu bir yatırım aracının olması halinde ise teslim edilmek üzere gelecekte daha düşük fiyat ödeyerek bu yatırım aracını satın almış olur ve aracının fiyatının düşmesi halinde kar elde eder.

Şekil-1. Short & Long Pozisyonu¹³⁵

2.5. Türkiye’de Vadeli İşlem Piyasalarının İşleyişi ve Tarımsal Ürün Fiyatları Üzerindeki Etkileri

Chicago CBOT, Paris MATTIF, Londra, İzmir VOB, Çin DALLIAN, Malezya BURSA de MALASIA gibi emtia ürünlerinin işlem gören borsalar da fiyat okuyan ve dünya piyasalarını şekillendiren piyasa bilgisi veren kuruluşlardır. Bu tip borsalarda, fiyatlar üzerinde etki yaratmak üzere, belli başlı fonlar belli başlı amaçlarına ulaşmak üzere o ürün “Kâğıtları”ndan satın alarak veya satarak işlem görmektedir.

¹³⁴ Uzunoğlu, *a.g.e.*,s. 42

¹³⁵ Uzunoğlu, *a.g.e.*,s. 42

Vadeli Opsiyon Borsasında işlem gören iki çeşit ürün vadeye yayılan işlem sözleşmesi mevcuttur. Bunlar 1) Vadeli İşlem Sözleşmesi 2) Pamuk Vadeli İşlem Sözleşmesi'dir. Ürün (emtia) vadeli işlem sözleşmesinin kullanımı korunma, yatırım yapma ve arbitrajdan uzak kalma gibi amaçları içerir. Buğday vadeli sözleşmesinde dayanak varlık "A.Kırmızı Sert altyapı kalite buğdaydır. Pamuk vadeli sözleşmesinde de dayanak varlık olarak "Ege Standart 1 baz kalite pamuk'tur. Buğday vadeli işlem sözleşmelerinde 1kg baz kalite Buğdayın TL cinsinden fiyatı virgülden sonra dört basamak halinde; pamuk vadeli işlem sözleşmelerinde ise 1kg baz kalite pamuğun TL cinsinden fiyatı virgülden sonra üç basamaklı halinde kota edilir.

Örnek: Mart vadeli buğday sözleşmesi 0,3865 TL/kg fiyatla Aralık vadeli pamuk sözleşmesi 1,755 TL/kg fiyatla işlem görebilecektir.

Vadeli işlem sözleşmesi, belli başlı vadede daha önceden belirlenmiş olan fiyat, miktar ve kalitesi olan malın değerli madeni, finansal göstereyi sermaye piyasası aracını ya döviz alma/ satma yükümlülüğü veren sözleşmelerdir¹³⁶. Vadeli işlem sözleşmeleri genelinde mallara (tarımsal ürün, enerji ürünleri, metaller v.s) hisse senetlerine, hisse senedi endekslerine, faiz oranlarına ve dövizde dayalı olarak düzenlenmektedir.

Tüm bu göstergelerin yanında çok hızlı gelişen günümüz mali piyasalarında değişen yatırımcı gereksinimleri ve bu ihtiyaçlara göre paralel olarak hava durumu, kredi riski v.b. gibi birçok farklı değişkene dayalı ve yapılan vadeli sözleşmeleri de işlem görmeye başlamıştır.

Vadeli işlem piyasalarında, korunma amaçlı, spekülasyon amaçlı ve arbitraj amaçlı işlemler yapılmaktadır¹³⁷. Spot piyasasında mevcut (cari) fiyatı olmasının yanında gelecekteki fiyat ve riziko değişimlerinden korunmak amacıyla gelecekteki fiyatı sabit seviyede tutan yatırımcıları korumak amacıyla vadeli işleme

¹³⁶ TC. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu,
<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspxaction=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf> (06.12.2010)

¹³⁷ TC. SPK, *a.g.e.* s,32

başvurmaktadır. Belirlenen fiyat seviyesinden elinde olan ve bu “kâğıtları satmak/satın almak amacıyla, işlem piyasasına likidite enjekte eden manipülatif fonların yaptığı vadeli işlem sözleşmelerinin devreye girmesiyle başarabilmektedir.

Bu tip yatırımcılar, piyasa fiyatı ile ileriye dönük vadeli piyasa fiyatının farkından kar elde etmeyi amaçlıyor ve genellikle arbitraj vadeli sözleşmeyi uyguluyor.

Vadeli işlem piyasaları, mevcut piyasada olası çıkabilecek risklerin ortadan kaldırılmasını sağladığı gibi risklerin yönetilmesini daha da kolaylaştırıyor. Bunun yanında ileriye dönük fiyatlarda olası değişim yaşanmasına karşın şimdiden alım-satım yapılması sonucunda tüm tarafların da fiyat dalgalanmalarına karşı korunmasını sağlar.

Vadeli işlem piyasaları üreticilere, ithalat ve ihracatçılara, portföy yöneticilerine, bankacılara ve yatırımcılara fiyatların gelecekteki seyirleri hakkında fikir vererek risk ve stok yönetiminde yol gösterici olur¹³⁸.

Vadeli işlem piyasalarında yatırımcılar, spot piyasalara oranla daha düşük miktarlarda sermaye ile işlem yapabilme şansına sahiptirler. Spot piyasalarda işlem tutarının tamamı tahsil edilirken, vadeli piyasalarda marjın adı verilen işlem tutarına oranla daha düşük miktardaki teminat tutarı ile işlem yapılabilmektedir¹³⁹.

Vadeli işlem piyasasında takas merkezi, alıcı karşısında satıcı, satıcı karşısında alıcı konumuna geçerek katılımcıların hak ve yükümlülüklerini teminat altına alır. Başka bir deyişle karşı taraf riskini ortadan kaldırır.

Türkiye’de vadeli işlem borsasının oluşturulma çalışmalarının başlangıcı 1980’li yılların sonuna dayanmaktadır¹⁴⁰. İlk olarak İzmir Ticaret Borsası 1989

¹³⁸ TC. Devlet Planlama Teşkilatı,
http://www.ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf, (19.12.2010)

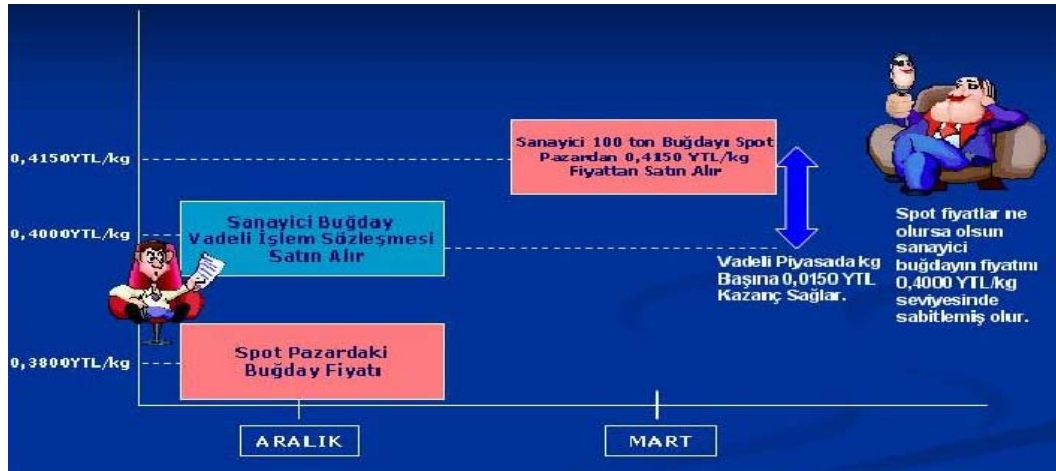
¹³⁹ DPT, *a.g.m.*, s.44

¹⁴⁰ Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 160

yılında tarım ürünleri fiyatlarında istikrar sağlayıcı bir piyasanın kullanılması adına vadeli işlem piyasalarını gündeme getirmiştir.

İzmir VOB 2005 Şubat 4'ünde resmen kurulmuş bulunmaktadır. VOB' da işlemler Ana Pazar, Özel Emirler Pazarı ve Özel Emir İlan Pazarı olmak üzere üç farklı pazarda gerçekleştirilir. Aynı zamanda VOB' da dört ayrı piyasa mevcuttur. Hisse Senedi, Döviz, Faiz ve Emtia olmak üzere saat 08.45 – 17.15 arasında işlemler gerçekleştirilebilir. Normal seans kapsamında “işlem yapılmayan dönem” ve “kapanış aralığı” olmak üzere iki ayrı dönem mevcuttur. İşlem yapılmayan dönem (08.45 – 09.15) saat aralığında gerçekleştirilir ve bu dönemde işlem yapmak isteyen yatırımcılar sisteme bağlanmak için süre olarak algılanır. Normal seansa son 10 dakika kala ise kapanış aralığı olarak kabul edilir.

Şekil-2. Futures Piyasalarının İşleyişi

Kaynak: G. Küçükkoçaoğlu, <http://www.baskent.edu.tr/~guraykintfinvob5.doc>, (23.07.2010)

Vadeli işlem sözleşmeleri, vadeli işlem borsalarında işlem görmekte olup borsa takas kurumunun garantisi altındadır¹⁴¹. İşlemlerin borsa takas kurumu tarafından garanti edilmesi, uygulanan teminat sistemi ile mümkün olur. Sözleşme bazında teminatlar potansiyel günlük zarar riskini karşılayacak şekilde borsa tarafından belirlenir.

¹⁴¹ www.gfc.com.tr/vob_vadeli_islem_nedir.php, (21.09.2010)

Vadeli işlem sözleşmelerinde alım satım yapmak isteyen yatırımcılar, sözleşme bazında belirlenmiş olan teminatları yatırmak zorundadır. Teminat sistemi ile işlemlerin garanti edilmesi ve sözleşmelerin standart hâle gelmesi, vadeli işlem sözleşmelerinin alım satım aracına dönüşmesini sağlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARIM ÜRÜNLERİNİN GELECEĞİ

3.1. Tahıl ve Yağlı Tohumlar Piyasasının Geleceği Ve Fiyat Oluşumu; Türkiye’de Üretici-Tüketici Korumasına Yönelik Model Önerisi

Türkiye Bitkisel yağ tüketiminde ayçiçeği yağı yaklaşık 650.000 ton/yıl olmak üzere %70 civarındaki payı ile Türkiye’nin en önemli Yağlı Tohum Bitkisi üreticisi konumundadır.

Türkiye’de gıda sanayisinde işletmelerin %3,5’unun yer aldığı bitkisel yağ sanayinin sahip olduğu 6-7 milyon ton düzeyindeki yağlı tohum işleme kapasitesinin yetersiz hammadde nedeniyle, ancak yaklaşık %30’unu kullanabilmektedir. Oysa sanayi, teknolojik düzey ve uygulamaları açısından bakıldığında ülke, dünyanın önde gelen en modern teknolojilerine sahip görünmektedir¹⁴².

Gıda sanayi içinde hammadde ithalatının en yoğun olduğu bitkisel yağ sanayisi, 1,5- 2 milyar dolarlık hacmi ile ekonomideki önemli konumunu korumaktadır. Türkiye’de, 415.000 ton/yıl bitkisel yağ üretilirken, tüketimi 1,3-1,7 milyon ton düzeyindedir. Diğer yanda ülkedeki yıllık tüketiminin yaklaşık %70’i ithalat yoluyla karşılamaktadır. Türkiye’deki bitkisel yağ tüketiminin en büyük bölümü ayçiçeği yağına aitken, pamuk, zeytin ve mısır yağı arkadan izlemektedir¹⁴³.

¹⁴² Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği,

<http://www.gidacilar.net/bitkisel-yag-sanayicileri-dernegi-t1631.html?s=84f738cdedd65e4a01bd4f4b429241b5&>; (23.10.2010)

¹⁴³ T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, 9. 5 Yıllık Devlet Kalkınma Planı, http://plan9.dpt.gov.tr/oik24_gidasanayii/gidasan.pdf, (19.12.2010)

Üretim/Tüketim dengesine bakıldığında, Türkiye'nin açığı ve ithalatın lehine yaklaşık 1- 1,2 milyon ton seviyelerinde olup, karşılığını ham yağ ya da yağlı tohum olarak gerçekleştirmektedir. Bu açığı kapatmak amacıyla yapılan ithalat nedeniyle Türkiye yaklaşık 1- 1,7 milyar dolar arasında döviz ödemekte ve bu değer petrol ürünlerinin ithalatından hemen sonra gelmektedir¹⁴⁴.

Bahsedilen biçimde sanayinin temel sorunu olan hammadde teminiyle ilgili en önemli çözüm yolu, ülkede yağlı tohum üretimini arttırarak dışa bağımlılığı azaltmak olacaktır.

Önceki dönemlere bakıldığında, 1980'li yıllarda tarımsal sanayi sektöründe görülen ve gelişmelere paralel olarak gerek teknoloji gerekse üretim miktarı açısından bitkisel yağ sanayisinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle son 10 yılda kurulan tesis ve yenilenen tesislerde tamamen modern teknolojilerin kullanıldığı gözlenmektedir. Bitkisel yağ sektöründe toplam tohum işleme kapasitesi (ayçiçeği, pamuk, soya fasulyesi) 4,5 milyon ton/yıl düzeyine gelmiştir¹⁴⁵.

Sektördeki ortalama kapasite kullanım oranı %50 seviyelerinden aşağıya doğru gerçekleşmektedir. Toplam yağ işleme kapasitesi ise 2,5-3 milyon ton /yıl düzeyinde olup bunun 2 milyon tonu sıvı yağ geriye kalan 1 milyonluk ton miktarı ise margarin üretiminde kullanılmıştır¹⁴⁶.

2006/07 : 2,25 milyon ton

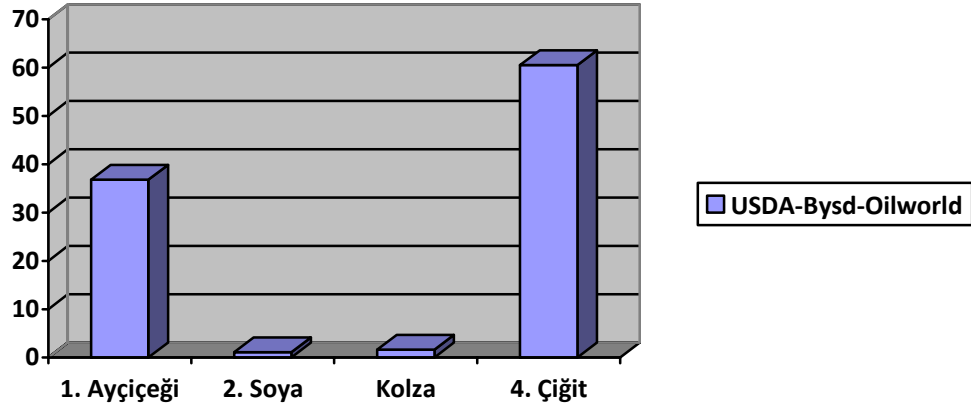
2007/08 : 1,9-2,0 milyon ton

2008/09 : 1,85-2,0 milyon ton

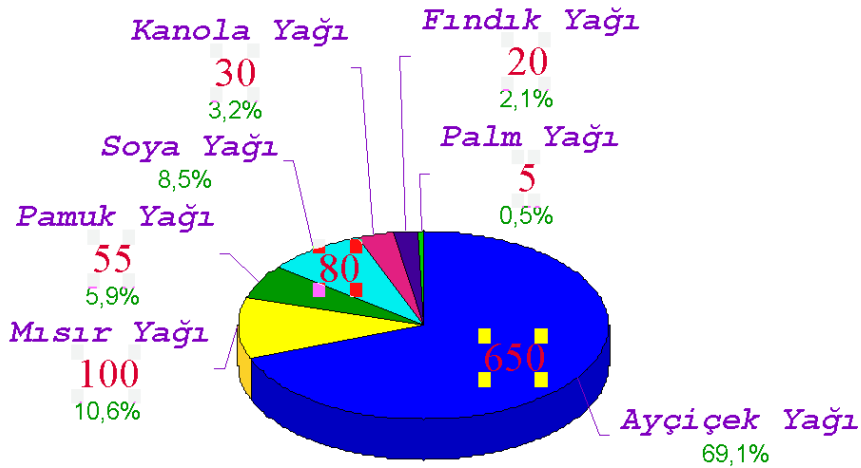
¹⁴⁴ <http://www.kayseritarim.gov.tr/kayseri.asp?Sorgu=Haberler&HaberNo=138>, (14.11.2010)

¹⁴⁵ DPT, *a.g.e.*, s.14

¹⁴⁶ Toepfer International, *Yearly Market Reports*, Acti., 2009, s.31,

Grafik-9. Türkiye Yağlı Tohum Kıırma Kapasitesi¹⁴⁷

Yetişkin bir insanın günlük aktiviteleri için 2000-2400 kalori gerektiği ifade edilmektedir. Dengeli ve sağlıklı beslenmenin gereği olarak bu miktarın 650-700 kalorisinin yağdan alınması/karşılanması gerekmektedir. Kalori hesaplamalarına göre doğrudan alınması gereken günlük yağ miktarı 51 gram olarak bulunmaktadır¹⁴⁸.

Grafik-10. Türkiye Bitkisel Sıvı Yağ Tüketim Dağılımı¹⁴⁹

¹⁴⁷ Trakya Birlik, a.g.e., s.33

¹⁴⁸ Ziraat Mühendisleri Odası, ZMO,

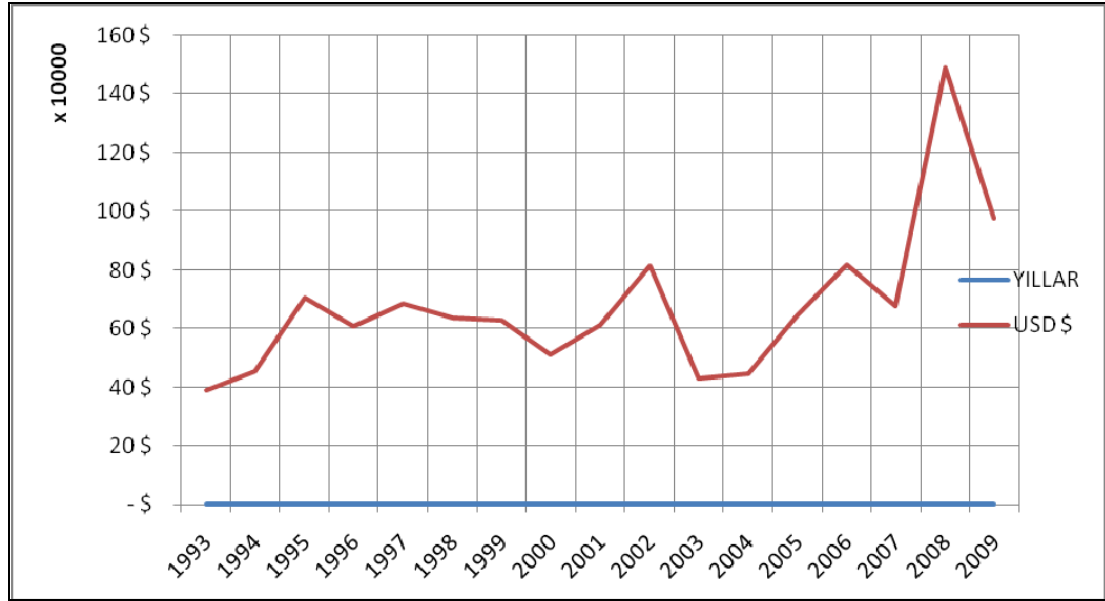
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/ed36a8485e30937_ek.pdf?tipi=14&sube=, (09.09.2010)

¹⁴⁹ T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, a.g.e., s. 49

Bu durum ise, kişi başına yılda 18,6 kg yağ tüketilmesi gerektiğini savunmaktadır. Minimum yağ tüketim seviyelerini ancak yakalayabilen tüketicimiz dünya standart seviyelerine göre epey aşağı seviyelerde bulunmaktadır. Dünya yağ tüketim standardı kişi başına 26 kg/yıl olarak ifade edilmektedir¹⁵⁰.

Yağlı tohumlar üretimi, ekim alanlarının düşen eğilimine bağlı olarak azalmaktadır. Ülkede hem hızlı nüfus artışı hem de kişi başına artan tüketim sonucunda, bitkisel yağ tüketimimiz sürekli bir şekilde artış göstermektedir. Bitkisel yağ sanayi, (tohum kırma) bitkisel ham yağ işleme kapasitesi: 3 milyon ton/yıl olup kapasite kullanım oranı ise %52 seviyelerindedir¹⁵¹. Margarin üretim kapasitesi 1 milyon ton/yıl kapasite kullanım oranı ise % 56 ile çalışmaktadır.

Grafik-11. Türkiye Yağ İthalatı - Milyon ABD Doları - \$ (1993-2009)

Kaynak: BYSD

Grafik-11'de verilen veriler son dönemlerde gittikçe artan yağ açığının kapatılabilmesi için, yapılan yağ ithalatına petrol ürünlerinden sonra en fazla döviz

¹⁵⁰ FAO, Food and Agriculture Organisation, Gıda ve Tarım Örgütü, <http://www.fao.org/docrep/005/y4252e/y4252e04b.htm> (27.12.2010)

¹⁵¹ Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Zirai ve İktisadi Rapor 1994 – 1996, Yayın no:178, s.89

ödendiğini göstermektedir¹⁵². 650.000 ton civarındaki iç tüketim ihtiyacını ve 75.000 ton yurtdışı talebini karşılamak için Türkiye'nin ayçiçeği tohumu üretiminin en az iki milyon ton seviyelerinde olmalıdır. Türkiye'nin bu seviyeye ulaşabilmesi için Türk çiftçisinin desteklenmesi gerektiği gibi, üretimin diğer bölgelerde yayılması gerekmektedir. Ülkede ayçiçeği sürekli olarak üretilen ve teşvik edilen ürün olmasına rağmen, üretimi halen masraflı ve hassas olduğu gibi, sulu tarımdan elde edilen kazançlar daha yüksek olduğu için yağlık ayçiçeği üretiminde artış gözlenmemektedir.

Tablo-10. Türkiye'nin Rafine Yağ İhtiyacı ve Yağ Açığı Tablosu

1- Gelişmiş Ülkelerde kişi başına yağ tüketimi	24 kg
2-Türkiye'de kişi başına yağ tüketimi	17.55 kg
3-Türkiye Nüfusu	67 milyon
4-Türkiye'nin gıda maddesi olarak yağ ihtiyacı (2x3)	1.176.000 ton
5-Türkiye'nin bitkisel yağ üretimi (rafine)	480.473 ton
6-Türkiye'nin bitkisel yağ açığı (4-5)	695.527ton
7-Rafine yağ iç piyasa fiyatı	1.17 \$
8-Toplam yağ açığının iç piyasa değeri (6x7)	813.766 \$
9-1 \$ = 21.07.2003	1.410.000 TL
10-Toplam bitkisel yağ üretim değeri	562.153.000 \$
11-İç piyasa değerinin \$ karşılığı	1.375.919.000 \$

Kaynak: BYSD, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *a.g.e.*, s. 64

Ayçiçeği tarımı ülkede bazı bölgeler hariç genelde kuru koşullarda yapılmaktadır. Ayçiçeği bitkisi oluşturduğu kuvvetli ve derinlere inen kök sistemi nedeniyle kurağa nispeten dayanıklı bir bitki olduğu söylenebilir. Ancak, ayçiçeğine en fazla su ihtiyacı duyduğu dönem tane oluşumunda sütlenme dönemidir ve en kritik dönem olduğu gibi ayçiçeği bitkisine en fazla su ihtiyacı duyduğu dönemdir. Bitki sulandığında %100'e yakın verim verdiği gibi sulama desteklemelerine

¹⁵² Trakya Birlik, *a.g.m.*, s.57

özellikle özen gösterilmelidir. Sulamalarda kullanılan elektrik masrafları makul seviyelere getirilmelidir¹⁵³.

Genellikle Türk çiftçisi bilinçsiz olarak gübrelemeyi gerçekleştirmektedir. Bilinçsiz gübrelemelerden dolayı toprağın hem fiziksel hem de kimyasal içeriği bozulmaktadır. Bundan dolayı gübreleme işlemleri toprak analiz sonuçlarına ve yapısına göre gübreleme yapılmalı ve bu amaçla işlemlerin yapılmasında kolaylık sağlanması için bölgelere yeterli laboratuvar kurulması gerekmektedir. Doğru gübre kullanımında çiftçilerimize doğru eğitim ve tanıtım yayınları yapılmalıdır.

Zirai mücadelede etkinlik gösterilmeli ve ilaç satan firmalar yüksek denetim altında tutulmalıdır. Yurt dışından ithal edilen tohumluklara sıkı denetim uygulanacağı gibi analizleri yapılmış ve ne çiftçiye ne de topraklara zarar vermeyecek gibi ayarlanmalıdır¹⁵⁴.

Yağlık tohumlar (ayçiçeği) harman zamanında genelde alım istasyonlarında oluşturulan toprak silolarda depolanması, ayçiçeğinin sağlıklı depolandığı anlamına gelmektedir. Ülkede mevcut depolama sistemi eksikliği olup (depolama sorunu mevcuttur) ürün kayıplarını telafi edebilmek için uygun depoların kurulması gerekmektedir.

Uygun depoların kurulması (çelik silo gibi ..v.b.) ciddi maliyetler gerektirmesinin yanında kooperatiflere ve kooperatif birliklerine yeterli destekler verilmelidir¹⁵⁵.

Yağlı tohum üreticisinin korunması yemeklik bitkisel yağ fiyatlarında istikrarlılığını sağlanması Türkiye'deki bitkisel yağ açığını kapatılabilmesi için ve üretiminin artırılması amacıyla devlet adına çeşitli desteklemeler yapılmalıdır. Oysa

¹⁵³ Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyon Raporu, s.14,
<http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VI.Konisyon.pdf>, (14.11.2010)

¹⁵⁴ Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyon Raporu, *a.g.e.*, s.16,

¹⁵⁵ Tarım ve Hayvancılık Sitesi,

<http://www.tarimhayvancilik.net/tarim-ve-hayvancilikta-fizibiliter-tezler-odevler/56-turk-tariminin-temel-sorunlari-ve-cozum-onerileri.html>, (02.11.2010)

1969/70 yıllarında devlet adına desteklenme primleri uygulaması devlet tarafından uygulanmaya başlamış ancak 1994 yılı ekonomik istikrar tedbirleri çerçevesinde destekleme kapsamı dışına bırakılmıştır¹⁵⁶. Ondan sonra 1999 yılında tekrardan prim desteği uygulaması başlamış ve üreticilere kilogram başına prim desteği sağlanmıştır¹⁵⁷.

Aşağıdaki Tablo - 11, 2010 yılı devletçe ödenen mahsul başına primleri göstermektedir. Görüleceği gibi, 2010 yılında Türkiye ayçiçeği Tohumu üretim açığını ancak fark etmiş ve primini yükseltmeyi kararlaştırmıştır. Yağlı tohum ithalatı gerçekleştiren Türkiye prim desteğini sürekli arttırmalıdır. Nedense, devlet 2008 yılında destekleme primleri ayçiçeği, kolza ve soya fasulyesinde açıklanan değerlerden daha sonra %10 eksik ödendi¹⁵⁸. Nitekim ayçiçeği 18,9 TL, kolza ve soya 20,7 TL, sertifikalı soya ise 24,75 TL. Ürün başına verilen desteklemelerin yanında, Mazot desteği bitki cinsine göre dekara 3,25 TL ile 5,5 TL arası, gübre desteği bitki cinsine göre 4,25 TL ile 5,5 TL arası, toprak analiz desteği de 2,5 TL olarak saptanmıştır. Yağlı tohum bitkilerine gübrede dekara 5,5 TL, mazotta dekara 5,5 TL ayrıca ödenmiştir¹⁵⁹.

---

¹⁵⁶ Trakya Birlik, *a.g.e.*, s. 23

¹⁵⁷ TBMM, Tutanak Dergisi, 16'ncı Birleşim, 9 Kasım 2010 (Salı), <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/ham/b01601h.htm>,

¹⁵⁸ Trakya Birlik, *a.g.e.*, s. 68

¹⁵⁹ Tarım ve Hayvancılık Mevzuatı,

<http://www.basarmevzuat.com/dustur/teblig/5/3380/a/hayvandestek.htm>, (10.11.2010)

Tablo-11. Yıllara göre hükümetlerce yağlı tohum üretim destekleme primleri¹⁶⁰

Ürün Adı	1999 Yılı Ürünü (Cent/Kg)	2000 Yılı Ürünü (Cent/Kg)	2001 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2002 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2003 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2004 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2005 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2006 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2007 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2008 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2009 Yılı Ürünü (TL/Kg)	2010 Yılı Ürünü (TL/Kg)
Ayçiçeği	5	6	75.000	85.000	110.000	13,50	17,50	20,00	20,00	21,00	21	23
Soya	8	5	90.000	100.000	115.000	14,00	20,00	22,00	22,00	23	23	23
Çiğit	12	9	-	85.000	90.000	19,00	26,67	29,00	29,00	27	35	35
Kanola	-	8	70.000	90.000	120.000	13,00	20,00	22,00	22,00	23	23	29,5

¹⁶⁰ Trakya Birlik, *a.g.e.*, s. 56, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi

Devlet Stratejik amaçlarına değinerek sürdürülebilirlik ilkesi, üretici gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal pazarlama altyapısının iyileştirilmesi, üretici katılımı ve üretici sorumluluğunu esas alan kırsal kalkınma projelerin oluşturulması, kar amacı gütmeyen ve üretimden pazarlamasına kadar olan sürede sürekli destek sağlayan Tarımsal Üretici Birliklerin kurulması gibi konular yakından incelenmeli ve hayata geçirilmelidir.

Türkiye geçmiş yıllarda tahılları stratejik ürün olarak belirtmiş durumda bulunuyordu ve öncelik gösterilerek tüm uygulamalar bu yönde gösteriliyordu. Türkiye yağlı tohum ve onların yan ürünleri ikinci planda tutularak politikalar geliştiriliyordu. Fakat büyüyen Türkiye ekonomisiyle beraber, Türkiye'nin protein ve yağ ihtiyacı hız kazanmış ve ihtiyacı giderek artmıştır. 80'li yıllarında Türkiye yaklaşık kişi başına 8 kg/yağ tüketirken, 90'lı yıllarında bu tüketim 15 kg' a artmış ki 2000'li yıllarda 21 kg/kişi başına düşen seviyeye ulaşmıştır¹⁶¹. Dünya Sağlık Örgütüne göre kişinin sağlıklı beslenmesi için kişi başına yıllık 30kg tüketmesi gerektiği yönündedir¹⁶². Türkiye bu yönde yağlı tohum ekimlerinin arttırılması yönünde politikalar geliştirmiş fakat yeteri kadar amacına ulaşamamıştır.

---

¹⁶¹ Karasaban, *a.g.e.*, s. 24

¹⁶² World Health Organization, http://www.who.int/dietphysicalactivity/media/en/gsfao_cmo_068.pdf, (08.12.2010)

Tarım ürünlerinin geleceğini korunmasına yönelik model FAPRI Uluslar arası Yağlı Tohum modeli adında Iowa Üniversitesine bağlı yağlı tohum analizini değerlendiren kuruluştur ortaya koymuştur¹⁶³. Dünyanın birkaç ülkesi ve dünyaca seçilmiş birkaç bölgenin soya fasulyesi, kolza tohumu, ayçiçeği tohumu, palm ve fıstık tohumlarının ekim alanları, üretim, kullanım, stoklar, fiyatlar ve ticaretini incelemektedir.

FAPRI/Card Uluslar arası yağlı tohum modeli yerel olmayan, kısmi ekonometri eşitliğine sahip dünyanın birkaç ülke ve bölgeyi kapsayan ve aynı zamanda dünyanın geri kalan kısmını da çeken ve bir araya getirmek için uğraşan modeldir.

Bu model, politika analizi yapmak için yağlı tohumların öğeleri FAPRI hizasında sıralamak için uygulanan bir modeldir. Aynı zamanda bu modele ana yağlı tohum üretim bölgeleri, ihracatları ve ithalatları da eklenmiştir. Model, yağ, küspe ve tohumları homojen model olarak ele almaktadır. İşlenme düzeyi ya da kalite farklılıkları göz ardı edilmeksizin model kurulmuştur.

Yaklaşık tahmini fiyat geçişi denklem sistemi veya anlaşmalı fiyat geçiş elastikiyetine göre kurulan model, dünya fiyatlarını yerel kura çevirtilerek yerel fiyat seviyeleri ile bağlanmaktadır. Tahmini fiyat geçiş denklem sistemi her ülkenin oyuncuları dünya piyasasında piyasa alıcısıdır diye savunmaktadır. Sayılan ülkeler bağımsız olarak oluşan fiyat seviyesi aşağıda ya da yukarıda dolaşsa da doğal ithalatçı/ ihracatçı kabul edilmektedir. Model aynı zamanda, “advalorem tarifeli” rejimi kabul ederek yerel fiyatını $P^d = \alpha + \beta * P^w * r * (1+d)$ olarak hesaplamaktadır.

P^d = ülkenin ithalatçı olduğu varsayımında dünya fiyatına nakliyat dâhil olarak (FOB)

r = döviz kuru

¹⁶³ <http://www.fapri.iastate.edu/models/oilseeds.aspx>, (05.01.2011)

d = dünya ve ulusal piyasalarında çeşitli politika müdahaleleri, ad valorem formatında

α = ulusal piyasaya giriş öncesi ile piyasa fiyatı arasındaki oluşan transfer maliyeti haricinde, fiyat seviyesinden bağımsız ulusal ve sınır fiyatı arasında sapma

β = dünya ve ulusal fiyatlar arasında noksan transferler

Elde edilecek verilerin doğrultusunda fiyatlar yerinde teslimli, toptan ya da liman teslimli fiyatlar olabilmektedir. Yağlı tohumlarının homojenliğinden dolayı fiyat transferlerinde kalite ayarlamaları uygulanmamıştır. Genelinde modelde bir yerel fiyat uygulanmaktadır. Tüketici ve üretici fiyatları ancak noksan üretici desteği ya da vergilendirme noksanlığın yaşanan ülkelerde noksan olarak belirlenmektedir. Genel yapı gereksiz fiyatlardan ziyade devlet politika müdahalelerine göre ayarlanmıştır.

Her ülkenin genel yapısında yağlı tohum alt modelinde arz yönünden yağlı tohumlarının biçilen alan, verim ve üretimi için davranışsal eşitlikleri ve talep yönünden kırmalar, tohum – gıda tüketimi olarak, nihai stoklar ele alınmıştır. Verim, fiyatlar, alan artışı ve trendin fonksiyonudur. Üretim ise ekilen alan ve verimine eşittir. Nihai stoklar ise mevcut fiyatlarının fonksiyonudur.

Yılsonu nihai stoklar bir sonraki yılın başlangıç stoklar oluyor. Her yıl için toplam arz, üretim, başlangıç stoklar ve ithalatların toplamıdır. Kıрма talebi, yağ ya da küspe talebine göre sürdürülmektedir. Yağ ve küspe doğrudan ilişkili olduğundan dolayı ve küspe yönünden pozitif iktisadi değerini taşıdığından kırmalardan türetilmiş talep yağ ve küspeleri doğrudan etkilemektedir.

Kırma denklemi tohumlar ve emtia piyasalarında fiyat ve miktar arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Kırma maliyetini açıklayabilmek için, küspe ve yağ üretiminde kullanılan nispi teknoloji oranlamasını kullanmaktayız. Marjın artış/azalış göstermesiyle kırmalar da doğru orantılı davranmaktadır. Kırma talebinde

olası bir değişiklik tohum talebini ve ürün arzını simültaneli etkilemektedir. Fiyatlar yeni denklemine göre ayarlanmaktadır.

Yağ ve küspe arzı kırmaların fonksiyonudur. Toplam talep ise, tüketim, nihai stoklar ve ihracatların toplamıdır. İthalat ve ihracatlar modellenmiş değildir. Net ticaret değeri arz ve talep arasındaki farkına eşittir.

Bitkisel yağ, tüketiciden gelen nihai talep olarak kabullenmektedir. Kişi başına yağ talebi gerçek tüketilen yağ fiyatı, ikame edilebilecek yağların fiyatları ve reel kişi başına gelir fonksiyonu olarak modellenmiştir.

Küspe talebi, yem üretiminden türetilmiş taleptir. Küspe talebi, (hayvan sayısı olarak) canlı hayvan sayısı, küspe fiyatı ve diğer yem hammaddelerinin fiyatlarının fonksiyonlu çıktı – sabit talebidir.

Tohumların ticaretini, yağ ve küspe arz/ talebinin doğrultusunda yapıldığını varsayalım. Tüm ülkelerden çıkacak talep fazlası sıfıra eşit olduğu gibi her ürünün dünya fiyatını belirlemektedir.

Uluslar arası yağlı tohum modeli, FAPRI modeli ile bağlanmış durumdadır. Çözüm arama sürecinde fiyat verisi tüm ürünlerinin arasında eşitlik bulabilmek için dünya piyasalarında döviz kuruna göre ayarlanmıştır.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü” Bazı Bitkisel Ve Hayvansal Ürünlerin Üretim Talep Ve Ticaret Projeksiyonları” adı altında politika önermek yerine uygulanan politikaların doğrultusunda elde edilecek sonuçlarda nelere dikkat edilmesi gerektiğini işaret etmek için geliştirdiği bir model önerisi mevcuttur. Açıklamalar uygulanan politikaların olası sonuçlarının neler olacağının önceden bilinmesinin önemini vurgulanmaktan başka önem taşımadığını belirtmiştir¹⁶⁴.

---

¹⁶⁴ Hacettepe Üniversitesi,
http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mkaya/selim/publications/papers/papers_3.doc, (28.12.2010)

Modelin çalışmasının esas amacı, temel tarım ürünlerinde gelecek on yıllık sürede karşımıza çıkacak arz, talep ve ticaret dengesini ortaya koymaktır. Şüphesiz tarım sektöründe karşılanan tablonun önceden bilinmesi daha rasyonel politika belirlenmesinde yol gösterici olabileceğini savunmaktadır. Yapılan çalışmanın önemli amaçlarından biri de tarım politikasındaki değişmelerin etkisinin ne olacağını analiz etmeye yönelik çalışmalardır¹⁶⁵.

Raporda yer alan ürünlerin üretim, talep ve ticaret projeksiyonlarını üretmek için “tek ve çok ürünlü” olmak üzere, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü tarafından, farklı “kısmi denge” modelleri geliştirilmiştir. Projeksiyonları üretmede pamuk, şeker pancarı, buğday, arpa, mısır, yağlı tohumlar (soya, pamuk ve ayçiçeği) ve hayvansal ürünler olmak üzere yedi ana alt model kullanılmıştır. Projeksiyonları verilen yemler ise hayvansal ürünler modelinin arz projeksiyonları, her bir hayvansal ürünün üretimindeki yem etkinlik düzeyi, her bir tahılın ve kusunun yem karmasındaki payı ve yemler arasındaki teknik ikame esneklikleri kullanılarak türetilmiştir. Türkiye Tarımsal Politika Simülasyon Modeli (TAPSİM) olarak adlandırılan modelin genel yapısı görülmektedir. TAPSİM’in geliştirilmesinde Koç ve ark., (1998) tarafından ABD’de Iowa Eyalet Üniversitesi (CARD/FAPRI)’de geliştirilmiş modelden büyük ölçüde faydalanılmıştır.

Davranışsal olarak pazar modeli oluşturulamadığı durumlarda, esneklikler, nüfus, fiyat ve kişi başına gelir serileri kullanılarak projeksiyonlar ve politika analizleri yapılabilir. FAO tarım ürünleri arz ve talep projeksiyonlarında ve ABD Tarım Bakanlığının SWOPSIM (Statik Dünya Simülasyon Modeli) modelde arz ve talep tahminlerini bu şekilde yapmaktadır.

Şüphesiz modelin yapısını verilerin mevcudiyeti ve detayı, modelin cevaplamaya çalıştığı sorular ve maliyeti belirler. TAPSİM, TEAE personelinin model hazırlama ve kullanma konusundaki deneyimi ile veri gereksinimi göz önünde bulundurularak çok ürünlü kısmi denge olarak hazırlanmıştır. Bilindiği gibi kısmi denge modelinin en önemli dezavantajı, modelin tek bir ürünle ilgilenmesi ve

---

¹⁶⁵ Hacettepe Üniversitesi, *a.g.e.*

modelin faktör piyasaları, makro ekonomik veriler ve diğer sektörler arasında etkileşimi ortaya koyamamasıdır.

Bu durum modelin sonuçları üzerinde belirleyici rol oynar. Geniş ölçekli modeller bazı amaçlar için kullanışlı ve ekonomik olmayabilir.

Türkiye Tarım Bakanlığı, 2010 yılında ilk defa tarım destekleme primlerinin yılın başında açıklandığını ekim öncesi açıklama olduğundan dolayı çiftçi memnuniyeti geçen yıllara göre daha fazla kabul görmesi gerektiğini açıkladı.

Devlet destekleme bütçesi de geçen yılına göre yüzde 13,5'lük artış gösterdi. (Tarım Bakanlığı, 2010)

- 2009 4 milyar 938 milyon TL Δ **Artış**
- 2010 5 milyar 605 milyon TL %13,5
- 2011 5 milyar 897 milyon TL %5,2 (projeksiyon)
- Bu yıl dâhil, devlet (2003 – 10) toplam 36 milyar 355 milyon TL çiftçi desteği yapmış olacaktır.

Grafik – 12, Yıllara Göre Destekleme Bütçesi

Yıllar	Miktar (Milyon TL)
2003	2.804
2004	3.084
2005	3.681
2006	4.789
2007	5.628
2008	5.826
2009	4.938
2010	5.605
TOPLAM	36.355

Kaynak: Tarım Bakanlığı,

http://www.tarim.gov.tr/Duyurular,haber_Detayli_Gosterim.html?NewsID=742, (10.11.2010)

1- Gelişmiş Ülkelerde kişi başına yağ tüketimi	24	kg
2-Türkiye’de kişi başına ayçiçeği yağ tüketimi	17,55	kg
3-Türkiye Nüfusu	67	milyon
4-Türkiye’nin gıda maddesi olarak yağ ihtiyacı (2x3)	1.176.000	ton
5-Türkiye’nin bitkisel yağ üretimi (rafine)	480.473	ton
6-Türkiye’nin bitkisel yağ açığı (4-5)	695.527	ton
7-Rafine yağ iç piyasa fiyatı	2.33	\$
8-Toplam yağ açığının iç piyasa değeri (6x7)	1.620.578,000	\$
9-1 \$ = 25.12.2010	1,5465	TL
10-Toplam bitkisel yağ üretim değeri	1.119.502,000	\$
11-İç piyasa değerinin \$ karşılığı (yağ ihtiyacı olarak)	1.620.578,000	\$
<u>12- Türkiye’nin ödediği prim desteği [2010]</u>	<u>3.624.312,000</u>	<u>\$</u>
<u>13- Toplam Ödenen Para/Yıl</u>	<u>5.244.890.000</u>	<u>\$</u>
14-Açığını karşılayabilmek için yapılacak tohum üretimi	1.738.817,500	ton
15-Ayçiçeği Tohumu Ortalama Verimi [kg/dekar]	150	
16-Ekilmesi gereken alan (milyon hektar)	11.592,12	
17-Alan değeri		
[yaklaşık, 1500 TL /dekar (970 USD)– 25.12.2010]	1.124.435.640	\$

Kaynak: BYSD, Tarım Bakanlığı, Oilworld, Anonim,

Türkiye, neredeyse yağ ihtiyacını kapatabilmek için yılda toplam 5,5 milyar dolar harcamaktadır. Bu açığı kapatabilmesi için yaklaşık 1,8 milyon ton ayçiçeği tohumu üretmesi gerekecektir. Bu miktarı üretebilmesi için ya diğer mahsullerden çalarak yerine ayçiçeği ekilecek ya da kullanılmayan arazileri ekilebilecek alana çevirecektir. Bu seviye de 11,5 milyon hektar alanı kapsamış olacaktır.

Yağlı tohumlarının, fiyatlarının belirlenme esnasında rekolte, iklim şartları, tüketim alışkanlığı, petrol fiyatları, parite, spekülâtörlerin yatırım eğilimleri, ekonomik veriler ve devlet uygulamaları önde gelen faktörlerdir. Bu faktörlerin yanında diğer dikkate alınabilecek faktörler şöyle sıralanabilmektedir: genel ulusal fiyat düzeyi, çiftçilerin net geliri, ürünün arz ve talebinde diğer ürünlerle ilgili olan değişmeler, işletme büyüklüğü ve işletmecilik uygulamaları, arzı fazla olan ürünlerin alternatif kullanma yerleri ve olanakları, ürünlerin yurt içi ve yurt dışı pazarlama olanakları da eklenebilir¹⁶⁶.

Tüm bu faktörleri göz önünde bulundurduğumuzda doğrudan bir model kurmanın anlamsız olacağı kadar ancak tahmini ve yaklaşık model kurmak mümkün olmaktadır. Piyasaları takip etmek fiyat tahmininde bulunmak ve bu tahminlere göre pozisyon almak artık eski yıllara nazaran çok daha zordur. Geçmiş yıllarda 2 bilinmeyenli denklem ile tahmin yapılırken bugünümüzde 8 bilinmeyenli denklem ile tahmin yapmak daha zor olduğu kadar çokta risklidir¹⁶⁷.

Anlık yada spekülâtif talep artışları, mevsimsel değişimler, arz spekülasyonları, devlet politikaları, dış ticaret uygulamaları, yatırımcıların eğilimleri, bir çok değişken model dışında bırakılırsa fiyat tahminleri az çok tutarlı görünebilir. Ancak, günümüz koşullarında bu değişkenlerin göz ardı edilerek, yalnızca, enflasyon, döviz kuru gibi ölçebildiğimiz değişkenleri model çerçevesinde tartışmak gerçeğe ulaşmaktan uzak bir yaklaşım olacaktır. Diğer yanda çeşitli tahmin yöntemleriyle çoklu değişkenlerin analizi de yapılabilmektedir. Piyasanın işleyiş

¹⁶⁶ ÇETİN, B., REHBER, E., “*Tarım Ekonomisi*” Uludağ Üniversitesi, Güçlendirme Vakfı Yayın No: 134, s.251, Bursa

¹⁶⁷ BYSD, *a.g.e.*

mekanizmasında özellikle futures sözleşmeleri yardımıyla bir takım şoklardan korunabilmek mümkün olabilmektedir. Fakat yağlı tohumlar piyasasının dünya çapındaki büyük hacmi düşünüldüğünde, futures uygulamalarının üreticiyi ve tüketiciyi tam anlamıyla koruma şemsiyesi altına almasını beklemek oldukça güçtür. Gelişmiş ülkelerde örgütlü ve modern üretim ile piyasa anlayışı yerleşmişken, gelişmekte olan ülkelerin piyasaları spekülasyona daha açık bir hale gelebilmektedir. Bilimsel anlamda dünyadaki tüm değişkenleri içine alabilececek hiper-model kurulumu başarılırsa da tüm ülkelerdeki üretici ve tüketicilerin bu modeli kabullenerek piyasa da yer almalarını sağlamak pek kolay görülmemektedir.

Türkiye bitkisel yağ sanayide net ithalatçı bir ülkedir. Türkiye ihtiyacının %70'ini yağlı tohum veya ham yağ olarak ithal etmektedir. Bu ithalatın önüne geçilebilmesi için yağlı tohum üretimi arttırılıp ton başına destekleme politikası ile belli döneme yayılarak dengeye ulaşmadan ilk seferde arz fazlası yaratılmalıdır. Yaratılacak arz fazlası ile piyasa fiyatlarının üzerinde baskı yaratabilecek ve ateşin nabzı alınabilecektir. Normalde Türkiye yağlı tohumu ithalat yolunu çeşitli politika yolları ile gerçekleştirmektedir¹⁶⁸. İthalat ile yurt dışına aktarılan meblağ ile ancak ihracatçı ülkelerin yağlı tohum üretimlerini desteklemektedir. Bunun en güzel örneği Bulgaristan örneğidir. 2008/09 yılında Bulgaristan ayçiçeği üretimi 1,1 milyon ton olarak deklere edildi¹⁶⁹. Ayrıca Bulgaristan Tarım Bakanlığın İstatistiği Bulgaristan yağlı tohum ihracatında Türkiye'nin çok sadık bir müşterisi olduğunu göstermektedir¹⁷⁰. Türkiye'nin devam ettirdiği ithalatçı politikasının sonucunda 2009/10 sezonunda Bulgaristan üretimini neredeyse yüzde otuz arttırarak Bulgaristan çiftçisinin yüzünü güldürmüştü. Örumcek Ağ teorisinin mikro düzeyde işlediği gibi makro düzeyde işlediğine dair örnek olarak gösterebiliriz.

Yağlı tohum üretimini olumsuz etkileyen sebepler tahıl ve diğer tarla bitkilerinin yağlı tohumlara göre gelir rekabetinin iyi olması, ülkede tahıl üretimi

¹⁶⁸ BYSD, *a.g.e.*

¹⁶⁹ Bulgaristan Tarım Bakanlığı, MZG Direkcia "Agrostatistika", Dobivi Zemedelski Kulturi – rekolta 2008/98 anketi, <http://www.mzg.government.bg>, (10.12.2010)

¹⁷⁰ BTB, *a.g.e.*

birinci planda tutulmuş yağlı tohum üretimi ise göz ardı edilmiştir. (1995'te DTÖ ile yapılan anlaşmada tahıllar %180 gibi yüksek vergi oranlar ile korunurken, yağlı tohum ve ham yağlar ancak %27 – 36 arasında en çok vergi oranı ile korunabilmiştir). Türkiye'de artan yağ ve protein ihtiyacı nedeniyle yağlı tohumların en az tahıllar kadar stratejik ürün olduğu her kesimce kabul edilmelidir¹⁷¹.

Kırsal endüstrileşmenin etkin aracı olarak kooperatifçiliğin ön plana çıkması gerektiği gibi kırsal kemsini üreticiyi daha etkin olarak örgütlenmesi gerekecektir¹⁷². Köy kooperatifçiliğinin ana amaçlarından biri köyde kırsal endüstrisinin kurulmasıdır¹⁷³. Kooperatifleri ile beraber, ekonomik açıdan ülke kalkındırılması gerçekleştirilecek ülke çapında üretim arttırılacak ve endüstrileşme hızlandırılacak, anapara oluşumuna yardımcı olmak gibi katkılar arasında, istihdam düzenlemek ve işsizliği azaltmak işlevi de ayrıca vardır¹⁷⁴.

Vali ve kaymakamların önderliğinde geliştirilen “Köye Hizmet Birlikleri” Birliklerinin de yerel örgütlenme biçimi olduğu bilinmektedir. Bu tür birlikleri üreticilerin karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal dayanışma ilkelerine dayalı olarak kendi istençleri ile oluşturdukları kooperatif birlikleri ile her ne kadar karıştırmamak gerekirse de Köye Hizmet Birlikleri yerel yönetim yasalarına göre, il özel idareleri, belediye ve köy muhtarlıkları gibi yerel yönetim birliklerinin ekonomik olmaktan çok hizmetlerin görülmesi ile ilgili olarak bir araya gelip ortaklaşa mal ve hizmetleri birlikte üretme amacını güden kamu yönetimi birimleri diğer kooperatif birimleri ile beraber etkin olmayı başaramamıştır¹⁷⁵.

Destekleme primlerine rağmen tahıllarla yağlı tohumlar arasında olması gereken parite seviyesine ulaşamamıştır. Destekleme primleri ilk defa ekimden

¹⁷¹ BYSD, *a.g.e.*

¹⁷² Friedrich Ebert Stiftung Vakfı, “*Kırsal Kesiminde Girişimcilik Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları*”, Ekonomi Forumu Notları, FES İstanbul Yayınları, 2009, İstanbul

¹⁷³ FEV Vakfı, *a.g.e.*, s.48

¹⁷⁴ FEV Vakfı, *a.g.e.*, s.49

¹⁷⁵ ÇETİN, B., REHBER, E., “*Tarım Ekonomisi*” Uludağ Üniversitesi, Güçlendirme Vakfı Yayın No: 134, s.184, Bursa

önce açıklanmış ve 2010 ekimlerine olumlu etki yaratmıştır. Aynı zamanda diğer tarla bitkileri ve tahıllarla olan gelir rekabeti dengesizliği ortadan kaldırılmalıdır¹⁷⁶.

Yağlı tohum bitkilerinin ekim alanları senelerdir arttırılamamakta üretim artışı sağlanan bazı yağlı tohumlar (kolza tohumu) yeni ekim alanlarında değil diğer yağlı tohum bitkilerinin ekim alanlarından çalarak ekim yapılmıştır. Boş alanlarda yağlı tohumlu bitkilerin üretimine geçilmelidir.

GAP potansiyelinden yağlı tohum bitkileri açısından gereğince istifade edilememiştir. Dolayısıyla GAP üretim deseninde yağlık tohumlar yer almalıdır¹⁷⁷.

Neredeyse %70'e yakın dışa bağlı bir üretim politikası izleyen Türkiye, bazı ihracatçı ülkeler ihraç ettikleri ürünlerine ihracat vergisi uygulamakta olup hammaddenin çıkışını engellemektedir. Ayrıca bu ülkeler kendi kırma kapasitesini sürekli arttırdığından dolayı gelecekte Türkiye'nin doğrudan rafine yağ ithal etmek zorunda kalacaktır¹⁷⁸.

Haksız rekabete sebep olan ve piyasaların fiyat dengesini bozan DİİB belgesi kapsamındaki ithalat da “önce ihracat sonra ithalat” sistemine geçilmiştir;

Çiftçiye (üreticiye) prim ödeme politikasına giden Türkiye, sürekli büyüyen ithalata karşılık veremediğinden ve ülkede toplam tüketime yeterli destekleyici politika uygulayamadığından, prim politikası çiftçiye yeterli düzeyde koruyamamıştır. Dolayısıyla, çiftçi yağlı tohum bitkilerinin ekiminin yanında daha karlı (hububat) bitki ekmeye başlamıştır. Çünkü çiftçinin geliri gittikçe daralmıştır. Böylece yağlı tohum bitkilerinin gelişiminde istikrarsızlık yaratmaktadır. Bu durumdan kurtulmanın yolu, uyumlu tarım politikasına da bağlı çalışacak sanayi programının yaratılmasıyla mümkün olabilmektedir. Nitekim Türkiye'nin yağlı tohum bitkilerinin ekim alanlarının prim politikasına uyguladığı takdirde arttırabilir

¹⁷⁶ *Anonim*, BYSD, Yağlı Tohum Bitkiler ve Bitkisel Yağlar Konferans Notları, İstanbul 2010

¹⁷⁷ *Anonim*, BYSD, Yağlı Tohum Bitkiler ve Bitkisel Yağlar Konferans Notları, İstanbul 2010

¹⁷⁸ *Anonim*, Orkide Yağları ve Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, s.12

<http://www.orkide.com.tr/yayinlar/orkide%20agustos%202010web-.pdf>, (24.12.2010)

durumundadır. Aynı zamanda, hububatta olduğu gibi, yağlı tohum üretiminin de stratejik olduğu kabul görürse üretim sorununun önüne geçilmesi kolaylaşacaktır¹⁷⁹.

---

¹⁷⁹ Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, Yağlı Tohumlar Bitkiler ve Bitkisel Yağ Konferansı, 15 Eylül 2010, İstanbul

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2010 FİNANSAL KRİZİ VE TARIM ÜRÜNLERİ

4.1. 2010 Finansal Kriz ve Emtia Üzerinde Etkileri

Dünya finansal sektöründe daha önceden görülmüş fakat 2009 yılının ortasına doğru etkisi hissedilmeye başlanmış dünya finansal sıkıntısı daha sonra emtia ürünlerinin üzerinde baskıcı etki yaratmış ve emtia fiyatlarını aşağıya çekirmeyi başarmıştır. Şöyle ki, CRB endeksine bağlı olarak işlem gören ve emtia ürünlerinin fiyat gelişimini gösteren Emtia Fiyat Trendini takip eden CCI (Continuous Commodity Index) endeksine yer verilmiştir. Mal piyasaları için Donald Lambert tarafından geliştirilmiş olan CCI Endeksi'nin hesaplanışındaki özellikler nedeniyle rahatlıkla hisse senedi piyasasına uyarlanabilir. CCI için birçok analist bu göstereyi aşırı alım/satım bölgelerini gösteren osilatör¹⁸⁰ olarak kullanılır.

Genel emtia gösterge olarak alındığında CCI endeksi 2008 yılındaki kayıplarının önemli bölümünü telafi etmek amacıyla 2009 senesinde aşırı yukarıya doğru eğilim çizerek 615,04 (Temmuz'08) puan seviyesine ulaşmıştır¹⁸¹. Yılın ortasında ekonomik toparlamasıyla emtiaya doğan güçlü talebin olması, çeşitli ekonomilerde GSMH'nin güçlenmesi, özellikle Çin'in son çeyreğinde GSMH'nin %10,7 seviyelerini yakalaması ve USD dolar para biriminin diğer ulusal para birimlerine karşı devalüe edilmesinden dolayı CCI endeksi 2001 – 2008 döneminin değerinin (236,4%) çok üzerine dayanarak savaş sonrası rekor seviyesinden daha yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2001 – 08 dönemi seviyesinden yaklaşık %48'e yakın değer kazanarak 322,53 seviyelerini görmüştür. CCI göstergesinin +100'ün üstü olduğu durumda emtia senetlerine aşırı alım gerçekleştirdiğinin göstergesi

¹⁸⁰ Zargan, Türkçe – İngilizce İnternet Sözlüğü,

<http://www.zargan.com/sozluk.asp?Sozcuk=osilat%F6r>, (05.09.2010)

¹⁸¹ Commodity Research Bureau, <http://www.crbtrader.com/crbindex/>, (07.09.2010)

olmuştur¹⁸². CCI endeksi çeşitli alt endeksleri mevcut olmasının yanında en önemli olan CCI Enerji, CCI Tahıl ve Yağlı Tohum alt endeksleri irdelenecektir.

CCI Enerji endeksi, ham petrol, yakıt (kalorifer yakıtı) ve doğal gaz emtialarının fiyatlarını baz almıştır. 2009 yılı örneklendirilirse, artan talep ve 2008 yılının üçüncü çeyreğinden 2009 yılının başına kadar OPEC üretim azaltmasına gitmesiyle petrol fiyatlarında artış yaşanmıştır. Ayrıca 2009 yılında hem üretim hem de tüketimin karşılıklı artış göstermesinin ardından stoklarda hafif azalma gerçekleştirilmesinden fiyatlar yeniden desteklenmiştir¹⁸³.

Tüm emtiada yaşanan hızlı düşüş trendi ilk olarak petrolle beraber ortaya çıktı. 2008 yılın ilk başında 100 dolar seviyesine çıkan ve Temmuz 2008 ayında 147 dolar seviyesine ulaşan petrolün sezonun 2. yarısında hızla inişe geçtiği görüldü. Aralık ayında petrol 50 doların altına indi ve yeni 2009 yılında Ocak'ta da düşüşünü sürdürdü. Süreç içerisinde petrol varilde 34 dolara kadar gerilemeyi başardı. Geçen sene petrolün 200 dolar seviyesine ulaşacağı tahmin edilirken günümüzde 30 doların altına inebileceği tartışmaları yapılsa da tutarsızlık tablosu yaşandığı görülmektedir. Hem uzmanlar hem de tüketiciler açısından belirsizlik ortamının sinyali veren ve tedirginlik yaratan petrol, uzmanlar tarafından diğer emtialarda da olası yaşanabilecek ani düşüşü petrole dayandırmaktadır.

Ayrıca, 2009 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin sinyallerini veren ve diğer ekonomilere yayılan ekonomik durgunluk bütün emtia piyasalarında yaşanan düşüşte en önemli neden olarak sayılmaktadır. Tüm dünyaya yayılan küresel mali kriz, küresel talebi doğrudan olumsuz yansıtmaktadır. Durgunluğun, talebi azaltacağı tahminleri de emtiada yaşanan değer düşüşünü ayrıca olumsuz olarak tetikliyor. Mesela, en büyük emtia tüketicilerinden biri olan Çin'in de global ekonomik krizden negatif etkilenebileceği düşüncesiyle 2009 yılında emtiadaki düşüşlerin hız kazandığı görülebilmektedir.

¹⁸² Forex Signals Turkey, <http://www.forexsignalsturkey.com/gostergeler.htm>, (07.09.2010)

¹⁸³ Commodity Research Bureau, *a.g.e.*, s. 11

2009 yılında yaşanan bir başka olay da önceden emtia piyasalarına umut bağlayan yatırımcıların son dönemde emtia piyasasından çekilip Amerikan dolara yönelen büyük yatırım fonları geçtiğimiz sezonun 1. çeyreğinde dövizdeki riski hesaplayarak emtia piyasasına yönelmişlerdi. Bu tip büyük fonların emtiaya yönelmesiyle özellikle güvenli liman gibi kabul edilen petrol, altın gibi emtialar tavan yapmasına izin verilmişti. Fakat 2008'in son çeyreğinde ekonomik krizden dolayı kaynak sıkıntısına düşen büyük yatırım fonları, likidite ihtiyacını ancak emtia piyasalarındaki varlıklarını satarak karşılayabilirdi. Bu durum ayrıca emtiadaki değer düşüşüne hız kazandırdı.

Özellikle petrolün varil başına 40 dolar seviyelerinde iniş göstermesiyle, Rus rublesi Amerikan dolarının karşısında erimeye başladığı görüldü¹⁸⁴. Yapılan araştırmalar sonucunda alınan kayıtlara göre, Rus rublenin Amerikan dolarının karşısında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra en minimum seviyesine inerek 34,8 ruble seviyesini yakaladığı görüldü¹⁸⁵. Aynı zamanda, Rus Merkez Bankası değer kaybını engellemek amacıyla kendi yabancı para rezervlerinden milyarlarca Amerikan dolarının karşılığında ruble kullandığını açıkladı¹⁸⁶. Bilindiği gibi Brezilya ekonomisinin de temeli hammadde ihracatına (özellikle soya fasulyesi) dayanıyordu¹⁸⁷. Bunun için, Rusya'da yaşanan sıkıntılar, Brezilya'da da aynı şekilde gelişim gösterdi. Brezilya reali de aynı zamanda durgunluğun (ürün) emtia ihracatını (et, soya fasulyesi) da olumsuz etkileyebileceği endişesi ile değer kaybetmesine neden oldu. Bir diğer Latin Amerika ülkesi Arjantin'de de işler iyice karışmış görünmekteydi. Arjantin halkı kendi mevduatlarını bankalardan çekerek, para harcama konusunda hassas davranmayı tercih etti. Ülkenin önde gelen

---

¹⁸⁴ Haberler İnternet Gazetesi,

<http://www.haberler.com/petrol-varil-fiyatlari-75-dolarin-altina-indi-haberi/>, (09.11.2010)

¹⁸⁵ Haberler İnternet Gazetesi, *a.g.m.*

¹⁸⁶ Rusya'nın ilk Türkçe Haftalık Haber İnternet Gazetesi, "*Gazetem*",

www.gazetem.ru/pic/tur/catalog_10/_pdf_22.pdf, (09.12.2010)

¹⁸⁷ Latin Amerika'nın Kalkınma Ekonomisi,

www.xyeye.com/latin-amerika-kalkinma-tarihi-ekonomi-odev-tez-makale-donem-odevi-yillik-odev.html, (11.12.2010)

ekonomistlerinden birisinin açıklamasına göre, şunda içinde buldukları kriz ortamının 2001 krizinden bile daha kötü olabileceği kanaatindeydi.

Orta Amerika'nın önde gelen ekonomileri Meksika ve diğer üretici konumunda olan ülkelerde de talep düşüklüğü nedeniyle üretim seviyelerini düşürmek zorunda kalıyordu¹⁸⁸. Dolayısıyla, ihracat düzeyinin oldukça gerilediği Latin Amerika ülkelerinin yanı sıra Rusya, Kazakistan ve diğer emtia üreticisi konumunda olan ülkeleri de zor günler geçirdiği görülmüyordu. Global ekonomik krizlerin tahminçisi iktisatçı Nouriel Roubini¹⁸⁹ de emtia fiyatlarındaki düşüşten pek çok ülkenin etkilenmeye devam edeceğini belirtmektedir¹⁹⁰. Roubini'ye göre, Rusya ve Brezilya gibi ülkelerin küresel ekonomideki resesyondan olumsuz etkilenmemeleri imkânsızdır Roubini, Rusya'nın, enerji fiyatlarındaki hızlı düşüşten dolayı bu yıl derin bir resesyona gireceği kanaatinde dir¹⁹¹.

Ekonomisi emtia üretimi ve ihracatına dayanan Brezilya'nın büyümesinde sorun yaşayacağı gibi Türkiye'nin de aralarında bulunduğu emtia ithalatçı ülkelerin daha kârlı çıkabileceğini, fakat yine bu ülkelerin sermayeye ihtiyaç duyduklarından dolayı dış ticaret bağlantılarına önem vermeleri gerektiğini vurgulamaktadır¹⁹². Bazı uzmanlara göre, bazı emtia fiyatlarının 2005 yılı ve öncesine gerilediğini savunuyor. Diğer bir deyişle, büyük petrol şirketlerinin daha düşük fiyatları fırsat bilerek milyonlarca varillik petrol stoklamaya başladığının piyasada dedikodusu yapılıyor¹⁹³.

¹⁸⁸ Boryard, Borsa Yatırımcıları Derneği,

<http://www.boryad.org/boryad/son-haberler/emtia-fiyatlari.html>, (21.12.2010)

¹⁸⁹ Küresel Ekonomi Yorumcusu,

<http://www.roubini.com/about-us.php>, (21.12.2010)

¹⁹⁰ BORYARD, *a.g.m.*

¹⁹¹ İş Bankası, İş Yatırım Uzman Görüşü, Reseyon Spread'leri (Getiri farkları)

http://www.isyatirim.com.tr/AnnualReviews/2008/Uzman_Gorusu.pdf, (19.12.2010)

¹⁹² Dünya Bankası,

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:22329081~pagePK:34370~piPK:42770~theSitePK:4607,00.html>, (22.12.2010)

¹⁹³ US News Money, ABD Para Haberleri İnternet Gazetesi,

<http://money.usnews.com/money/business-economy/articles/2008/05/01/exxon-pumped-less-oil-on-the-way-to-109-billion-profit.html>, (22.12.2010)

Özellikle, ileriye dönük bir tarihte emtia fiyatlarında yeniden artış yaşanabileceği öngörüsü ve beklentisi ile Royal Dutch, Shell tarzından şirketlerin büyük miktarlarda stoklama yaptıkları ve yaklaşık 10 milyon varile yakın petrol stokladıkları da alınabilen bilgiler arasındadır¹⁹⁴.

Türkiye açısından bakıldığında kullanılan enerjinin (petrol vb.) büyük bir bölümünün ithal edildiğinden dolayı petroldeki düşüşlerin olumlu algılandığı denilebilir. Petrol ve enerji harcamalarını ülkenin bilançosundaki en önde gelen ve en önemli kalemlerinden olduğunu ve ülkenin, petrol ihtiyacının %90'ını, toplam enerji ihtiyacının da %72'sini ithalatla karşıladığı gösteriliyor. Örneğin, 2007 yılı kayıtlarına göre, Türkiye ancak enerji ithalatı için toplam 45 milyar dolar ödeme yapmıştır¹⁹⁵. Pratikten görülebilir ki, dünya petrol fiyatlarındaki 5 dolarlık bir düşüş bile ülkenin cari açığında milyar dolarlık azalma ile sonuçlanıyor.

Bunun için, bu tip kalemlerin fiyatlarında yaşanan düşüşler, cari açığı “çığ” gibi büyüyen Türkiye için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca enerji fiyatlarındaki olası bir düşüşün olması halinde üretimin de fiyatlanmasında rol oynamaktadır. Hammadde girdi fiyatının ucuzlaması, ithalata yapılan harcamaların azalması anlamını taşıdığından dolayı harcamaların azalmasının da yine cari açık üzerinde olumlu etkisini sürdürüyor. Örneğin, Kasım ayında cari işlemler açığı, 2007 yılının aynı ayına göre %83,3 azalarak 3 milyar 348 milyon dolardan 559 milyon dolara geriledi¹⁹⁶.

Bunun yanında demir - çelik gibi metallerin ucuzlamasının ardından devletin yatırım harcamalarında düşüş yaratılarak, tüm yatırımcılara cesaret vererek olumlu bir atmosfer oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumu bazı yatırımcılar fırsat olarak değerlendirmektedir. Bir başka önemli nokta da Türkiye'nin petrol üretimi yapan ülkelerden biri olmasa da, Bakü – Tiflis - Ceyhan gibi petrol boru hattından

¹⁹⁴ BORYARD, *a.g.m.*

¹⁹⁵ Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Enerji Sitesi, <http://www.enerjiport.com/2010/09/04/elektrik-sistemi-avrupaya-baglaniyor/>, (07.09.2010)

¹⁹⁶ DPT, Arşivler, Dokuzuncu Kalkınma Planı, s. 36
<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2007.pdf>, (19.12.2010)

dolayı transit ülke konumunu korumakta ve boru hatlarından yararlanabilir pozisyonundadır. Mesela, bu hattın var oluşu sayesinde Türkiye dünya petrol akışında söz sahibi olduğu gibi ithal ettiği petroldeki düşen maliyetinden de kârlı çıkıyor¹⁹⁷. Petrolün ucuzladığı ya da üretimi azaldığı durumlarda geçiş ülkesi konumundaki Türkiye'ye ancak bu şekilde zarar vermemektedir. Aynı zamanda emtia fiyatlarındaki düşüşlerin enflasyona olumlu yansımaktadır. Fiyatlarda hızlı düşüşlerin kriz nedeni ile oluşan talep daralmasının enflasyon üzerinde olumlu bir etki yaptığı açıkça görülebilmektedir¹⁹⁸.

Yeniden çift haneli rakamlarda yürüyen enflasyonun, bu tip gelişmelerin sonucunda tek haneliye dönebileceği umut ediliyor.

Tarım ürünleri piyasası açısından ise elde edilen sonuçlar ve rakamların doğrultusunda pek iç açıcı gibi görünmemektedir. Örneğin, buğday borsasında buğdayın daha düşük seviyesinde fiyatlanması hem yatırımcıları hem de çiftçileri pek iyi durumda bıraktığı denilemez. Örneğin, Mart 2008 döneminde 68 kuruşa fiyat alan bir kilogram buğdayın, Haziran ayına geldiğinde %17 değer kaybederek 54 kuruşa kadar gerilediği görülmüştür.

Örneklenen bu gelişmelerin doğrultusunda tarım ürünleri ara malı olarak kullanımını sağlayan firmalar avantaj olarak görülürken, bu ürünlerin satıcı konumunu koruyan ve firmalarca dezavantaj yarattığı görülmektedir. Beklentiler, küresel ekonomideki resesyonun 2009 yılının en azından ilk yarısı süreceği doğrultusundadır. Global talepte daralma oluşmasının ardından, durgunlukla beraber bu daralmanın devam ettiği görülmüştür¹⁹⁹.

Amerikan dolarının, diğer para birimlerin karşısında değerlendirme sürecini sürdüreceği beklentilerinin dâhilinde petrol, altın gibi emtia fiyatlarının yükselme

---

¹⁹⁷ EPDK, *a.g.m.*, s. 47

¹⁹⁸ Küresel Kriz, Yeniden Yapılanma ve Ulusal Dönüşüm Forum İstanbul 20 Mayıs 2010 Notları, s.2 http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2010/Baskan_ForumIstanbul.pdf, (21.12.2010)

¹⁹⁹ Demokrat Akademi, Dünya Basınında Bugün, (02.03.2010)

<http://www.demokratakademi.com/dunya-basini.html?start=40&fontstyle=f-larger>

trendine henüz giremeyeceği ihtimalini kuvvetlendiriyor²⁰⁰. Fakat ABD'nin 2009'un ikinci yarısı itibariyle toparlanma sürecinin içine girmesinden dolayı mali dönem içinde emtialarda tekrar bir yükselme yaşanabileceği beklentisi kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bu konu ile ilgili petrol fiyatlarının normal ekonomik durumların üstünde olan fiyatlarının artış eğiliminde olmasına rağmen tekrar bu fiyatlar düşecek mi ? Örneğin, Rusya ve Ukrayna arasında var olan ve sürmekte olan doğal gaz gerginliği, Orta Doğu'da düşmeyen huzursuzluk, dünya çapındaki çarpıcı gelişmelerin olduğu gibi petrolün de değerinin düşmesi olanaksız görülmektedir²⁰¹.

Bir başka deyişle, gıda fiyatlarında düşüş eğiliminin petrole nazaran daha kısa süreli olabileceği konuşuluyor. Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan ve yüksek nüfusa sahip ülkelerde önümüzdeki yıllarda gelir artışı oluşmasının sonucunda gıda talebini de yukarıya doğru arttıracığı düşünülmektedir²⁰². Gıda arzının artış göstermesi kaçınılmaz olduğu gibi, iklim değişiklikleri, su kaynaklarındaki düşüş gibi faktörlerin olumsuz etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Global mali kriz nedeniyle zirai ürünlere yapılan yatırımların azalması da arza yönelik bir diğer engel olarak sıralanabilir²⁰³.

Emtia fiyatlarındaki azalmanın devam edip etmeyeceği ya da artışın yeniden başlayıp başlamayacağını kestirmek çok zor olduğu gibi yine küresel mali kriz, tüm dünyada üretim koşullarını en çok göstergelere bağlı olan emtia fiyatlarının, azalıp/artabileceği konusunda devam edeceği denilebilir.

Mısır, soya fasulyesi ve buğday emtiaları içeren CCI tahıl ve yağlı tohum endeksi CCI endeksinin payı yaklaşık %18 seviyelerindedir. 2009 yılında CCI tahıl

²⁰⁰ Uzman Forex Emtia Analizi,
<http://www.uzmanforex.com/emtia-analizi/avrupa-b%C3%B6lgesi%E2%80%99nin-durumu-belirsizli%C4%9Fini-koruyor-emtialar-de%C4%9Fer-kaybediyor> (07.09.2010)

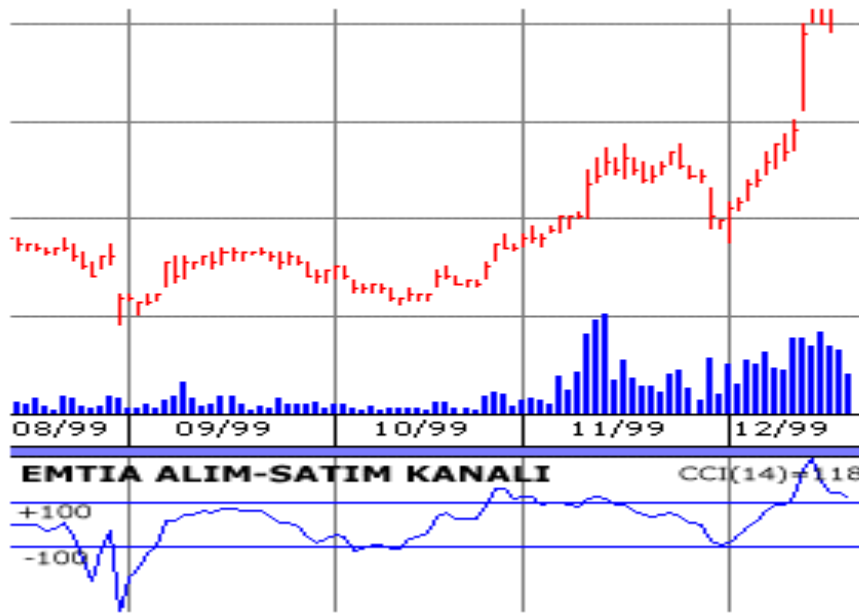
²⁰¹ BBC, British Broadcasting Company,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8333055.stm>, (08.09.2010)

²⁰² Devlet Planlama Teşkilatı, “*Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler Araştırması*”, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi, Yayın no:2767, Ankara 2008

²⁰³ BORYARD, a.g.m.
<http://www.boryad.org/boryad/son-haberler/emtia-fiyatları.html>, (21.12.2010)

ve yağlı tohum endeksi ortalama %0,9 azalma gösterirken 2008 yılında yaklaşık %20 kadar azalma göstermiştir. Özellikle 2009 yılında dünya mısır üretiminin rekor seviyelerinde olmasından dolayı fiyatların üzerinden doğrudan baskıcı etki yaratmış ve CCI endeksinin azalmasına neden olmuştur. Bunun yanında soya fasulyesi üretimi de rekor seviyelerinde gerçekleştirilmiş fakat canlı ve sürekli artan talepten dolayı fiyatların üzerinde kademeli baskı yaratılmasına rağmen soya fiyatlarında aşırı azalma görülmemiştir. Buğday fiyatlarının 2009 yılında sürekli baskı altında kalmalarına rağmen stoklarda artış görülmüş ve fiyatların aynı seviyelerde kalmasına imkân tanınmıştır²⁰⁴.

Grafik-13. CCI Emtia Alım Satım²⁰⁵

Canlı hayvan CCI Endeksi ise sığır ve domuz etinin sepetinden oluşurken toplam CCI Endeksinin %12'sini oluşturmaktadır. Canlı hayvan endeksi 2009 yılında +4,0% artış gösterirken talepsizlik ve yüksek girdi maliyetlerinden dolayı (yem maliyetleri ve finansman maliyetinin artması) 2008 yılında % -2,7 küçülmüştür.

²⁰⁴ Oilworld, *a.g.m.*

²⁰⁵ Forex Signals Turkey, *a.g.e.*, s. 11

SONUÇ

Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, bunların kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, bu ürünlerin uygun koşullarda muhafazası, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması faaliyetlerini bütünüyle ele alan bir bilim dalı olarak kabul edilen tarım, önemini her zaman korumaktadır.

Tarım iki farklı temel amaç için kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, sadece ailesini besleyebilmek için üretim yapan insanlardan oluşan grup, ikincisi ise ticari amaçla tarım yapan insanlardan ve kurumlardan oluşan gruptur. Endüstriyel tarımda, amaç tarım ürünlerinin sanayide hammadde olarak kullanılmasıdır. Son yıllarda gelişmiş ülkeler de, biyodizel sektörünün ivme aldığı dönemde, gıda için tarım mı yoksa enerji için tarım mı tartışmaları gündeme sıkça gelmektedir. İki tarafa da arz yönüyle yetişmeye çabalayan tarım üretimi sektörü, üretim fazlası yaratmak için çeşitli genetiği değiştirilmiş tohumları da kullanmaktadır. Tohum kullanımında alışkanlıklar değiştiği gibi, gübre ve diğer girdilerin kullanımında değişiklikler yaşanmaktadır. Ancak, bu tarz gelişmeler sağlıklı gıda üretimine, tarımda istihdam yapısının bozulmasına ve besin yollu hastalıklara neden olmaktadır.

Bunun yanında tarımda kullanılan ilaçlar ve bu ilaçların zararları büyük ölçüde engellenmeye çalışılsa da ilaçlar ekolojik dengeyi bozmakta ve çevreye zarar vermektedir. Tüm bu zararlara karşılık, tarımsal üretimde kullanılan yeni teknolojiler, üretimi arttırmakta ve daha çok insan için besin olanağı sağlamaktadır.

Son birkaç yıldır hissedilir biçimde yükselen temel tarımsal ürün ve gıda fiyatları birçok soruyu beraberinde getirmektedir. Bu soruların başında; fiyat artışlarının nedenleri, iklim değişikliği ile kuraklığın etkileri, dünyada biyoyakıtlara olan talebin ne ölçüde etkilediği, gelişmekte olan ülke piyasalarındaki gelişmelerin yansımalarının nasıl olduğu, geleceğe yönelik gelişmelerin neler olabileceği, bu gelişmelerin tüketici üzerindeki etkileri ve yeni politika ihtiyaçlarının ne olduğu gelmektedir.

Bu soruların cevaplanabilmesiyle aynı zamanda Türkiye’de aynı süreçte yaşanan tarım ve gıda ürünlerindeki fiyat artışlarının nedenlerinin anlaşılacak, dünyadaki fiyat değişim eğilimleri ile yurtiçi eğilimler arasındaki farkların ortaya konulabilmesini ya da en azından tahmin edilmesini sağlayacaktır.

Yaşanan fiyat dalgalanmaları ile başlayan dünyadaki tartışmalar, gelişmekte olan ülkelerin hızla artan gıda talebi, insanların tüketimine alternatif başta biyoyakıt üretimi olmak üzere tarımsal ürün talebindeki artışla gittikçe önem kazanmaktadır. Net ihracatçı ülkelerin kendi iç taleplerini karşılamaya yönelik ihracata getirdikleri kısıtlamalar ve bunların yanı sıra petrol fiyatlarında son dönemde yaşanan hızlı artış ise bu tartışmaları gün geçtikçe körüklemektedir. Bu bağlamda ülkelerin tarım politikalarının üretimle ilgili sorunlara kayıtsız kalması olanaksız görünmektedir.

Petrol fiyatlarındaki 2010 yılının son dönemlerindeki gözlenen yüksek seyrin, tarımsal piyasalardaki dalgalanmalara, arz ve talep yönüyle etkide bulunduğu düşünülmektedir. Nitekim petrol fiyatlarındaki artışın üretim maliyetlerini etkilemesinin yanı sıra, biyo-yakıt talebini artırarak tarım ürünleri piyasalarında dolaylı dalgalanmalara neden olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada temel amaç olarak hedeflediğimiz konu tarım ürünleridir. Tarım ürünleri bir toplum için en önemli zorunlu tüketim maddeleridir. Devletler açısından ise stratejik konumunu korumaktadır. Dünyada tarım ürünleri ticaretindeki gelişmeler çalışmada mercek altına alınmıştır. Türkiye açısından değerlendirmede ise tarımsal piyasaların giderek dışa bağımlı bir görünüm sergilemeye başladığı ithalat rakamları göz önüne alındığında açıkça tespit edilmektedir. Ancak, tarımsal üretimi ve üreticiyi destekleyici bir takım politik önlemlerin alınması elbette ki bu olumsuz tablonun değişimine katkı sağlayacaktır.

Türkiye’de özellikle yağlı tohumlar üretimi çerçevesinde çiftçiyi korumak adı altında uygulanan politikaların ve devlet tarafından verilen tüm ödünlerin sonucunda, ironik biçimde komşu ülkelerin tarım ürünleri ihracatları arttırılmakta ve sonuçta Türkiye’de cari açığa neden olan döviz kayıpları yaşanmaktadır. Bu

kapsamda düşünülduğünde ülkenin tarımsal desteklemeye yönelik uygulamaları sorgulanmalıdır.

Türkiye’de petrolden sonra ana ithalatı gerçekleştirilen ürün bitkisel ham yağdır. Bu ürüne yaklaşık beş milyar dolarlık bir tutarda her yıl peşin ödeme yapılmaktadır. Çalışmamızda tespit edilen sonuçlar açısından bakıldığında, Türkiye’de ülke çıkarlarını gözetecek bir tarım politikasının uygulanmasıyla, yağlı tohum ekim alanları artış gösterecek ve bitkisel yağ açığının kapanması kolaylaşacaktır.

Son yıllarda özellikle tarım ürünleri pazarı küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yönlerinden en çok etkilenen piyasalar haline dönüşmüştür. Teknolojinin gelişmesi, piyasaların dijital ortamlarda alım satıma açılmasıyla birlikte, özellikle fiyatlar üzerinde yatırım amaçlı uluslararası spekülasyonlar da kolaylaşmıştır. Tarım ürünlerinin dünya ölçeğinde alınıp-satılabilmesine kolaylık sağlayan bu yeni piyasa da geleceği tahmine yönelik sürekli yinelenen projeksiyonlar sıkça yapılmaktadır. Ancak, araştırma kapsamında piyasalarda şekillenen fiyatların, belirlenmesinde çok farklı dinamiklerin yer aldığı görülmüştür. Enflasyon verileri, döviz kurları, büyüme hızları, faiz değişimleri, dış denge gibi temel makro ekonomik değişkenlerin yanında ayrıca, genetik bilimindeki gelişmeler, iklim değişiklikleri, nüfus artışı, ticaret politikalarının yönü gibi değişkenler piyasanın arz-talep dengelerini ve fiyat oluşumunu etkileyen temel faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan özellikle yağlı tohumlar üretimi, ticareti ve politika belirlenmesiyle ilgili olarak, Türkiye’de hızla artan nüfus göz önüne alındığında, sektöre yapılan desteğin yeniden gözden geçirilmesine gereksinim duyduğunu belirtmek, vergi veren kesimlerin geleceği için oldukça önemli bir tespit olacaktır. Son olarak, genel itibarıyla tarımsal üretime verilecek her çeşit olumlu desteğin, gelecek kuşakların gelişimi üzerinde yapılacak en verimli yatırım unsuru olacağı da göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

ABD Tarım Bakanlığı, “*World Market and Trade Archives - Monthly Grain Report*”, USDA yayınları, Washington 2009.

Amerikan Tarım Bakanlığı,
http://www.fas.usda.gov/oilseeds/circular/2010/November/oilseeds_full11-09.pdf,
12.11.2010

Avrupa Ortak Tarım Politikası, [http://www.uyurgezer.net/avrupa-ortak-tarim-politikasi-t99408.html?s=147c721885055e04c721fbdb9ff0a142&";](http://www.uyurgezer.net/avrupa-ortak-tarim-politikasi-t99408.html?s=147c721885055e04c721fbdb9ff0a142&),
07.12.2010

Agripro Danışmanlık, Consulting Agricultural Services, Piyasa Raporu,
<http://www.agripro.com>, 04.10.2010

Anonim, “*Sermaye Piyasası ve Finansal Kurumlar*” Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2004.

Anonim, Turkey Ag Economy and Policy Report,
<http://www.fas.usda.gov/country/turkey/Turkey%20Agricultural%20Economy%20and%20Policy%20Report.pdf>, 29.11.2010

Anonim, 2004, “Tarım İstatistikleri Özeti”, DİE, Ankara

APK – Inform, Yağlı Tohum ve Yağlar Ukrayna konulu analiz sitesi,
<http://www.apk-inform.info>, 21.10.2010

Astropress, <http://www.astropress.org/content/cobweb-kurami-orumcek-agi-kurami-0>, 27.08.2010

- Ata Üniversitesi, E – Dergi, s.3,
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/zfd/article/view/5142/4960>, 13.12.2010
- Baybul Bilgi Bankası, <http://baybul.com/bilirkisi-diger/274847-orumcek-agi-kurami-cobweb-kurami-grafik-sekil-aciklamasi.html>, 27.08.2010
- Başkent Üniversitesi, www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi12.doc,
 28.10.2010
- BBC News, Haber Kanalı
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8333055.stm>, 08.09.2010
- Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği,
<http://bysd.org.tr/index.php?area=1&p=static&page=istatistikler>, 23.10.2010
- Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, “*Yağlı Tohumlar, Bitkiler ve Bitkisel Yağlar*” Konferansı Notları, 15. Eylül, İstanbul 2010.
- BORYARD, Borsa Yatırımcıları Derneği,
<http://www.boryad.org/boryad/son-haberler/emtia-fiyatlari.html>, 21.12.2010
- Bulgaristan Tarım Bakanlığı, MZG Direkcia “*Agrostatistika*”, Dobivi Zemedelski Kulturi – rekolta 2008/98 anketi, <http://www.mzh.government.bg>,
 10.12.2010
- Bunge Ltd., “*Special Analyse Market Report*”, October Reports, Grain & Oilseed’s
- CEYLAN, A, *Finansal Teknikler*, Bursa 1998.
- Commodity Research Bureau, <http://www.crbtrader.com/crbindex/>,
 07.09.2010

CIF – Cost, Insurance and Freight Paid To..(Maliyet, Sigorta ve Navlun Ödenmiş olarak), <http://www.iccwbo.org> ,

Demokratik Akademi, Dünya Basınları,
<http://www.demokratakademi.com/dunya-basini.html?start=40&fontstyle=f-larger>,
02.03.2010

Devlet Planlama Teşkilatı, “*Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler Araştırması*”, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi, Yayın no:2767, Ankara 2008

Dubofsky David D., Thomas W. Miller, Jr. “*Risk Management with Futures*

Contracts”, Oxford University Press, Oxford University,
www.oup.com/us/ppt/derivatives/DMCH07.ppt, 28.12.2010

Dünya Bankası,
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:22329081~pagePK:34370~piPK:42770~theSitePK:4607,00.html>, 22.12.2010

Ekodiyalog, Örümcek Ağı Kuramı,
http://www.ekodialog.com/Konular/orumcek_agi_cobweb_kurami.html, 27.08.2010;
09.09.2010

Endeks Futures Sözleşmeleri ile Spekülasyon,
<http://finans.ekibi.net/forum/endeks-futures-sozlesmeleri-ile-spekulasyon-t-46.html>,
29.10.2010

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Enerji Sitesi,
<http://www.enerjiport.com/2010/09/04/elektrik-sistemi-avrupaya-baglaniyor/>,
07.09.2010

ERSAN, İ, *Finansal Türevler*, İstanbul 1996

FAO, Food and Agriculture Organisation, Gıda ve Tarım Örgütü,
<http://www.fao.org/docrep/005/y4252e/y4252e04b.htm>, 27.12.2010

Food and Agricultural Policy Research Institute,
<http://www.fapri.iastate.edu>, Erişim Tarihi: 12.11.2010

Feyonomi, <http://www.feyonomi.com/grafikler.htm>, 29.08.2010

Friedrich Ebert Stiftung Vakfı, “*Kırsal Kesiminde Girişimcilik Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları*”, Ekonomi Forumu Notları, FES İstanbul Yayınları, 2009, İstanbul

Fortis Yatırım,
http://www.fortisyatirim.com.tr/urunlerimiz/pdf/Turev_Araclar_Bildirim_Formu.pdf,
16.12.2010

Food and Agricultural Policy Research Institute,
<http://www.fapri.iastate.edu>, 05.01.2011

Forex Signals Turkey, <http://www.forexsignalsturkey.com/gostergeler.htm>,
07.09.2010

Free on Board (Güvertede Teslim), ICC, Incoterms 2000,
<http://www.iccwbo.org>

Genel Ders Anlatımları, Muhteva,
<http://www.muhteva.com/futures-gelecek-sozlesmeleri-t21685.html>, 28.10.2010

GFC General Finans Menkul Değerler,
www.gfc.com.tr/vob_vadeli_islem_nedir.php, 21.09.2010

Gıdacılar Sitesi, <http://www.gidacilar.net/nisasta-uretimi-t467.html>,
03.12.2010

Gübretaş, “AB Ortak Tarım Politikası Karşısında Türkiye Tarımı” Raporu,
www.gubretas.com.tr/MAKALEFILE/okaytancioglu1.doc, 09.12.2010

Hacettepe Üniversitesi,
http://yunus.hacettepe.edu.tr/~mkaya/selim/publications/papers/papers_3.doc,
28.12.2010

Hububat sitesi,
<http://www.diyadinnet.com/YararliBilgiler-1182&Bilgi=tah%C4%B1>, 15.12.2010

<http://www.beslerun.com/tr/faydali.html>, 12.12.2010

HULL, John C. 1998, Üçüncü Baskı. Options, “*Futures, and Other Derivatives*”, Prentice Hall, New Jersey

Haberler İnternet Gazetesi, <http://www.haberler.com/petrol-varil-fiyatlari-75-dolarin-altina-indi-haberi/>, 09.11.2010

ICC, Incoterms, 2000

İstanbul Menkul Kıymet Borsası, İMKB,
www.imkb.gov.tr/Libraries/.../vadeli_islemler_piyasaları.sflb.ashx, 30.10.2010

International Monetary Fund, <http://www.imf.org.>, 10.05.2010

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, İstanbul, 2000

İş Bankası, İş Yatırım Uzman Görüşü, Resesyon Spread’leri,
http://www.isyatirim.com.tr/AnnualReviews/2008/Uzman_Gorusu.pdf, 19.12.2010

KARASABAN, <http://www.karasaban.net/bugdayda-buyuk-vurgun>,
23.09.2010

KARATEPE. Y., “*Türev Piyasaları*”, Ankara Üniversitesi, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın no: 587, s.88, Ankara 2000

Kayseri İl Tarım Müdürlüğü,
<http://www.kayseritarim.gov.tr/kayseri.asp?Sorgu=Haberler&HaberNo=138>,
 14.11.2010

Kredi RiskNews, Futures Sözleşmelerinin İşleyişi,
<http://www.riskcenter.com.tr/kredirisk/kredifiles/TS/Futures.pdf>, 15.12.2010

KONDOK, C, “*Dünya Piyasalarına Bakış*”, Frito Lay şirket kaynağı, C:4,
 S:32, İstanbul 2008.

Konya Tarım Kredi Kooperatifi,
http://konya.tarimkredi.org.tr/kooperatificilik/tarimsal_koop.html, 18.12.2010

KÜÇÜKKOCAOĞLU, G,
<http://www.baskent.edu.tr/~guraykintfinvob5.doc>, 23.07.2010

Latin Amerika'nın Kalkınma Ekonomisi,
<http://www.xyeze.com/latin-amerika-kalkinma-tarihi-ekonomi-odev-tez-makale-donem-odevi-yillik-odev.html>, 11.12.2010

Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Eğitim ve Öğrenim Sisteminin
 Güçlendirme Projesi, Muhasebe ve Finansman Türev Piyasa Araçları,
http://cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/muhasebe/moduller/turev_piyasa_araclari.pdf, 30.10.2010

Milli Gazetesi, <http://www.milligazete.com.tr/haber/ciftci-koruma-kanunu-istiyor-165041.htm>, 08.12.2010

Muhasebe Türk, Ekopedia, <http://muhasebeturk.org/ecopedia/403-s/1749-swap-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html>, 18.12.2010

Oilworld-The Independent Forecasting Service for Oilseeds, Oils & Meals,
<http://www.oilworld.biz/app.php?ista=845edff4cec6575e91c365fc147bede4>,
23.09.2010

Osmanlı Sözlüğü,
<http://www.osmanlicasozluk.net/osmanlica/36029-sozluk-MUCBIR-anlam.html>,
27.11.2010

Anonim, Orkide Yağları ve Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, s.12
<http://www.orkide.com.tr/yayinlar/orkide%20agustos%202010web-.pdf>, 24.12.2010

ÖRTEN, R, *Finansal Türev Ürünler ve Muhasebe İlkeleri*, Muhasebe Bilim Dünyası, 2000.

Parasız İlker, “*İktisadın ABC’si*”, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2000.

Raziye, İ, *Bazı Yağlı Tohumların Isısal Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, (Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2008.

Rusya’nın İlk Türkçe Haftalık İnternet Gazetesi, <http://www.gazetem.ru>,
09.12.2010

Sağlıklı Beslenme,
<http://www.bozatalan.net/HASTALIKLARDAN%20KORUNMAK%20VE.htm>,
09.12.2010

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü,
<http://www.tgm.sanayi.gov.tr/Files/Documents/aycicegi-2010-raporu-son--17082010134442.DOC>, 03.11.2010

Sermaye Piyasası Faaliyetleri Türev Araçlar Lisansı Eğitimi,
http://www.tspakb.org/docs/egitim_notlari/vadeli_islemler_turev.pdf, 30.10.2010

SPK, Sermaye Piyasası Kurulu,
<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf>,
06.12.2010

SPK, Sermaye Piyasası Kurulu, Aracılık Faaliyetleri Dairesi,
<http://www.econturk.org/spk6.pdf> , 19.12.2010

Tarım ve Hayvancılık Mevzuatı,
<http://www.basarmevzuat.com/dustur/teblig/5/3380/a/hayvandestek.htm>, 10.11.2010

Tarım ve Hayvancılık Sitesi,
<http://www.tarimhayvancilik.net/tarim-ve-hayvancilikta-fizibiliter-tezler-odevler/56-turk-tariminin-temel-sorunlari-ve-cozum-onerileri.html>, 02.11.2010

Tarım Merkezi-İzmir Sebze-Meyve Komisyoncuları Derneği,
http://www.tarimmerkezi.com/yazar_kose.php?hid=15986, 27.11.2010

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü,
<http://www.tagem.gov.tr/HABERLER/kolza3.pdf3.pdf>, 18.07.2010

Tarımsal Medya,
<http://www.tarim.com.tr/haber/kategoriler.asp?sayfano=2&KATID=4>, 10.11.2010

TBMM, Tutanak Dergisi, 16'ncı Birleşim, 9 Kasım 2010 (Salı),
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil5/ham/b01601h.htm>, 09.11.2010

Tekirdağ Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sektörünün Rekabetçilik Analizi,
<http://www.tekirdag.gov.tr/dosyalar/yagmamul.pdf>, 20.12.2010

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,
<http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=enerji&bn=215&hn=12&nm=384&id=384>, 07.09.2010

T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Arşivler, Dokuzuncu Kalkınma Planı,<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2007.pdf>, 19.12.2010

T.C. Halk Bankası, <http://www.halkbank.com.tr/channels/1.asp?id=1926>,
16.12.2010

T.C. Merkez Bankası, Küresel Kriz, Yeniden Yapılanma ve Ulusal Dönüşüm Forum İstanbul, 20 Mayıs 2010,
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2010/Baskan_ForumIstanbul.pdf, 21.12.2010

T.C. Resmi Gazete,
<http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm>, 11.11.2010

T.C. Tarım Bakanlığı
http://www.tarim.gov.tr/Duyurular,haber_Detayli_Gosterim.html?NewsID=742,
10.11.2010

T.C. Türkiye İstatistik Kurumu,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=45&ust_id=13, 27.08.2010

Toprak Mahsulleri Ofisi, <http://www.tmo.gov.tr/Graf3.aspx>, 04.08.2010

Toepfer International, Yearly Market Reports, 2009.

Trakya Birlik, “Türkiye’de Yağlı Tohumlar ve Trakya Birlik” Sempozyum Yayınları, Edirne 2006.

Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu,
[http://www.tgdf.org.tr/turkce/index.php?option=com_content&view=article&id=47
&Itemid=61](http://www.tgdf.org.tr/turkce/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=61), 12.12.2010

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Zirai ve İktisadi Rapor 1994 – 1996, Yayın
no:178

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, http://www.tzob.org./trtzob_webrapor.htm,
12.12.2010

Türkiye İş Bankası,
[http://www.isbank.com.tr/content/TR/Ticari_Bankacilik/Dis_Ticaret_ve_Finansmani
/Turev_Urunler-469-3.aspx](http://www.isbank.com.tr/content/TR/Ticari_Bankacilik/Dis_Ticaret_ve_Finansmani/Turev_Urunler-469-3.aspx) , 19.12.2010

Uluslar arası Ticaret Merkezi Ürün Analiz Birimi, Avrupa İşletmeler Ağı
Arşivi, Ayçiçeği Yağı 1512. GİTİP

USDA Foreign Agricultural Service,
<http://www.fas.usda.gov/gats/ExpressQuery1.aspx?publish=1>, 12.11.2010

US News Money, ABD Para Haberleri İnternet Gazetesi,
[http://money.usnews.com/money/business-economy/articles/2008/05/01/exxon-
pumped-less-oil-on-the-way-to-109-billion-profit.html](http://money.usnews.com/money/business-economy/articles/2008/05/01/exxon-pumped-less-oil-on-the-way-to-109-billion-profit.html), 22.12.2010

Üretim ve Pazarlama Politikaları Komisyon Raporu,
<http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VI.Konisyon.pdf>, 14.11.2010

Uzman Forex Emtia Analizi,
[http://www.uzmanforex.com/emtia-analizi/avrupa-b%C3%B6lgesi%E2%80%99nin-
durumu-belirsizli%C4%9Fini-koruyor-emtialar-de%C4%9Fer-kaybediyor](http://www.uzmanforex.com/emtia-analizi/avrupa-b%C3%B6lgesi%E2%80%99nin-durumu-belirsizli%C4%9Fini-koruyor-emtialar-de%C4%9Fer-kaybediyor),
07.09.2010

Uzunoğlu, S, *Para ve Döviz Piyasaları*, Stata Yayınları, 2. Basım, IV Bölüm, 2007.

Vadeli Piyasa (Future) İşlemleri,
<http://www.bilgilidenetim.com/dosyalar/vadelipiyasa.doc>, 12.12.2010

Vadeli Opsiyon Borsası, <http://www.voborsa.com/gerekli-bilgiler/vob-sozlugu/vadeli-islem-ve-opsiyon-borsasi-vob>, 16.12.2010

<http://www.vob-nedir.com/sozlesme-ve-formlar/turev-araclar-risk-bildirim-formu/> , 28.10.2010

Varantlar,
http://www.varantlar.com/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=55, 09.11.2010

Web Hattı, “*Ayçiçeği'nin Ülke Ekonomisine Katkısı Nedir?*”
<http://www.webhatti.com/soru-cevap/560754-aycicegin-ulke-ekonomisine-katkisi-nedir.html>, 15.10.2010

World Health Organization, Dünya Sağlık Örgütü
http://www.who.int/dietphysicalactivity/media/en/gsfao_cmo_068.pdf, 08.12.2010

YAKUP, S, *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul 2000.

Zargan, Türkçe – İngilizce İnternet Sözlüğü,
<http://www.zargan.com/sozluk.asp?Sozcuk=osilat%F6r>, 05.09.2010

Zaman Gazetesi,
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1002634&title=imf-ukraynaya-149-milyar-dolar-verecek>, 10.10.2010

Ziraat Mühendisleri Odası, ZMO,

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/ed36a8485e30937_ek.pdf?tipi=14&sube=,

09.09.2010

EK-1. VOB-ANADOLU KIRMIZI BUĞDAY" VADELİ İŞLEM SÖZLEŞMESİ, SÖZLEŞME ÖZELLİKLERİ²⁰⁶

"

Dayanak Varlık: Anadolu kırmızı sert baz kalite buğday (Bezostaja-1, Doğu-88, Gün-91, Haymana-79, İkizce-96, Karasu-90, Lancer, Odeskaya-51, Şahin)

Sözleşme Büyüklüğü 5.000 kg (5 ton)

Kotasyon Şekli: 1 kg buğdayın YTL cinsinden değeri virgülden sonra dört basamak halinde kote edilir. (örn. 0,3865 YTL veya 0,3870 YTL)

Günlük Fiyat Hareket Sınırı: Baz fiyatın % $\pm$ 10'udur.

Minimum Fiyat Adımı: 0,0005 (Minimum fiyat adımı değeri = 2,5 YTL)

Vade Ayları: Aynı anda Mart, Mayıs, Temmuz, Eylül ve Aralık aylarından en yakın beş vade ayına ait sözleşmeler işlem görür.

Sözleşmenin Vadesi: Her vade ayının son iş gününden bir önceki iş günü

Son İşlem Günü: Her vade ayının son iş gününden bir önceki iş günü

Uzlaşma Şekli: Nakdi uzlaşma

Vade Sonu Uzlaşma Fiyatı:

1. Kullanılacak fiyatların belirlenmesi:

a. Son işlem günü ve öncesindeki bir işlem gününde Polatlı Ticaret Borsası'nda Anadolu kırmızı sert buğdayının birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü derece baz kalitesi için gün sonu itibarıyla oluşmuş fiyatların miktar ağırlıklı ortalaması her gün için ayrı ayrı hesaplanır. (Bu şekilde en fazla iki fiyat verisi elde edilir.)

---

²⁰⁶ Başkent Üniversitesi

b. Edirne, Eskişehir, Konya, Gaziantep, Karaman, Çorum, Uzunköprü ve Yozgat Ticaret Borsaları'nda Anadolu kırmızı sert buğdayı için son işlem gününde ve önceki bir işlem gününde oluşmuş fiyatlar elde edilir.(Bu şekilde en fazla iki fiyat verisi elde edilir.)

Polatlı Ticaret Borsası'nda birinci, ikinci, üçüncü veya dördüncü derecedeki kırmızı sert buğdayların herhangi biri için borsada fiyat oluşmaması durumunda, miktar ağırlıklı ortalama fiyat oluşmuş dereceler için oluşan fiyat ve miktar bilgileri dikkate alınır.

Polatlı Ticaret Borsası'nda birinci, ikinci, üçüncü veya dördüncü derecedeki Anadolu kırmızı sert buğdaylarının hiçbirinde fiyat oluşmaması durumunda o gün için Polatlı Ticaret Borsası'ndan fiyat verisi alınmadığı kabul edilir.

Polatlı Ticaret Borsası'nın dışındaki borsalardan son işlem gününde veya son işlem gününden önceki bir iş gününde, Anadolu kırmızı sert buğdayı için fiyat oluşmaması durumunda, o gün için bu borsalardan fiyat alınmadığı kabul edilir. Bu durumda, bu borsaların fiyat bilgileri (2. maddede bahsedilen) aritmetik ortalamaya dahil edilir.

2. Yukarıda açıklanan tüm fiyatların (en fazla 18 fiyat verisi) aritmetik ortalaması bulunur. Aşağıdaki hususlar saklı kalmak şartıyla bu fiyat vade sonu uzlaşma fiyatı olarak kabul edilir.

3. Spot borsaların fiyat verisinin son işlem gününü takip eden işgünlerinde açıklanması durumunda, Uzlaşma Fiyatı Komitesi uzlaşma fiyatını son işlem gününü takip eden günde açıklayabilir veya spot borsaların son işlem günü fiyat verilerini dikkate almadan son işlem gününde açıklayabilir.

4. Son iki iş günü için spot piyasadan fiyat verisi elde edilememesi veya Uzlaşma Fiyatı Komitesi'nin elde edilen vade sonu uzlaşma fiyatlarının spot piyasa fiyatlarını yansıtmadığına kanaat getirmesi halinde, Uzlaşma Fiyatı Komitesi vade sonu uzlaşma fiyatını değiştirmeye yetkilidir.

5. Borsa uygun koşulların sağlanması halinde, vade sonu uzlaşma fiyatı hesaplanmasında fiyat verisi alınan borsaların sayısını artırabilir veya azaltabilir.

6. Uzlaşma Fiyatı Komitesi, piyasa koşullarına göre vade sonu uzlaşma fiyatının hesaplanmasında spot piyasadan fiyat verisi alınan gün sayısını artırabilir veya azaltabilir.

7. Uzlaşma Fiyatı Komitesi, Borsanın seans saatlerini ve takas sürecini dikkate alarak uzlaşma fiyatının hesaplanmasında spot borsalardaki seansın bir kısmında oluşan fiyat verilerini dikkate alabilir.

Gün Sonu Uzlaşma Fiyatı Günlük uzlaşma fiyatı, ilgili sözleşmede açık pozisyonların yeniden değerlemesinde esas alınan fiyattır. Seans sonunda günlük uzlaşma fiyatı şu şekilde hesaplanır: Seans sona ermeden önceki son 10 dakika içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin miktarlarına göre ağırlıklı fiyatlarının ortalaması günlük uzlaşma fiyatı olarak belirlenir. Eğer son 10 dakika içerisinde 10'dan az işlem yapıldıysa, seans içerisinde geriye dönük olarak bulunan son 10 işlemin ağırlıklı fiyatlarının ortalaması alınır. Seans sonunda yukarıda belirtilen yöntemlere göre günlük uzlaşma fiyatının hesaplanamaması veya bu şekilde hesaplanan uzlaşma fiyatının piyasayı yansıtmadığına Uzlaşma Fiyatı Komitesi tarafından kanaat getirilmesi durumunda, aşağıda belirtilen yöntemler tek başına ya da birlikte kullanılarak günlük uzlaşma fiyatı tespit edilebilir. Seans içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin ağırlıklı fiyatlarının ortalaması, Bir önceki günün uzlaşma fiyatı, Seans sonundaki en iyi alış ve satış kotasyonlarının ortalaması, Sözleşmenin vadesine kadar olan süre için geçerli olan ve Borsa tarafından belirlenen faiz oranı, dayanak varlığın spot fiyatı veya sözleşmenin diğer vade ayları için geçerli olan günlük uzlaşma fiyatı kullanılarak hesaplanacak "teorik" vadeli fiyatlar.

**EK-2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ RESMÎ GAZETE, BAŞBAKANLIK
MEVZUAT GELİŞTİRME VE YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜNCE YAYINI,
TEBLİĞ ÖZELLİKLERİ²⁰⁷**

15 Ağustos 2009 CUMARTESİ

Resmî Gazete

Sayı : 27320

TEBLİĞ

Dış Ticaret Müsteşarlığından:

YAĞLIK AYÇİÇEĞİ TOHUMU VE HAM AYÇİÇEĞİ TOHUMU YAĞI

İTHALATINDA TARİFE KONTENJANI UYGULANMASINA

İLİŞKİN TEBLİĞ

Tarife Kontenjanı Başvuruları ve Dağıtımı

MADDE 1 – (1) 8/8/2009 tarihli ve 27313 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 5/8/2009 tarihli ve 2009/15300 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, 1206.00.91.00.19; 1206.00.99.00.19 gümrük tarife istatistik pozisyonlarında (G.T.İ.P) yer alan yağlık ayçiçeği tohumu ve 1512.11.91.00.00 G.T.İ.P’inde yer alan ham ayçiçeği tohumu yağı ithalatında açılan tarife kontenjanlarının dağıtımı; 2009/2010 kampanya döneminin 8/8/2009-15/12/2009 tarihleri arasında ham ayçiçeği tohumu yağı üretimi amacıyla kendi nam ve hesabına yağlık ayçiçeği tohumu işleyen veya işleten, ham ayçiçeği tohumu yağı veya rafine ayçiçeği tohumu yağı üreticisi sanayicilere yapılır.

(2) Tarife kontenjanından faydalanabilmek için, 16/12/2009-31/12/2009 tarihleri arasında, EK-I’de belirtilen belge ve bilgilerin tam ve eksiksiz olarak düzenlenerek Dış Ticaret Müsteşarlığı’na (İthalat Genel Müdürlüğü) müracaat edilmesi zorunludur.

(3) EK-I’de belirtilen belge ve bilgileri tam ve eksiksiz olarak içermeyen veya başvuru süresi içerisinde yapılmayan müracaatlar değerlendirmeye alınmaz. Ancak, başvurulara ilişkin olarak ihtiyaç duyulması halinde Dış Ticaret Müsteşarlığı’na (İthalat Genel Müdürlüğü) EK-I’de yer alan belge ve bilgiler ile ilgili olarak firmadan ve/veya bu belgeleri düzenleyen kurum ve kuruluşlardan ek veya açıklayıcı belge ve bilgi talep edilebilir.

(4) Tarife kontenjanı tahsisatı taleplerine ilişkin başvurularda Dış Ticaret Müsteşarlığı’na (İthalat Genel Müdürlüğü) ibraz edilen belgeler hiçbir suretle iade edilmez ve başka bir başvuru için kullanılamaz.

²⁰⁷ T.C. Resmi Gazete

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2009/08/20090815.htm>

(5) Değerlendirmeye alınabilecek nitelikteki başvurularda talep edilen toplam tarife kontenjanı miktarının, açılmış olan tarife kontenjanı miktarından daha düşük olması durumunda, tarife kontenjanı, tarife kontenjanı tahsisi yapılan firmaların ham ayçiçeği tohumu yağı üretiminde hammadde olarak kullandıkları yağlık ayçiçeği tohumu miktarı kadar, yağlık ayçiçeği tohumu ve/veya karşılığı ham ayçiçeği tohumu yağı cinsinden dağıtılır. Yağlık ayçiçeği tohumundan, ham ayçiçeği tohumu yağı üretiminde randıman %40 olarak hesaplanır. Ancak, değerlendirmeye alınabilecek nitelikteki başvurularda talep edilen toplam tarife kontenjanı miktarının açılan tarife kontenjanı miktarından daha fazla olması durumunda ise dağıtım, 8/6/2004 tarihli ve 25486 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresi Yönetmeliği”nde belirtilen “kota ve tarife kontenjanı dağıtım yöntemleri” çerçevesinde gerçekleştirilir.

(6) Değerlendirmeye alınabilecek nitelikte yapılan müracaatlarda ilgili ürüne ilişkin olarak talep edilen toplam tarife kontenjanı miktarının, açılan tarife kontenjanı miktarından daha düşük olması halinde, artan miktarın dağıtımı Dış Ticaret Müsteşarlığı’na yayımlanacak yeni bir Tebliğ ile yapılabilir.

İthal Lisansı Düzenlenmesi

MADDE 2 – (1) Bu Tebliğde belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde tarife kontenjanı tahsisatı yapılan firmalar adına Dış Ticaret Müsteşarlığı’na (İthalat Genel Müdürlüğü) ithal lisansı düzenlenir.

(2) Hem 1206.00.91.00.19; 1206.00.99.00.19 G.T.İ.P’lerinde yer alan yağlık ayçiçeği tohumu için hem de 1512.11.91.00.00 G.T.İ.P’inde yer alan ham ayçiçeği tohumu yağı için ithal lisansı düzenlenmesi talep edilmesi durumunda, firma adına iki ayrı ithal lisansı düzenlenir.

(3) 1206.00.91.00.19; 1206.00.99.00.19 G.T.İ.P’lerinde yer alan yağlık ayçiçeği tohumu için ve/veya 1512.11.91.00.00 G.T.İ.P’inde yer alan ham ayçiçeği tohumu yağı için firma adına ithal lisansı düzenlenen toplam miktar, yağlık ayçiçeği tohumu cinsinden bu Tebliğ ekindeki (EK-I/II) “Yağlık Ayçiçeği Tohumu İşleme Raporu”nda yer alan ve 8/8/2009-15/12/2009 tarihleri arasında ham ayçiçeği tohumu yağı üretimi amacıyla işlenen ve/veya işlenen toplam yağlık ayçiçeği tohumu miktarından fazla olamaz.

(4) İthal lisansı, bir tanesi tarife kontenjanı tahsisi yapılan firmaya verilmek üzere (firma nüshası), bir tanesi ithal lisansı kapsamında ithalatın yapılacağı ilgili gümrük idaresine gönderilmek üzere (gümrük nüshası) ve bir tanesi de Dış Ticaret Müsteşarlığı’nda kalmak üzere (Müsteşarlık nüshası) 3 (üç) nüsha olarak düzenlenir.

İthal Lisansı Geçerlik Süresi

MADDE 3 – (1) Bu Tebliğ çerçevesinde yapılacak ithalat için Dış Ticaret Müsteşarlığı’na (İthalat Genel Müdürlüğü) düzenlenen ithal lisansları, 1/1/2010-30/6/2010 tarihleri arasında geçerli olup, bu süre uzatılmaz.

Serbest Dolaşım

MADDE 4 – (1) Bu Tebliğ kapsamında ithal edilecek ürünlere ilişkin serbest

dolaşıma giriş beyannamelerinin, ithal lisansının geçerlilik süresi içinde tescil edilmiş olması şarttır.

İthal Lisansı Devri

MADDE 5 – (1) İthal lisansı kapsamındaki ithalatın, ithal lisansı sahibi firma tarafından yapılması zorunludur. İthal lisansı üçüncü kişilere devredilemez.

Gümrük Kapısı ve Gümrük İdaresince Yapılacak İşlemler

MADDE 6 – (1) İthal lisansı kapsamında gerçekleştirilecek ithalat, sadece ithal lisansında belirtilen Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü'ne bağlı gümrük kapılarından yapılabilir.

(2) İthal lisansı kapsamında yapılan ithalata ilişkin gerekli düşümler ilgili gümrük idaresi tarafından ithal lisansının firma nüshasının ve gümrük idaresi nüshasının arka yüzüne işlenerek imza ve mühür altına alınır. Bu sayfada yer kalmaması halinde ise yeni sayfa ilave edilerek ilave edilen sayfa adedi ithal lisansı firma nüshasının aslına ve gümrük idaresi nüshasına derç edilerek imza ve mühür altına alınır.

İthal Lisansının Zayii

MADDE 7 – (1) İthal lisanslarının zayii (kaybolması veya kullanılamaz hale gelmesi) halinde, zayie ilişkin gazete ilanı ve/veya bu hususu belgelendiren ilgili belgeler ile başvurulması halinde, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca (İthalat Genel Müdürlüğü) üzerine "Zayıından dolayı yeniden düzenlenmiştir" şeklinde şerh düşülerek, ithal lisansının kullanılmamış olan kısmı için yeni ithal lisansı düzenlenebilir.

İthal Lisansının Revizesi

MADDE 8 – (1) İthal lisansının üzerinde kayıtlı hususlara ilişkin olarak ihtiyaç olması halinde, Dış Ticaret Müsteşarlığı (İthalat Genel Müdürlüğü) resen değişiklik yapabilir. İthal lisansı firma nüshasının aslı ve değişiklik talebine ilişkin ilgili bilgi ve belgeler ile birlikte başvurulması halinde, ithal lisansına ilişkin revize talepleri Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca (İthalat Genel Müdürlüğü) sonuçlandırılır.

(2) İthal lisansının revizesi halinde, durum gümrük idaresine ve firmaya Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca (İthalat Genel Müdürlüğü) bildirilir. İthal lisansında yapılan revizeye ilişkin bildirimler, ilgili gümrük idaresince ithal lisansının gümrük nüshasına işlenerek imza ve mühür altına alınır.

Diğer Mevzuat

MADDE 9 – (1) Bu Tebliğde yer almayan hususlarda, İthalat Rejimi Kararı ve diğer ilgili mevzuat hükümleri uygulanır.

Yetki

MADDE 10 – (1) Dış Ticaret Müsteşarlığı, bu Tebliğ hükümlerine istinaden, genelgeler çıkarmaya, izin ve talimat vermeye, özel ve zorunlu durumları inceleyip sonuçlandırmaya ve uygulamada ortaya çıkacak ihtilafları idari yoldan çözümlenmeye

yetkilidir.

Yürürlük

MADDE 11 – (1) Bu Tebliğ yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 12 – (1) Bu Tebliğ hükümlerini Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakan yürütür.

EK-I

Başvuruya Eklenmesi Gereken Belgeler

Bu Tebliğ kapsamında yapılacak tarife kontenjanı başvurularında aşağıdaki belge ve bilgilerin tam ve eksiksiz olarak ibrazı gerekmektedir.

1- Başvuru Formu (başvuru sahibi firmayı temsil ve ilzama yetkili temsilci veya temsilcileri tarafından imzalanmış) (EK-I/I)

2- Başvuru sahibinin imza yetkisini kanıtlayan imza sirkülerinin aslı veya noter onaylı sureti

3- Firma unvanının yer aldığı Ticaret Sicil Gazetesi'nin aslı veya noter veya ticaret ve/veya sanayi odaları veya ticaret sicil memurlukları tarafından onaylı sureti (Kuruluşa, varsa unvan değişiklikleri ile mevcut duruma ilişkin ticaret sicil gazetelerinin her biri)

4- Ham ayçiçeği tohumu yağı ve yağlık ayçiçeği tohumu ile ilgili üretim ve/veya tüketim rakamlarını ayrıntılı olarak içeren geçerli kapasite raporunun, bağlı bulunulan ticaret ve/veya sanayi odası tarafından tasdik edilmiş sureti (başvuru tarihinden itibaren geriye doğru en fazla 3 ay içerisinde tasdik edilmiş)

5- Başvuru sahibi firmayı temsil ve ilzama yetkili temsilci veya temsilcileri ile Yeminli Mali Müşavir tarafından imzalanmış "Yağlık Ayçiçeği Tohumu İşleme Raporu" (EK-I/II)

6- Yeminli Mali Müşavir ile yapılmış olan sözleşmenin (Sözleşmenin 15/10/2009 tarihinden önce yapılması ve 31/10/2009 tarihine kadar Dış Ticaret Müsteşarlığı'na (İthalat Genel Müdürlüğü) iletilmesi gerekmektedir.) aslı veya noter onaylı sureti (Yeminli Mali Müşavirin bağlı bulunduğu Yeminli Mali Müşavirler Odası'ndan alınan "Faaliyet Belgesi" eklenmiş olacak)

EK-I/I

Yağlık Ayçiçeği Tohumu ve Ham Ayçiçeği Tohumu Yağı İthalatında
Uygulanan Tarife Kontenjanından Yararlanmak ve İthal Lisansı Almak İçin
Başvuru Formu Örneği

Başvuru Tarihi: .../.../.....

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞINA

(İthalat Genel Müdürlüğü)

08/08/2009 tarihli ve 27313 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 05/08/2009 tarihli ve 2009/15300 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki “Yağlık Ayçiçeği Tohumu ve Ham Ayçiçeği Tohumu Yağı İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanması Hakkında Karar”a istinaden hazırlanan “Yağlık Ayçiçeği Tohumu ve Ham Ayçiçeği Tohumu Yağı İthalatında Tarife Kontenjanı Uygulanmasına İlişkin Tebliğ” kapsamında aşağıda belirtilen madde/maddeler için firmamız adına tahsis yapılması ve İthal Lisansı düzenlenmesi hususunda gereği müsaadelerine arz olunur.

Müsteşarlığınızca talep edilen bilgi ve belgeler tam ve eksiksiz olarak sunulmaktadır.

Firma Yetkilisinin:
Adı-Soyadı, Unvanı
İmza-Kaşe

I- İthalatçının;

- 1) Adı/Unvanı:
- 2) Açık adresi:
- 3) Telefon ve faks numaraları:
- 4) Vergi numarası:
- 5) Mevcut ise e- posta adresi:

II- İthal Lisansı düzenlenmesi talep edilen maddenin miktarı: (*)

G.T. İ.P.	Madde İsmi	Talep Edilen Miktar (Kg)	
		Rakam ile	Yazı ile
1206.00.91.00.19	Diğerleri		
1206.00.99.00.19	Diğerleri		
1512.11.91.00.00	Ayçiçeği tohumu yağı		

(*):1206.00.91.00.19;1206.00.99.00.19 G.T.İ.P'lerinde yer alan yağlık ayçiçeği tohumu ve/veya 1512.11.91.00.00 G.T.İ.P'inde yer alan ham ayçiçeği tohumu yağı için ithal lisansı düzenlenmesi talep edilebilir. Ancak, hem yağlık ayçiçeği tohumu hem de ham ayçiçeği tohumu yağı için ithal lisansı düzenlenmesi talep edilmesi durumunda, yağlık ayçiçeği tohumu için 1206.00.91.00.19; 1206.00.99.00.19 G.T.İ.P'lerinden ithal lisansı düzenlenmesi talep edilen toplam miktar ile ham ayçiçeği tohumu yağı için 1512.11.91.00.00 G.T.İ.P'inden ithal lisansı düzenlenmesi talep edilen miktarın ayrı ayrı belirtilmesi gerekmektedir. Her halükarda, firma adına yağlık ayçiçeği tohumu ve/veya ham ayçiçeği tohumu yağı için ithal lisansı düzenlenmesi talep edilen toplam miktar, yağlık ayçiçeği tohumu cinsinden bu Tebliğ ekindeki (EK-I/II) "Yağlık Ayçiçeği Tohumu İşleme Raporu"nda yer alan ve 08/08/2009-15/12/2009 tarihleri arasında ham ayçiçeği tohumu yağı üretimi amacıyla işlenen veya işletilen toplam yağlık ayçiçeği tohumu miktarından fazla olamaz. Yağlık ayçiçeği tohumundan, ham ayçiçeği tohumu yağı

üretiminde randıman %40 olarak hesaplanmalıdır.)

III- İthal Lisansı kapsamında ithalatın yapılacağı Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü'nün açık ismi:

EK-I/II

– YAĞLIK AYÇİÇEĞİ TOHUMU İŞLEME RAPORU ÖRNEĞİ –

Tarih: ..../...../.....

Aşağıda unvanı ve sicil numarası belirtilen firmanın başvurusu üzerine, firmanın muhasebe kayıtlarının ve ilgili diğer belgelerin tetkiki sonucunda firmanın, 08/08/2009-15/12/2009 tarihleri arasında ham ayçiçeği tohumu yağı üretimi amacıyla işlemiş olduğu yağlık ayçiçeği tohumu miktarı ve ham ayçiçeği tohumu yağı üretiminde kullandığı hammaddelerden sadece yağlık ayçiçeği tohumu kullanarak üretmiş olduğu ham ayçiçeği tohumu yağı miktarına ilişkin aşağıda yer alan bilgilere ulaşıldığını, rapora esas teşkil eden müstahsil makbuzlarının⁽¹⁾, alım ve satım faturalarının⁽²⁾ ve diğer belgelerin doğruluğunun teyit edildiğini, müstahsil makbuzları ile alım ve satım faturalarının arkalarına “İş bu belge 08/08/2009 tarihli ve 27313 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 05/08/2009 tarihli ve 2009/15300 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca açılmış olan tarife kontenjanlarından faydalandırılmak üzere “Yağlık Ayçiçeği Tohumu İşleme Raporu”nun düzenlenmesinde kullanılmıştır.” şerhi düşüldüğünü, söz konusu bilgilerin doğru olduğunu ve bilgilerin doğru olmaması halinde doğacak hukuki sorumluluktan müştereken ve müteselsilen sorumlu olduğumuzu beyan, kabul ve taahhüt ederiz.

1- FİRMA BİLGİLERİ	
Firma Unvanı	:
Vergi Numarası	:
Ticaret Sicil No	:
Adres ve Telefon	:

2- İNCELEMİYİ YAPAN YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRİN	
Adı Soyadı	:
Bağlı Olduğu Oda	:
Büro Adresi	:
Telefon Numarası	:

3- HAM AYÇİÇEĞİ TOHUMU YAĞI İLE YAĞLIK AYÇİÇEĞİ TOHUMUNA İLİŞKİN BİLGİLER	
3/1-YAĞLIK AYÇİÇEĞİ TOHUMU	
Toplam Alım Miktarı (08.08.2009-15.12.2009 tarihleri arasındaki) (Kg)	:
-Doğrudan Üreticiden Alım Miktarı (Kg)	:
-Diğer Alım Miktarı (Kg)	:
Dönem Başı Stok (08.08.2009 tarihi itibariyle) (Kg)	:
İşlenen Miktar (08.08.2009-15.12.2009 tarihleri arasındaki) (Kg)	:
Dönem Sonu Stok (15.12.2009 tarihi itibariyle) (Kg)	:
Stoklama Kapasitesi ⁽³⁾ (20.10.2009 tarihi itibariyle) (Kg)	:

3/2-HAM AYÇİÇEĞİ TOHUMU YAĞI	
Üretim Kapasitesi (Kg)	:
Üretim Miktarı (08.08.2009-15.12.2009 tarihleri arasındaki)	
-Doğrudan Kendi Üretim Tesisinde Kendi Adına Yaptığı Üretim Miktarı (Kg)	:
-Kendi Üretim Tesisinde Başkası Adına Yaptığı Üretim Miktarı (Kg)	:
-Başka Üretim Tesisinde Kendi Adına Yaptırdığı Üretim Miktarı (Kg)	:
Dönem Başı Stok (08.08.2009 tarihi itibarıyla) (Kg)	:
Satışı Yapılan Miktar (08.08.2009-15.12.2009 tarihleri arasındaki) (Kg)	:
Dönem Sonu Stok (15.12.2009 tarihi itibarıyla) (Kg)	:
Stoklama Kapasitesi ⁽³⁾ (20.10.2009 tarihi itibarıyla) (Kg)	:

- (1) Rapora esas teşkil edebilmesi için, müstahsil makbuzlarında çiftçinin, çiftçi kayıt sistemi numarasının ve çiftinin çiftçi kayıt sistemine kayıtlı olduğu yerin adının yer alması gerekmektedir.
- (2) Çiftçi alımları dışında yapılan alımlara ilişkin faturaların teyidinin yapılması ve ayrıca borsada tescil ettirildiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.
- (3) Stoklama kapasitesi bilgilerinin, başvuru sahibi firmayı temsil ve ilzama yetkili temsilci veya temsilcileri ile Yeminli Mali Müşavir tarafından imzalanmış yazı ile 31/10/2009 tarihine kadar Dış Ticaret Müsteşarlığı'na (İthalat Genel Müdürlüğü) iletilmesi gerekmektedir.

Firma Yetkilisi

Adı Soyadı, Unvan

Kaşe

YMM Adı Soyadı

Mühür

İmza ve Kaşe